MARCI MINUCII FELICIS

Equitis Romani

OCTAVIUS:

CÆCILIUS CYPRIANUS

DE

IDOLORUM VANITATE,

Cum

OBSERVATIONIBUS OMNIBUS

NICOLAI RIGALTII

Habitâ cum aliis quamplurimis editionibus diligenti Collatione, Excerptisque è VARIORUM notis scitu dignissimis.

ET

JULIUS FIRMICUS

DE

ERROR PROFANARUM RELIGIONUM

Cum notis

JOAN. A WOWER.

OXONIÆ,

Typis *L. Lichfield*, Impensis *Ric. Davis*.

Anno Dom. 1678.

LECTOR BENEVOLE.

Cum bonorum exemplo omne ſtudium noſtrum in eo poſitum ſit, ut cum privatis multorum commodis publicæ ſimul utilitati proſimus, noſtramque operam haud à paucis retro annis promotioni rei literariæ penitùs conſecraverimus, viſum fuit poſt abſolutas eruditorum opellulas quarum exemplaria ex noſtra typographia paſſim non illibenter cernuntur, hujus pariter authoris editioni manum admovere, cujus ſummum cum Romana facundia pietatis quoque eſt exercitium. Viri potiſſimum commendatione inducti, cujus vi ſumma inter celeberrimos eruditio, ita erudita etiam pietas optimè apud optimos audit, ſcilicet ut cuncti hunc noſtrum authorem ſecuti, in iis virtutum exercitiis proficiant, quæ homines piè reddant facundos & facundè pios. Ita ut vel hæc præmiſiſſe commendationi ſufficeret authoris, ni multorum teſtimonia oculis tuis in hac editione exhibita eſſent, quæ ante noſtrum judicium ſua etiam feliciſſimè tuleruut, aut plura adhuc in ipſo eſſent authore, ex quibus tum ipſius ingenium, tum tua ſimul pateſcat utilitas: quare quo & felicius *Felici* noſtro utereris, & potiori cum fructu ſtudium tuum promoveres, *JULIUM FIRMICUM MATERNUM* cuoque adjecimus, qui pari paſſu tuum in utriuſque exercitio ſtudium, & animum ſimul in noſtrum effectum juvabit. Vale.

NICOLAUS RIGALTIUS LECTORI DE VARIIS EDITIONIBUS OCTAVII MINUCIANI.

ANNI sunt omnino centum, ex quo M. Minucii Felicis Octavius prima per typographos editione versari cœpit hominum manibus eruditiorum. Exemplar annorum haud minus octingentorum in Vaticana Romæ servabatur, ex eoque descripti septem Arnobii adversus Gentes libri prodiere; cum iisque unà pro libro ejusdem Arnobii octavo Minucii Felicis Octavius. Nemo suppositum arguebat. Ipse quidem vindicias libello suo satis clare poscebat. Sed libellum percipiebat nemo. Ergo delatus in Germaniam Arnobius cum appendice sua, in eas manus incidit, quæ stili Africani satis horridam libertatem imperiosa dictatura tam inverecunde subegerunt, ut pæne sensus ac mentis impotem reddiderint; fari jussum, quæ nec somniare voluisset unquam, ejusdemque sortis infelicitatem nec Minucius effugit. Miserus Octavius & suum & parentis sui nomen amiserat. & iam non persona, sed liber Octavus Arnobii dicebatur. Nec sine rubore talis audiebat, inter haud ignaros commentariorum Lactantii & Hieronymi, qui numerum Arnobiarum septimo concludi testarentur, deque Minucii Octavio, clari parentis legitimo fœtu, fide-

non ambiguam facerent. Quis crederet? Hæc monimenta non senserat Erasmus, qui tam multos simili casu adflictos erexerat. Tandem inter civilis prudentiæ legatos, eruditione, judicio, pietate insignis Franciscus Balduinus Atrebas ex jure manu consertim venit, et appellata fide publica docte & religiose multa præfatus, datis notoribus, indiciis apertissimis, Arnobio non invito, abduxit Octavium, confestimque reddidit M. Minucio Felici. Sic peractum statûs Octaviani judicium an. Christi supra millesimum quingentesimum sexagesimo Heidelbergenses typographi vulgaverant. Et tamen annis post triginta tribus, quasi tota penderet adhuc in dubio causa, Fulvius Ursinus ex scedis Petri Ciacconi Romanam Arnobii editionem instauravit, prima certe, & Germanica etiam, atque Batava, longe meliorem; sed quæ dissimulato Balduini præjudicio, totam sibi judicii gratiam vindicaret: quasi tum primum de statu suo Minucius & Octavius certi esse inciperent ac securi. Annis adhuc secutis prope viginti, vir eximie doctus, & judicii admodum exacti, Joannes Nowerius, Minucii sextam editionem per Frobenianos accuravit. Notas apposuit sinceras collatione veterum, qui pro Christiani apologetica scripserant, perutiles. Etenim multa præcedentibus editionibus obscura, & depravata remanserant. Vetus exemplar inspexisse videtur illud ipsum ex quo Romanam editionem primam per Ferrarium et Priscianensem fuisse cusam testatur Faustus Sabæus, præfatione ad Franciscum I. cujus nomini majestatique opus dicatum fuerat, et jussu quidem, ut videtur, Pontificis maximi. Is potentissimo Prin- 1560

cipi vetustorum exemplarium bibliothecam instituenti, cum editione Arnobii typographica veteres etiam membranas, unde prodibat editio, donari voluit. Nam exinde in Bibliotheca Regia censenturi tanti plurimi æstimandæ, quod Minucii vel Arnobii vetus exemplar aliud ullibi extare hactenus est incompertum. Annis post Wowerium novem, septima Minucii Felicis editio venit in lucem, ab Geverarto Elmenhorstio elaborata, Balduini præfatione recusa, et Wowerii votationibus interspersis, adjectisque insuper veterum ejusdem argumenti auctorum paginis locuples. Illic præterea variæ lectiones exhibitæ, ac sæpenumero citatus perperam liber manuscriptus, non alius sane quam ille Regius. Qui liber visus est etiam Desiderio Heraldo Jurisconsulto, cujus adeo post ceteras omnes accuratior editio anno post Elmenhorstium prodiit. Nos hæc ipsa denuo cum eodem libro Regio commissa et comparata, deprehendimus quæ perspicaces oculos effugerant aliquam multa, nec pauca etiam secus accepta quam velit ipse Minucius. ut jam opinari liceat, huic editioni nostræ locum fuisse servatum, nec offensum iri de præcedentibus editoribus quemquam, si quid sibi bono publico fiat, quod ipse suis antecessoribus non sine gloria, fecisse dicatur.

PRÆ-

PRÆFATIO FR: BALDUINI IN M. MINUCIUM FELICEM OCTAVIUM

LECTORI.

VT hunc ſive libellum, ſive Dialogum, qui multis jam ſeculis falſo creditus eſt dictuſque eſſe octavus Arnobii adverſus Gentes, & inſcriberem, & eſſe planè liquidoque affirmarem *M. Minucii Felicis OCTAVIUM*, facile mihi perſuaſerunt duo & boni & antiqui & graves teſtes auctoreſque, Lactantius atque Hieronymus. Ille enim ſuarum Inſtitutionum *Lib.* 1. *Cap.* 11. citat *Minucium Felicem* in eo, ut ait, libro, qui *OCTAVIUS* inſcribitur: & ex eo verba quædam deſcripta recitat, quæ non patiuntur nos aut alium aliquem, aut alterius cujuſquam *OCTAVIUM* fingere. Idem *lib.* 5. *cap.* 1. loquens de Chriſtianorum, quos legerit, eloquentia, primo loco hunc *Minucium* laudat. *Minucius* (inquit) *Felix, non ignobilis inter cauſidicos loci fuit. Hujus liber, cui* OCTAVIUS *titulus eſt, declarat, quam idoneus veritatis aſſertor eſſe potuiſſet, ſi ſe totum ad id ſtudium contuliſſet.* Teſtis alter eſt Hieronymus, qui hunc (ſicuti ipſe fatetur) Lactantium ſecutus in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum ait: *Minucius Felix Romæ inſignis cauſidicus ſcripſit Dialogum Chriſtiani et Ethnici diſputantium, qui OCTAVIUS inſcribitur.* Idem in

epist. ad Magnum Oratorem Roman. *Minucium* (inquit) *Felix causidicus Romani fori, in libro cui titulus* OCTAVIUS *est, quid Gentilium scripturarum dimisit intactum?* Jam autem non esse hunc librum Arnobii, satis patet, cum Minucii esse apparet. Et vero quod Hieronymus in eadem epistola subjicit, indicare alioqui poterat Arnobii non esse, cum quidem non nisi septem, qui etiamnum extant, libros adversus Gentes Arnobium scripsisse testetur.

Cumque alterum quendam librum Minucio nostro falso inscriptum fuisse narret, tanto miror doleoque magis, hunc qui ejus erat unicus Καὶ γνήσιον, fuisse illi surreptum, alterique non domino injuste ascriptum: ut & plagio & partu supposito facta nostro Minucio duplex injuria esse videatur. Sed hæc frequens est querela de librariorum nihil non temere miscentium facinoribus. Fortasse, ut hunc libellum Arnobio quidam ascriberent, quædam styli et argumenti similitudo, quæ imperitos persæpe fallit, fecit: et cum legerent OCTAVIUM, statim somniarunt octavum aliquem esse librum. Ridicule profecto et inepte. Saltem Arnobio perpetua oratione utenti Dialogum temere ascribendum non esse cogitassent. Verum inscitiæ tam cæca quam confidens est audacia.

Sane Hieronymus scribit, Nepotianum suum tam in scriptoribus Ecclesiasticis diligenter versatum fuisse, ut si quid ex iis proferretur, statim agnosceret atque discerneret, quid Tertulliani, quid Cypriani, quid Lactantii, quid Minucii, quid Victorini, quid Arnobii esset. Ceterum tanto magis

miror

miror Erasmum eo loco, illum dico Erasmum, hominem acerrimo judicio præditum, & talium scriptorum minime obtusum censorem, annotasse, hujus Minucii nihil nunc extare.

Cujus potissimum Imperatoris temporibus Romæ vixerit noster Minucius, nondum mihi satis liquet. Hieronymus in suo Catalogo, quo scriptores Ecclesiasticos, eo quo vixerunt ordine recensere videtur, illum Origeni proximum, Cypriano priorem fuisse, obscure significat. Sed ejus alioqui vel seculum vel ætatem non indicat. Certe in Cypriani de idolorum vanitate libello plurima sunt, quæ totidem verbis in Octavio Minucii leguntur: necesse ut sit aut hunc ab illo, aut illum ab hoc ea sumpsisse.

Hieronymus verò in Epistola ad Magnum, loquens de Latinis scriptoribus Ecclesiæ, etsi Minucium ante Cyprianum laudet, tamen illam de idolis Orationem ascribere Cypriano magis videtur. Sed & in Apologia pro suis adversus Jovinianum libris, primo loco Tertullianum, secundo Cyprianum, tertio Minucium commemorat. Sabellicus, sed sine teste, affirmat eum Romæ floruisse, quo tempore Urbanus ibi erat Episcopus: hoc est, temporibus Alexandri Severi Imperatoris. Si ita esset, esset Minucius antiquior Cypriano, æqualis Tertulliano, nostrisque adeo jurisconss. Vlpiano & Paulo. Verum etsi posteriorem fuisse credam, tamen proxime illa tempora secutum esse existimo: nostra vero non attingere nisi intervallo longissimo, hoc est, annorum prope *M. C C C.*

Minuciam gentem olim Romæ nobilem fuisse memini, in qua quatuor Consules Minucii Auguri-

ni

ni intra annos quadraginta numerari possunt.

Sed & Minucios Rufos, & Minucios Therm in Fastis Consularibus lego. Denique & Minuci Fundanus Asiæ Præses fuit illustris, ad quem Adrianus Imperator non iniquam de Christianis leg misit: ut jam nihil dicam de eo, cujus in Epistol meminit Plinius, vel quem ille noster laudat Julianus, cujus ad Minucium Natalem libri de jure Civili laudantur.

His vero omnibus unum Minucium Felicem, et non fuerit ejusdem aut gentis aut familiæ, facile antepono, ætate quidem posteriorem, doctrina tamen, virtute, & (quod primo loco numerandum est) pietate, multo superiorem. Fuit enim non modo Juris consultus magnus, & excellens suo tempore orator: sed & (quod majus est) fuit serio Christianus. Afrum fuisse suspicor, licet id affirmare non ausim. Certe Frontonis Cirtensis (Cirta autem fuit nobilissima Numidiæ civitas, cujus & in Pandectis mentio fit) ita meminit, ut in Africa versatum se esse significet. Estque genus dicendi scribendique secutus, quale Afri illi, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius: ut jam de posterioribus non loquar, quos eadem olim aluit Africa, illa (inquam) fœlix fœcundaque Africa, quæ ut semper aliquid novi proferre dicebatur, sic etiam religionis nostræ vindices & patronos doctissimos acerrimosque protulit, & ad ipsius quoque Romanæ Ecclesiæ præsidium atque defensionem emisit. Nam & ex eadem Africa prodibant hostes minime ignavi, neque improbi minus quam vehementes calumniatores. Qualis (ne longius abeam) fuit ille, cujus jam memini, Fronto: quem quidem tam impudentem Rhetorem, quàm

impium

pium Christianorum adversarium fuisse, ex mi-
cio intelligemus. Nollem hunc fuisse Papirium
ontonem Jurisconsultum, qui in Pandectis lau-
ur. Suspicor potius fuisse Cornelium Fronto-
m Rhetorem: quem Capitolinus narrat fuisse
æceptorem M. Antonini Philosophi Imper. & ex
jus etiam Schola Oratoria accepimus prodiisse il-
m nostrum Militonem, qui ad Christianorum de-
nsionem Eloquentiam suam convertit: ut quod
lis impius præceptor probrum asperserat maledi-
endo, bonus Discipulus abstergeret respondendo.

Minucium nostrum Romæ causas egisse, paulo
nte ex Lactantio & Hieronymo dictum est: neque
oc ipse dissimulat, cum vindemiarum feriis curam
judiciariam sibi remissam fuisse narrat. Sic enim
& Ulpianus in Pandectis lib. 1. de fer. scribit, M.
Antonini Imperat. Oratione expressum fuisse, ne
quis messium aut vindemiarum tempore adversari-
um cogeret ad judicium venire. Sicuti & Sueto-
nius narrat Augustum statuisse, ne Septembri Octo-
brive mense necesse esset in Senatum venire.

Imo vero & ipse Cyprianus, tanquam alter Mi-
nucius, in sua Epistola ad Donatum, meminit ejus
temporis, quo (ut ait) indulgente vindemia solutus
animus in quietem, solennes & statas anni fatigan-
tis inducias sortitur. Actum quidem secessus amœ-
nos capere se ait, ubi de rebus divinis cogitet. Non
dissimilis est narratio nostri Minucii. Felicis vero
illæ feriæ, quibus à foro subselliisque abductus no-
bilissimus causidicus est ad religiosam sive com-
mentationem, sive disputationem. Cicero quod ab
nostro Scævola accepit, narrat Lælium cum Sci-
pione solitum esse rusticari: eosque incredibiliter

sepueraſcere

repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex Urbe tanquam ex vinculis evolaſſent: conchas etiam & umbilicos ad Cajetam & ad Lucrinum legere conſueſcere, & ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere.

Ejus vero exempli ſtatim mihi in mentem venit, cum Minucium audirem relicto ſtrepitu forenſi, cum ſuo Octavio ruſticari, & in littore Oſtienſi ſuaviter ſpectare puerilem, quem deſcribit, ludum. Sed cum deinde audio, quam in illo ſeceſſu & gravi & ſeria de religione diſputatio fuerit & quale ſit in deſerto fornice concilium, ſentio nunquam coactum Romæ fuiſſe Senatum majori de re: nullumque forum, urbem nullam, nullum negotium, illi ſive otio ſive ſolitudini prætulero: ſæpiuſque ut Juriſconſulti eo modo feriari, ſecedere atque ruſticari aliquando velint, optare cogor. An in eorum animos cadere non poteſt ſancta aliqua & religioſa & ſecreto ſuo digna rerum divinarum cogitatio? Lactantius innuit Minucium ſeſe totum non contuliſſe ad ſtudium rerum Eccleſiaſticarum. Sed tanto nobilior ejus Juriſprudentia fuit, quæ qualis eſſe debet, in Repub. fuit: & rerum divinarum humanarumque curam & cognitionem conjunxit: tantoque propterea magis ejus exemplum noſtri ordinis hominibus commendo: ut ſaltem diebus nefaſtis in otio melioris religionis faſtos excolant, iiſq; ſe dent atque addicant. Habebant olim feriantes Romani ſuam decurſionem Tiberinam, cujus meminit Cicero, ſuamque (ut leges noſtræ vocant) Majumam ad Oſtiam.

Sed excurſio noſtri Minucii quam minimè aut otioſa aut ludicra fuit? Digna profecto, cujus veſtigia

ſtigia libenter conſpiceret Auguſtinus: & illum receſſum, in quo habita eſt diſputatio, ſalutaret, cum in Eccleſia Oſtienſi matrem ſuam Monicam ſepeliret. Equidem religioſi ejus colloquii, quod ſancta hæc matrona cum filio ſuo habuit ad Oſtia illa Tiberina (ſicuti ipſe recitat *Lib.* IX. Confeſſion.) meminiſſe ſoleo, quoties Dialogum hunc Minucianum lego.

Quænam eſſet Romani fori conditio, cum in eo verſaretur Minucius, quæque Eccleſiæ in ea urbe tunc facies eſſet, ejus ætatis memoria planè oſtendit: & quæ aliquando ſcripſi ad Edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, eam rem illuſtrant. neque ignota eſt hiſtoria temporum, quibus Decius aut Valerianus imperavit. Bene vero habet: Juriſconſultis, quorum de Jure Civili reſponſa legimus, non ſolum abs religione alienis, ſed & ejus acerrimis adverſariis, ſucceſſiſſe Chriſtianum cauſſidicum: & illud ſive forum, ſive collegium Romtogæ atque advocationis, quod tot jam annis conſperſum fuerat ſanguine & cineribus piorum hominum, tandem aliquando voce & veſtigiis Chriſtiani Juriſperiti expiatum atque conſecratum fuiſſe. Arnob. *lib.* I. gloriatur & Oratores & Juriſconſultos magnis (ut ait) ingeniis prædiros tranſiſſe ad Eccleſiam. Credo equidem, cum id ſcriberet, de Minucio eumi ſuo cogitaſſe. Multos ejus ordinis fortaſſe numerare vix potuiſſet. Sed Minucii tamen exemplum quoſdam ſecutos eſſe credo: ut & Minucius habuit quos in eodum ſtadio ſequeretur. Saltem Hieronymus ad Magnum, ubi Minucium laudat, meminit duorum Rom. urbis Senatorum, Hippolyti & Apollonii, qui ut inter ſcriptores Eccle-

 ſiaſticos

siasticos referrentur, meriti sint. Quid dicam de illo Vetio Epagatho Lugdunensi, qui olim & multis quidem ante Minucium annis & fuit, & partim ignominiæ, partim honoris causa (ut varia tunc erant hominum de religione judicia) publice appellatus est *ADVOCATUS CHRISTIANORUM*? An horum causam aliquando in foro Rom. Minucius egerit, nescio. Certe Tertull. vix hoc licuisse significat, & tam odiosa tunc erat eorum sive Religio, sive Ecclesia, cui status Reip. Imperiique Rom. adversabatur, totque jam erat publicis præjudiciis confossa, ut ipsius nominis Christiani confessio ad damnationem satis esset. Tantum abest, ut hujus religionis esset, quæ libertatis erat, assertio. Sed tanto magis interea miror in tam profano & inimico foro consistere causidicum pium potuisse. Mirum verò, cum jam annis prope ducentis orbis Romanus & palam & publice & libere Christo nomen dedisset, auctoribus ipsis Imperatoribus, visam esse legem necessariam, quæ & tandem lata est, ut in nullo foro vel advocatus vel causidicus esset ullus, vel jus postulandi quisquam haberet, qui Christianus non esset. *l. 8. C.* de post. Quàm fuit itaque nobile Minucii nostri exemplum, quo bonarum partium, quantum potuit, patronus Ro. fuit, quo tempore nondum impunè hoc licebat? Certe Christianis tunc erat interdictum foro, neque iis jus postulandi Prætor dabat. verum etsi magis illi palliati quam togati esse solerent: tamen quia iis Resp. sæpe carere non poterat, aliquando togatos esse eos, & eorum cuosdam aliquod in Rep. munus obire, passi subinde sunt ethnici Principes. Christiani Imperat. deinde multo fuere indulgentiores, qui eos & Consules & Præfectos

fectos Urbi atque etiam Prætorio interdum creabant, quos alioqui non ignorabant esse acerrimos hostes religionis, quod intelligi potest vel ex unius Symmachi conditione. Sed facti tandem aliquando sunt severiores, & Senatum forumque Ro. perpurgarunt, & Minucios quosdam esse jusserunt, quicunque vel jus dicerent, vel causas agerent. Aram Victoriæ, quæ in vestibulo Curiæ stabat, ad quam Senatus jurare atque sacrificare solebat, jam pridem everterant, ipso etiam Symmacho & Senatu reclamante. Sed effecerunt postremò, ut non modò à tali superstitione liberi essent omnes togati, sed etiam ut nulla in foro hisi Christiana esset illa Iurisprudentia, cujus jam olim aliqua in Minucio nostro effigies fuerat.

Minuciani hujus libelli inscriptio, & Dialogi forma, antiquum eruditumque scribendi morem refert. Genus dicendi est argutum, acre, vehemens: Est pressum, densum, nervosum, crebris sententiis compactum, omniumque antiquitatum atque historiarum memoria refertum: & in quo plures sententias, quàm periodos numerare possis. Nam neque verbosi olim fuerunt Christiani qui verba dare nondum didicerant: & eorum patroni erant homines docti ac (ut uno verbo dicam) polyhistores. Quod ad falsa crimina attinet, non tam verbis & libellis, quam vita & re ipsa refellebant adversarios.

Quæstio, quæ hic proponitur, & causa, de qua agitur, magna est, de religione nempe vera aut falsa. Acerrima utrinque est actio atque contentio.

Exitus & victoria est, qualis esse debet, ubi verum cum falso confligit. Malarum partium vehemens patronus, & bonarum gravis hostis est Cæ-

cilius Natalis. Harum contra vindex, & illarum accusator acerrimus atque justissimus est Octavius Januarius. Medius sedet bonus judex atque arbiter Minucius Felix. contentionis occasio fuit, quod cum hic cum duobus illis, quos nominavi, in littore Ostiensi ambularet, ab Octavio Christiano reprehensus sit Cæcilius ethnicus, qui occurrens idolo Serapidis, illud colere se significasset.

Sane olim Pisone & Gabinio Coss. Serapidis sacra Capitolio & Urbe fuerãt ejecta: sed postea fuerunt restituta, & in suburbiis facile hærebant. Reprehensus Cæcilius fremit, & tanquam irritatus graviter in Christianorum religionem invehitur: suamque simul superstitionem defendens, Octavium veluti lacessit. Sed imprudens incurrit in adversarium fortem & acrem: & (ut ille ait) fragili cupiens illidere dentem infregit solido.

Causæ status non unus est. Cæcilius varie & confusè agit de multis. Octavius pleraque & depellit sola infitiatione, & retorquet justa recriminatione. Quædam ingenue confitetur: sed jure defendit. Itaque hæc disceptatio partim facti, partem juris quæstionibus constat. Tertullianus antea, & ante Tertullianum Justinus & Athenagoras, quorum extant apologetici libelli, & postea Cyprianus partim contra Demetrianum partim in lib. de vanit. idol. & multo deinde magis Arnobius atque Lactantius, hanc causam egerunt: & usi plerumque sunt non iisdem modo & sententiis & argumentis, sed & verbis, & formulis. Sic enim Majores nostri eadem de iisdem (ut ille olim dicebat) dicere solebant. Atque utinam posteritas tale observasset exemplum, ambitiosa novitas bonam antiquitatem non inquinasset.

Velim

Velim ſane apologias eorum, quos dixi, cum hoc Minuciano libello conferri: ut alium nunc commentarium colligere non ſit neceſſe. Multa ex veterum Philoſophorum diſputationibus & poetarum fabulis & Romana Græcaque hiſtoria ſubtiliter & docte hic repetuntur. Verum ineptum eſſet iis de rebus annotationes multas & ocioſas hoc loco inculcare. Mallem, quæ ad antiquitatum Chriſtianarum memoriã pertinent, copioſe explicare. Sed & harum commentariis alius dabitur liberior locus: nam iis quos jam inchoavi, abſolvendis aliquando me dedam. Jam vero præter illos, quos dixi, libellos valde velim etiam hic legi & comparari adverſarias orationes Symmachi & Ambroſii: ut quam cauſam acriter quidem, ſed privatim tamen, quo tempore Chriſtianis palam eſſe vix licebat, actam eſſe ex Minucio audiemus: eandem multis poſt annis publice in aulico Conſiſtorio iterum iterumque agitatam: in eaque nobilem Rom. ſacrorum patronum, qui & Pont. Max. & Prætectus Urbi erat, cum maximo & acerrimo antiſtite Chriſtianæ religionis commiſſum, quo tempore noſtri liberi erant, & bona æquaque conditione, audiamus: præſertim cum judex & arbiter ſederet, non modo tam religioſus, quàm Minucius, ſed multo majoris auctoritatis, & qui rem bene judicatam exequi, & adverſarii calumniatoris petulantiam reprimere atque coercere poſſet. Si quis denique hic adjungat Auguſtini lib. de Civ. Dei, ad Octavii diſputationem multum lucis & ſplendoris adjunxerit. Ego in talibus commentariis nunc deſcribendis non immorabor. Sed breviter tantum delibabo quædam capita Minuciani libelli, ut lectorem præmoneam.

Cæcilius principio laudat nescio quam sive Academicam ἀ καταληψίαν, sive Pyrrhonicam ἐποχὴν quasi nulla esset religionis scientia: & Epicurea audacia exagitat Dei providentiam, prope & ille Cotta apud Ciceronem in libris de Nat. deor. Octavius providentiam defendit: neque iis etiam argumentis uti dedignatur, quibus Velleius apud eundem Ciceronem refellit Cottæ vanitatem. Cæcilius exprobrabat, Christianos Deo ut quidam fato, addicere quicquid agitur geriturve. Abs verbo Fati, tametsi odioso propter ineptias Stoicorum, qui ea voce abutebantur, non abhorret Octavius. Sed longiorem ea de re disputationem in aliud tempus rejicit, & eum veluti scopulum caute refugit. Sane Hieronymus in catal. & ad Magn. testis est, quendam de fato librum olim Minucio inscriptum fuisse. Sed falsam fuisse inscriptionem monet. Credo illi à quibusdam esse ascriptum, quia hic videbatur tale aliquid esse pollicitus. Arnobius, quem Minucii discipulum & imitatorem appellare soleo, modo adversarios de fato accusat, modo etiam Christianos eodem nomine accusatos fuisse ostendit: & in utraque tamen causa cum ad rem ventum est, hæret, & nescio quomodo attonitus ἐπέχει. Nam (juvat enim propter Minuc. & quosdam alios obiter hoc notare) l. 7. posteaquam exagitavit fatum, præsertim quale Stoici fingebant: *has tamen* (inquit) *partes, quia res nimium longi est multique sermonis, inexplicatas transcurrimus atque intactas.* Idem lib. 2. cum scriberet Christianos urgeri rogatos, an sine Dei voluntate quicquam fierat: tam se undique premi sentit, ut ad elabendum, deprecationem cujusdam ignorantiæ utatur: *Si* (inquit) *cun-*

ctis

ta ejus voluntate conficiuntur, nec citra ejus nutum quidquam poteſt in reb. vel provenire vel cadere: neceſſario ſequitur, mala etiam cuncta voluntate ejus intelligantur enaſci. Sin autem dicere voluerimus, peſſimorum ab eo rejicientes cauſas, mali eſſe conſcium, generatoremque nullius: incipient videri aut eo invito res peſſimæ fieri aut (quod ſit immane dixiſſe) neſciente, ignaro, & neſcio. Quid igitur tandem inter has veluti Symplegadas conſtrictus, quæſtioni reſpondet? *Reſpondeamus* (inquit) *neceſſe eſt, neſcire nos iſta, &c.* Juſtinus antea in ſua apologia non dubitaverat τὸν τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκην (ut appellat) aperte inficiari, planeque rejicere, dum ſcopulum unum, quem imminere alioqui putat, vult effugere. Atqui tunc in alterum incurrit, quem non minus aut Minucius aut Arnobius reformidaſſe videtur. Tandem vero Auguſtinus in eadem Africa volens veluti perſolvere, quod Minucius pollicitus eſſe dicebatur, & quod hic præſtare fortaſſe vix potuiſſet, cumulate dependere: ſubtiliter expoſuit in hac quæſtione medium quippiam, quo ſatis fieri poſſe judicavit utrique difficultati. Sciebant & Minucius & Arnobius, quænam olim fuiſſet diſſenſio diſputatioque inter Chryſippum & Diodorum περὶ δυνατῶν καὶ εἱμαρμένης, ſive de fato. Nam & nos ex Cicer. & Plutarcho illam utcunque cognoſcimus. Sed ne in hujus quidem judicibus & arbitris noſtri quicquam deprehendebant, quod omnino ſequerentur. Itaque quamdiu non liquebat, *AMPLIUS* pronunciare, quam temere aliquid ſtatimq; definire maluerunt.

Redeo ad Cæcilium. Is ſuorum Numinum antiquitatem

Cæcilius principio laudat neſcio quam ſive Academicam ἀ κατάληψίαν, ſive Pyrrhonicam ἐποχὴν quaſi nulla eſſet religionis ſcientia: & Epicurea audacia exagitat Dei providentiam, prope & ille Cotta apud Ciceronem in libris de Nat. deor. Octavius providentiam defendit: neque iis etiam argumentis uti dedignatur, quibus Velleius apud eundem Ciceronem refellit Cottæ vanitatem. Cæcilius exprobrabat, Chriſtianos Deo ut quidam fato addicere quicquid agitur geriturve. Abs verbo Fati, tametſi odioſo propter ineptias Stoicorum, qui ea voce abutebantur, non abhorret octavius. Sed longiorem ea de re diſputationem in aliud tempus rejicit, & eum veluti ſcopulum caute refugit. Sane Hieronymus in catal. & ad Magn. teſtis eſt, quendam de fato librum olim Minucio inſcriptum fuiſſe. Sed falſam fuiſſe inſcriptionem moner. Credo illi à quibuſdam eſſe aſcriptum, quia hic videbatur tale aliquid eſſe pollicitus. Arnobius, quem Minucii diſcipulum & imitatorem appellare ſoleo, modo adverſarios de fato accuſat, modo etiam Chriſtianos eodem nomine accuſatos fuiſſe oſtendit: & in utraque tamen cauſa cum ad rem ventum eſt, hæret, & neſcio quomodo attonitus ἐπέχει. Nam (juvat enim propter Minuc. & quoſdam alios obiter hoc notare:) l. 7. poſteaquam exagitavit fatum, præſertim quale Stoici fingebant: *has tamen* (inquit) *partes, quia res nimium longi eſt multique ſermonis, inexplicatas tranſcurrimus atque intactas.* Idem lib. 2. cum ſcriberet Chriſtianos urgeri rogatos, an ſine Dei voluntate quicquam fierat: tam ſe undique premi ſentit, ut ad elabendum, deprecationis cujuſdam ignorantiæ utatur: *Si* (inquit) *cun-*

ctis

ta ejus voluntate conficiuntur, nec citra ejus nutum quidquam potest in reb. vel provenire vel cadere: necessario sequitur, mala etiam cuncta voluntate ejus intelligantur enasci. Sin autem dicere voluerimus, pessimorum ab eo rejicientes causas, mali esse conscium, generatoremque nullius: incipient videri aut eo invito res pessimæ fieri aut (quod sit immane dixisse) nesciente, ignaro, & nescio. Quid igitur tandem inter has veluti Symplegadas constrictus, quæstioni respondet? *Respondeamus* (inquit) *necesse est, nescire nos ista, &c.* Justinus antea in sua apologia non dubitaverat τῷ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῳ (ut appellat) aperte inficiari, planeque rejicere, dum scopulum unum, quem imminere alioqui putat, vult effugere. Atqui tunc in alterum incurrit, quem non minus aut Minucius aut Arnobius reformidasse videtur. Tandem vero Augustinus in eadem Africa volens veluti perso'vere, quod Minucius pollicitus esse dicebatur, & quod hic præstare fortasse vix potuisset, æmulate dependere: subtiliter exposuit in hac quæstione medium quippiam, quo satis fieri posse judicavit utrique difficultati. Sciebant & Minucius & Arnobius, quænam olim fuisset dissensio disputatioque inter Chrysippum & Diodorum περὶ δυνατῶν καὶ εἱμαρμένης, sive de fato. Nam & nos ex Cicer. & Plutarcho illam utcunque cognoscimus. Sed ne in hujus quidem judicibus & arbitris nostri quicquam deprendebant, quod omnino sequerentur. Itaque quamdiu non liquebat, *AMPLIUS* pronunciare, quam temere aliquid statimq; definire maluerunt.

Redeo ad Cæcilium. Is suorum Numinum antiquitatem

titatem, passimque receptam auctoritatem, quantum potest, tuetur: Christianorum Deum verum & unicum exagitat, & eos interea tanquam ἀθέους proscindit. Octavius idolorum fabulam & vanitatem falsè traducit, iisdem etiam verbis usus, quibus Cyprianus in eodem argumento utitur. Neque vero difficilis fuit reprehensio, cum quidem & ipsius Ciceronis libri de Nat. Deor. veluti suffragarẽtur. Nam & Arnobius testis est, propterea quosdam Christianorum hostes aliquando mussitasse, libros illos jussu senatus abolendos atque concremandos esse. Quid? res ipsa, quæ abs suis quoque cultoribus est irrisa (nulla enim unquam stultior atque ineptior fabula ullius superstitionis fuit) ultro sese refellebat. Sed & quod huc pertinebat, facile describere potuit Minucius ex Tertulliano, Justino, Athenagora, Theophilo: ut & postea ex Minucio Arnobius, Lactantius, Ambrosius, Augustinus cum eandem causam agerent. Certe quod Octavius de Saturno narrat, Lactantius ipsum Minucium auctorem laudans repetit latiusque exponit Lib. 1. c. 11. Ut autem Octavius totam fabulam Romanæ superstitionis falsè subtexuit: sic & ipsorum oraculorum, quibus tantopere gloriabantur Ethnici, vanitatem eleganter ostendit: ac ante suam quidem ætatem oraculum Apollinis Pythii desiisse significat: sicuti & Plutarchus fatetur temporibus Adriani Imp. plane defeciisse. Sic enim cum Christianæ religionis veritas invalescceret, necesse fuit evanescere impostura illorum τῶν χρησμῶν. Porro Octavius de dæmonibus & eorum, cum abs Christianis adjurantur, trepidatione narrat, quod antea Justinus & & Tertullianus in Apolog. & Cyprianus contra Demetrianum,

Demetrianum, & postea Lactantius Lib. 4. cap. 27. Itaque facile refellit ipsum quoque Ulpianum, Christianos ut impostores, hujus (ut vocant) exorcisationis causa irridentem. *L. I. De extraordin. cognit.* Inanes non fuisse exorcismos posterioribus quoque temporibus & fuissent frequentes in Ecclesia, intelligi quoque potest ex Optato Afro & Augustino, scriptoribus à Minucio minime alienis.

Sed & de Deo unico multa Octavius inculcat, non dissimilia iis, quæ Justinus περὶ μοναρχ. et Clemens Alexandrinus collegerant. Nam & utrumque legisse noster potuit. Neque vero prætexit, quod Cyprianus urget ipsum quoque vulgus naturaliter appellare Deum unum & singularem, cum Numen invocat: sicuti & Lactantius lib. secundo cap. primo ait Ethnicos, cum jurarent, Deum potius quam Jovem nominasse. In antiqua formula jurisjurandi Ro. nominatur Diespiter. Sed Cicero lib. septimo epist. ad Trebat. dixit, *jurare Jovem lapidem.* Sæpe etiam Jovis meminisse olim jurantes constat & apud Græcos ζεὺς ὅρκιος est appellatus. Mirum vero, quod Cæcilius gloriatur, ignotis etiam Numinibus Romanos aras extruisse. Nam quid hoc aliud est quam errorem confiteri? Talem aram Paulus Athenis vidisse se ait, & ex ea sumit argumentum convincendæ hujus ignorantiæ, docendorumque Athenienſium. Neque in Attica modo, sed & in Elide fuisse aras ita inscriptas, testis est Pausanias. Et fortasse postea Octavius, cum docere Cæcilium instituit, Pauli exemplo inde repetiit suæ Catecheseos de veri Dei cognitione principium.

Illud quoque mirum videri posset, Cæcilium gloriari

gloriari, quæ apud alios populos ſingula numina colluntur, univerſa Romæ coli: nihil ut ſuperſit, quam ut ſuum Pantheon gloriosè oſtentet. Atqui obſtabat lex Romuli, quæ peregrinos Deos coli vetabat. Obſtabat Ciceronis ſententia, qui confuſionem religionum alioqui fore pronunciat. Sed peregrinos fortaſſe non judicabant, quia jam erant publice acciti, & veluti civitate donati. Sic urbs illa, quæ ab Athenæo ſcite dicta erat ἐπτομὴ τῆς οἰκουμένης, falſe abs Theophilo noſtro ante Minucii ætatem, appellata eſt ἐπτομὴ τῆς δεισιδαιμονίας. Nam & Tertullianus dixerat in ea conſediſſe conventum dæmoniorum, curiamque Deorum. Interea non temere adjecit, illic quidvis colere, jus fuiſſe, præter Deum verum. Eſtque profecto memorabile quod Auguſtinus lib. 1. de Conſen. Evang. cap. 18. ſcribit, cur illum unum non coluerint Romani, qui colebant omnes alios. Quia (inquit) *ſolum ſe coli voluerit, illos autem Deos gentium, quos iſti jam colebant, coli prohibuerit.* Cum aurem de ipſo Chriſto quæreretur, alia etiam cauſa fuit, cur Senatus reclamaret. Porro ut Auguſtinus in eo libro multa ineulcat, quæ ex noſtro Octavio repetita videri poſſent, ſic & quod eleganter reſpondet de excidio Hieroſolymitano, Octavii de eadem re reſponſionem confirmat. Sed ſingula nunc deſcribere nihil attinet. Redeo ad Minucianum auditorium.

Cæcilius Chriſtianos accuſat quod templa tanquam buſta deſpiciant. Faetur Octavius. Nam & Clemens Alexandrinus in προτρεπ]. antea probaverat illa eſſe ſepulchra. Sed & Arnob. lib. 6. templa buſtis ſuperlata fuiſſe ait. Cæterum Chriſtiani

tiani alia poſtea ratione ex ſuorum Martyrum ſepulchris, non modo templa ſed & altaria effecerunt. Neque non potuit Minucius ea vidiſſe. Sed ita eſt profecto. Etſi Majores noſtri religionis nomine multa facerent in ſpeciem ſimilia iis quæ ab ethnicis fiebant: tamen quia alius erat finis aliuſque uſus in ſacra defendi poſſe ſciebant, etſi aliorum ἀκοζηλίαν damnarent. Sacrificiorum Romanorum ritus quam valde irridet? Atqui non diſſimilis eorum, quæ lege divina Judæis mandata erant, forma fuit.

Etſi autem Chriſtiani ætate noſtri Minucii ſua templa ſuperbe attollere ad exemplum ethnicorum non poſſent, tamen ſuas ſaltem habebant cryptas, & quaſdam etiam ædes & domus ſacras in apertis & editis locis, ut Tertullianus ait, & lubenter conveniebant ad illa ſuorum martyrum ſepulchra: quæ κοιμητήρια vocabant. Nam & hæc illis permiſiſſe Galienum Imp. (qui Minucii ætatem non longo intervallo attigit) Euſebius ſcribit. Ridet autem Cæcilius, quod Chriſtiani ſuos jam vitæ functos, non tam mortuos eſſe, quam dormire dicerent, & crederent, corporumque reſurrectionem futuram jactarent. Atqui & apud ſuum Homerum legerat, ὄνειρον ἐγείρειν, & apud Virgilium, Somnos dimere, cum de mortuis in vitam revocandis agitur. Quid præterea hic reſponderit Octavius, conferri poteſt cum iis quæ antea Theophilus, Athenagoras, Juſtinus, Tertullianus, eadem de re ſcripſere Nam hos ſecutus Minucius eſt. Ridet Cæcilius Chriſtianos quod cadavera ungant, non coronent. Atqui & Romani, etſi quid agerent, ignorarent, unguenta funebria habebant. Notus eſt ille

Eni

Ennii versiculus, *Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.* Et licet Leges duodecim Tab. servilem unctūram cadaverum (ut ait Cicero) tollerent, aliam tamen relinquebant: & ipsi Jurisconsulti inter justos funeris sumptus unguenta referunt L. 37. De relig. & sumpt. fun. Quod ad coronas cadaverum attinet fatetur Octavius Christianis inepte videri: & eos propterea in eo genere ethnicos imitari nolle. Tertullianus in lib. de Cor. mil. ait, i seculo coronari & ipsas libitinas: & ipse Cicero pro Flacco meminit aureæ coronæ impositæ mortuo cuidam Castricio. Verum quid antiquæ leges Rom. de coronis cadaverum statuerent, dixi ad Duodecim Tab. Denique ridet & indignatur Cæcilius, apud Christianos cadavera humari, non uri. Verum est vetus illud *Risu inepto nihil est ineptius.* Quid Octavius? Simpliciter respondet, antiquam esse suam & meliorem sepeliendi consuetudinem. Quod & Arnobius respondit. Nam & post Minucium mota iterum hæc quæstio est. Atqui Romani poterant sui saltem Ciceronis librum secundum de legibus legisse, qui hunc morem defendit, & confirmat. Et Plin. lib. 7. cap. 54. Ipsum (inquit) cremare, non fuit veteris instituti apud Romanos: terra condebantur. Sane Tertull. de cor. mil. ait, Christiano non licuisse cremare. & in lib. de Resur. car. ridet eos, qui atrocissime (ut ait) exurunt defunctos.

Porro Augustinus lib. undecimo Confess. significat in Ecclesia Ostiensi peculiarem aliquem etiam fuisse morem humandorum corporum. An is quoque jam tū in usu esset, cum ibi ageret Minucius, nescio. Ridiculum vero, quod Cæcilius, severus

scilicet

ſcilicet cenſor, Chriſtianos accuſat quia neque unguentis delibuti, neque ſertis redimiti eſſent. Mirum, quod interea non miratur, eos tamen uſos jam tum fuiſſe oleo & chriſmate. Sane ſobriam, ſiccam, frugalemque vitam, hoc eſt ab unguentis alienam, ipſi etiam ethnici laudare ſolebant: & Plato ex ſua Republica quam optimam ſuo judicio fingit, Homerum non ejicit niſi unguento perfuſum & vittis redimitum, & (ut hic noſter Octavius ait) coronatum: cum ſignificaret ſeſe habere nolle cives tam molles. Ac ne longius abeam, Veſpaſianus quendam unguentis madentem, & gratias agentem pro impetrata præfectura, averſatus, Malle m (inquit) allium oleres. Sed quid non objiceret Cæcilius, cum etiam Chriſtianos accuſet, quia flores naribus ſupponerent, nec capiti coronando imponerent. Atqui ipſe Lucianus in ſuo Nigrino ipſos Romanos rectius irridet, quod Chriſtianos hic non imitentur, & faciunt contra naturam, planeque nihil aut ſapiant, aut ſentiant. Adde Tertul. de Cor. mil.

Cæterum Cæcilius, ut alter Lucianus in Peregrino, Chriſtianos irridet, quod colant hominem crucifixum. Octavius breviter negat hominem tantum eſſe, quem colunt: & regerit, adverſarios potius eſſe ἀνθρωπολάτρας qui Reges tanquam Deos colant, & per eorum etiam genium jurent: quin imò gravius puniant ita pejerantem, quàm ſi quis ſuum Jovem jurando ſciens falleret. Suſpicor hic notari quandam conſtitutionem Alexandri Severi: quæ tamen relata eſt in libros Juris. L. 11. C. de rebus creditis. Sanè olim Chriſtianos noluiſſe uti tali formula jurisjurandi, teſtis eſt Tertullianus in Apologet. Sed tanto magis miror eam poſteriorem

Cæsarum Christianorum legibus commendari. Cæcilius contumelioſe objicit, Chriſtianos etiam ipſam crucem adorare. Negat Octavius. Adverſarius iis, ut furciferis, maledicit. Noſter (non enim eum pudet crucis Chriſtianæ) cruciferos ſuo modo dici non recuſat, & de ſuo crucis ſigno religioſo, (quod certè majoribus olim noſtris familiare fuit) reſpondet, quod antea Juſtinus & Tertullianus ſcripſerant, & poſtea Lactantius, lib. 4. cap. 27. Nam & quanti illud fecerit Conſtantinus, notum eſt: certè ut vulgo res minus eſſet ignominioſa, edixit, ne deinceps facinoroſi cruci affigerentur. Non deſiit tamen Julianus Apoſtata, ut Cæcilius, Chriſtianis ignominiæ cauſa exprobrare crucis cultum, ſicut ex Cyrillo intelligi poteſt.

Mira eſt impudentia calumniæ. Eò tandem evaſit, ut neſcio quæ ſacrorum monſtra Chriſtianis objicerent adverſarii, & qualia demens (ut quidam poeta dixit) Ægyptus portenta colit. Audet etiam Cæcilius fingere illos adorare caput aſini, quanquam primus hoc non finxerit. Octavius tam putidam calumniam inficiatione depellit, & id potius de adverſariis verè dici poſſe, recriminando probat, ſecutus ſuum Tertullianum: qui & Chriſtianos vulgo dictos eſſe aſinarios, & Chriſtum ipſum auribus aſininis tanquam aliquem Midam ab impio pictore expreſſum fuiſſe narrat. Talem autem confictam fabulam eſſe ſignificat, quod Cornelius Tacitus mentiendo tale quippiam de Judæis recitaſſet. Verùm & ante Tacitum multis annis Appio Alexandrinus tempore Caligulæ in Judæis accuſaverat quandam ὀνολατρείαν. Cæterum cum Joſephus tale mendacium jam refutaſſet, minus ignoſcendum eſt Tacito,

cito, qui in eo perstat: minimè verò illis qui majori etiam impudentia Christianis hoc probrum aspergunt.

Turpius est, quod Cæcilius eodem pudore clamitat, eos colere nescio quæ pudenda. Ecquo ruit impura maledicentia? Octavius suæ verecundiæ esse intelligit, id longiori oratione non refellere. Interea audire cogitur, alia non minus nefanda, cum Cæcilius declamaret, nefarios esse Christianorum cœtus antelucanos, incesto & paricidio pollutos, prope ut olim erant Romæ Bacchanalia. Octavius talia crimina non solum abs suis depellit, sed etiam retorquet in adversarios. Quàm incesta essent Romanorum sacra, non est ignotum. Nam & eorum poeta, Nota bonæ (inquit) secreta Deæ. Diu etiam humanas victimas immolarunt: etsi in aliis gentibus hanc, non jam dico sanctam, sed sanguinariam & sceleratam feritatem reprehenderent. Est autem memorabile, quod Plutarchus in Problem. narrat, eos obtendisse ad hoc suum factum excusandum, aliorumque damnandum. Marum vero, Christianis sacris talia objecta fuisse. Fuit tamen vetus & diuturna hæc calumnia: & quidem promiscuæ libidinis suspitionem facilè augebat quorundam credulitas, qui alios ex suo ingenio æstimant, & nocturna promiscuæ multitudinis coitio, & quia Christiani sese fratres sororesque appellarent, atque etiam osculo sese invicem exciperent. Quid dicam, osculo quodam impudicè abusos esse ut & fatetur & conqueritur Clemens Alexandrinus in Pædagog. Christiani satis multa castissimi sui pudoris testimonia opponebant. Sed nihil audit impudens malevolentia, quæ ut linguam habet intemperantem, sic

neque

neque frontem, neque aures habet. Sanè & olim Appionem tale quippiam de Judæorum cœtibus confinxiſſe narrat Joſephus. Ergo nihil noſtris tali infamia oppreſſis aliud ſuperfuit, quàm, quod ſcite & eleganter Æſchylus ait, πρὸς ἀλήθειαν ἀναλθέναι τῷ χρόνῳ. Non erant impoſtores, qui verba darent: non homines clamoſi & impotentes, qui conviciis, maledictis, libellis famoſis adverſarios viciſſim opprimere vellent. Rebus ipſis falſam refellere, & eo tandé modo vincere ſedendo et filendo malebant: & bona interea conſcientia ſeſe ſuſtentabant atq; conſolabantur. Sic bonã cauſam agebant bene.

Mirum rurſus, Cæcilio tam inſolentem viſam eſſe illam inter eos fraterni nominis communionem, cum & ipſe Ulpianus ſcripſerit, eum qui fraterna charitate diligitur, etſi frater non ſit, recte tamen fratrem ſimpliciter appellari. quod & in libros Juris relatum eſt, *L.* 58. De hæred. inſtit. Quinimo & olim ipſos Eſſæos, ante tempora Chriſtianorum, ita ſeſe invicem compellaſſe didici ex quodam Philonis fragmento, quod extat apud Euſebium περὶ παρόντων.

Horribilius eſt alterum quod objiciebatur crimen infanticidii: cœpitque hæc calumnia paulo poſt tempora Trajani, & ad Conſtantini ætatem perduravit, & quidem cum tragica ſuſpicione cujuſdam cœnæ Thyeſtææ. Sed unde hæc ſuſpicio? An quia Chriſtiani dicere ſolerent ſe veſci corpore & ſanguine Chriſti, ſicut è diverſo narrat Auguſtinus quoſdam aliquando exiſtimaſſe, ab Chriſtianis adorari Cererem & Bacchum, cum audirent in eorum myſteriis tanti fieri panem & vinum: neque alioqui rem intelligerent. Quid dicam, quod Epiphanius

nius narrat, quosdam hæreticos, qui Gnostici & Cataphryges & Pepuziani appellabantur, se verò Christianos esse mentiebantur, commisisse, quod hic Cæcilius omnibus Christianis objicit? Sed an æquum fuit, ut viris bonis propterea affingeretur, quod ab iis erat alienissimum? Adversarii loco probationis obtendebant famam & rumorem. Sed nullo quoque jure id fieri, leges civiles pro nostris respondebant, & ipse Quintilianus dixit, nulli non etiam innocentissimo accidere posse fraude inimicorum falsa vulgantium, ut sinistro rumore laboret. Quam vero procul abessent Christiani abs omni homicidio, satis Octavius ostendit, cum ne homicidium quidem in ludis gladiatoriis spectare eos per suam religionem potuisse narrat, quod & antea Theophilus dixit contra Autoly. & eodem tempore Athenagoras in apologia, & latius Tertullianus in libro de Spectacul. & postea Lactantius libro sexto, capite vigesimo. Sed neque cæsæ pecudis sanguinem gustasse nostros Minucius affirmat, sicuti & Tertullianus. Sic enim quam Apostoli repetiram Noæ legem rursus tulerant, multis seculis nostri diligenter observarunt, non minus quam Apostolicum in eadem Synodo decretum περὶ πορνείας. Certe quam honestum, religiosum, pudicum, castumque fuerit Christianorum solenne convivium, quod Ἀγάπην appellabant, Cæcilius, si verum ingenue dicere, quam improbe mentiri noluisset, intelligere potuerat non solum ex Tertulliani nostri apologia, sed & sui Plinii quadam ad Trajanum epistola. Sed petulantiam projectæ maledicentiæ quid referre posset? Dixi de eo convivio plura in annotationibus ad illam epistolam, quæ

jam repetere nihil attinet. Ut ut autem nocturni Christianorum cœtus innoxii essent, tamen obstabat lex duodecim Tab. multis decretis confirmata, & gravia erant judicia de collegiis illicitis. Nostri vero respondebant, nihil Reipub. esse periculi à suis coitionibus, quia essent alienissimi ab omni vel ambitione vel ullius dignitatis cogitatione, nihilque esset in repub. quod affectarent, sed sua essent privata conditione contenti, ut Tertullianus in Apolog. respondet.

Cæterum ut jam præteream reliqua capita vel accusationis Cæcilianæ, vel Octavianæ defensionis, illud observare juvat: cum calumniatur ingeniosus & acer nihil non vel confingat vel exaggeret, & majestatis quædam leviora crimina adjungat: præteriisse crimen perduellionis, quod & alii antea objecerant, & ad reos statim opprimendos imprimis idoneum esse videbatur. An id dissimulavit, quia ne tenuis quidem ejus esset suspicio? Fuit certe perpetua hæc majorum nostrorum gloria, quod nullis injuriis tam irritari potuerint, ut in principes aut tyrannos, etsi ab iis indignissime vexarentur, hostili animo essent, aut ullis adversus eos conjuratis conspirationibus (quæ tamen alioqui & speciosæ & frequentes tunc erant) assentirentur, aut quid sua patientia, tolerantia, modestia, continentia dignum esset, non meminissent. Tantum abest ut essent aut turbulenti aut seditiosi, aut immani cupiditate ultionis abriperentur. Nam etsi ea multitudine septi essent, ut facile possent conficere quod in hoc genere instituissent, tamen fas non esse putabant. Et vero suæ alioqui religionis & principia sustulissent, & fundamenta evertissent. Imo

vero

Imo vero humanæ ſocietatis vincula omnia diſſolviſſent. Quid multi etiam philoſophi ambitioſe prædicarent de tyrannicidis, notum erat. Sed noſtri talibus flabellis incendi ſe non patiebantur; quantum abeſt ut religionis nomine ad publicum paricidium incitarentur. Nihil eſt prætermiſsum quod eos inflammare poſſet, & furor fieri dicitur læſa ſæpius patientia. Sed eos religio continuit, & ad invictam modo patientiam armavit. Id vero, de quo etiam quæri hoc tempore audio & miror, perpetua plurium ſeculorum hiſtoria nos alias confirmabimus. Illud modo breviter attingam, quod Minucius dicere potuit, ac paulo ante ejus ætatem accidit.

Tertullianus ad ſcapulam, *Circa Majeſtatem*, inquit, *Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani vel Nigriani vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani.* Juvat & alterum ejuſdem Tertulliani locum, cujus memoriam veterem hiſce temporibus renovari plurimum intereſt, aſcribere. *Unde*, inquit in Apolog. *& Caſſii & Nigri & Albini? unde qui inter duas lauros obſident Cæſarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæſtricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus Stephanis atque Partheniis audaciores? De Romanis, (ni fallor) id eſt, de non Chriſtianis.* Ne hunc quidem locum ex hiſtoria illuſtrare gravabor. Avidius Caſſius, Syriæ Legatus, adverſus M. Antoninum Imp. ſurrexerat, cum prætexeret ſe Rempub. Reſtituere atque conſervare velle, quam Marci diſſoluta indulgentia peſſundaret. Chriſtiani tamen qui in Marci exercitu adverſus Marcomannos tam frequentes fuerunt, Caſſianæ factionis nulli fuerunt. Commodum impurum tyran-

num

num & noſtris infeſtiſſimum domi ſtrangulari Romani curarunt, qui illi maxime erant familiares. An his Chriſtianus ullus adfuit? Septimio Severo, qui ad imperium gladiatorio animo viam affectabat, ſeſe oppoſuit Peſcennius Niger in Syria, & deinde Clodius Albinus in Britannia Galliaque, cum uterque tam bono jure armatus, quam Severus, ſibi eſſe videretur. Nam & ipſe Tertullianus in libro de Pallio, hoſce non minus quam Severum, Auguſtos aliquando agnovit atque appellavit. Chriſtiani tamen in eorum vel exercitu vel factione nulli inventi ſunt. Plautianus, qui Principi proximus erat, & poſt eum maximæ auctoritatis, ut Severus & Caracalla, à quibus fiebant multa crudeliter, jugularentur, immittit in curiam ſuum Præfectum, & eodem paulo poſt irrumpit. An Plautianum Chriſtiani ſecuti ſunt, quorum intereſſe videbatur tyrannos illos tolli? Imo vero potius Severum jam decumbentem illi ſuo etiam oleo curarunt, ſanaruntque, ut teſtis eſt Tertullianus ad Scapulam, ubi & ſolennes Eccleſiæ preces pro Principibus commemorat. Tum addit: *Ex regula patientiæ divinæ agere nos ſatis manifeſtum eſt, cum tanta hominum multitudo, pars pene major civitatis cujuſque, in ſilentio & modeſtia agimus. Abſit enim, ut indigne feramus ea nos pati, quæ optamus: aut ultionem à nobis aliquam machinemur, quam à Deo expectamus.* Non diſſimilia ſunt, quæ repetit in Apolog. & digna ſunt, quæ his quoque temporibus inculcentur. Certe ait, Chriſtianos facile paucis taculis vel una nocte potuiſſe ſeſe ulciſci, ſi aut fuiſſent aut eſſe voluiſſent (quod tamen jam à temporibus Neronis dicebantur) incendiarii. *Sed abſit,*

bsit, inquit, *ut aut igni humano vindicetur hu-mana secta, aut doleat pati, in quo probatur.* Ait, illis, si aperte agere & vim vi repellere voluissent, minime defuisse vim numerorum & copiarum. *Sed*, inquit, *apud istam disciplinam magis occidi licet, quam occidere.* Ait, illos etiam sine armis potuisse vincere secedendo, & vacuum Romanis suum urbem relinquendo, si alio migrare voluissent. Tum enim defuissent quibus imperasset Rom. Imp. Adeo pauci supererant, qui non essent Christiani. Sed nostros & cives manere voluisse, & ad hostes Romanorum transire noluisse significat, & interea tamen à Romanis appellatos esse non hostes modo, sed & principum & humani generis hostes. Cæterum tam injusta & aperta fuit hæc injuria, ut ipsos tandem hostes Christianorum puduerit tam & ingrate agere, & loqui impudenter. Ergo Cæcilius, quantumvis esset impudens, erubuit iis aliquod perduellionis crimen affingere. Quidvis aliud objicere, carpere, mentiri, calumniari maluit. Sed neque Christianis ascribit causam publicarum calamitatum: quod tamen eo tempore alii adversarii odiose facere imprimis solebant. Tristissima sane, ætate Minucii, erat facies Romani imperii, horribilisque dilaceratio atque confusio. Quid dicam genus omne malorum tunc inundasse? orbemque et concussum et permixtum bellis, incendiis, inundationibus, terræmotu, civitatum ruinis, gentium regnorumque excidiis; denique conflictum et fame et peste publica? Non committit tamen Cæcilius, ut (quod vulgus tunc clamitabat, et ante postque multis seculis jactatum est) calumniaretur, Christianis totum illud chaos acceptum

ceptum ferri debere, eorumque sanguine esse expiandum. Ante Minucii ætatem Tertullianus, Si, inquit, Tyberis ascendit in arva, si cœlum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim *CHRISTIANOS AD LEONEM* acclamatur. Non minus odiosa & immanis erat acclamatio tempore Cypriani, ut ex hujus ad Demetrianum epistola satis apparet. Eadem & tempore Arnobii. Nam & hic in suis adversus gentes libris laborat, ut hac publici odii & invidiæ flamma nostros liberet. Quid ipse postea Symmachus? Nonne audet talem rursus cantilenam canere? Certe dignus erat, qui audiret, quod aliquando Romæ post mortem Commodi Imp. acclamatum est: *DELATORES AD LEONEM.* Sed nostri absque sanguine & ultionis cupiditate erant alieni. Ambrosius non passus est eum in crimine tam falso diutius exultare. Sed cum non multo post urbs ipsa capta atque direpta fuisset, non erubuerunt impii calumniatores talem postremo cladem religioni Christianæ ascribere: coactusque est rursus Augustinus tam tetræ maledicentiæ occurrere. Nam & propterea se suos de Civitate Dei libros scripsisse fatetur. Agit ergo minus malitiose Cæcilius, qui aliorum exemplo talem facem in nostros non contorquet, neque eorum innocentiam tam indigne onerat. Imo veris, ut miseris, ut victis, ut servis, ipse tanquam magnis victoriis elatus, & summa felicitate cumulatus, superbe insultat: & hoc nomine tam illorum religionem fastidiose deprimit, quam suam gloriose attollit superstitionem. Sic enim prophani homines ex fortuna & rerum successu pendent. Sic ipse Cicero pro Flacco contumelioſe exagitat Judæorum

rum & gentem & ſacra. Sed & Appionem Judæis ſervitutem, & ærumnas, tanquam falſæ religionis teſtimonia, confidenter objeciſſe, ex Joſepho intelligimus. Mirum vero, poſt tempora quoque Conſtantini, Julianum Imp. noſtros eadem ratione impetiiſſe, ſicuti ex Cyrilli reſponſionibus cognoſcimus. Quanto id magis potuit Cæcilius, qui Chriſtianos, niſi afflictos, miſeros, pauperes, nullos viderat? Itaque magno ſupercilio & faſtu & contemptu eos deſpuit, & tanquam καθάρματα καὶ περιψήματα (utor Apoſtoli verbis) proculcat. Sed Thraſonicos ejus ſpiritus altiori animo deſpicit Octavius, iiſque ſanctam quandam ſuperbiam opponit, qua & in paupertate divites, & in ſervitute liberi, & in media denique morte victores eſſent noſtri: Ut ut autem Cæcilius initio deſpumans, & intemperanter convitia profunderet, & minas efflaret, & ampullas horribiles projiceret, denique Chriſto inſultaret: tamen veris victus paulo poſt cedit, neque arbitri, judiciſque Minucii ſententiam expectat, ſed ultro illi occurrit. Admirabilis profecto converſio, præſertim tam repentina. Sed ea oſtendit, ſanabiles multos Romæ fuiſſe, qui videbantur alioqui depoſiti & deplorati. Veritati vero errorem facile cedere. Ergo Cæcilius quadam veluti in jure ceſſione Octavio vindicanti addici poterat. Certe vinci dedique non recuſat, & Octavianæ orationis quodam quaſi fulmine perculſus, tanquam alter quidam Paulus, ſubito religionem, quam ignorans oppugnaverat, admonitus complectitur. Vellem autem, Minucius nobis quoque expoſuiſſet totam hujuſce μεταγοίας hiſtoriam: ut & qua lege, qua conditione, quibus ſponſoribus, quo ritu,

ritu, qua ceremonia, Cæcilius Romam reversus in Ecclesiæ collegium & communionem cooptatus fuerit, intelligeremus. Nam & antiqui illius moris memoria expetenda est. Sed quod Hieronymus ad Chronica Eusebii, & Augustinus libro octavo Confessionum narrant de duobus aliis ejusdem & conditionis & ordinis, & gentis, & ingenii viris Arnobio & Victorino, cogitemus factum quoque esse de Cæcilio. Imo vero hic Cæcilius fatetur se, posteaquam intellexit, quid non sit vera religio, desiderare intelligentiam, cognitionem, institutionem religionis veræ; eam vero catechesin in diem sequentem fuisse rejectam Minucius scribit. Sed tanto magis doleo, alteram hanc scholam, quæ Minuciani libri optima & maxima pars fuisset, non editam esse: saltem non extare. Nam neque satis est, falsum refellere: verum etiam docere oportet: ut et quid non sit, et quid sit Deus aut religio, exponatur. Sed bene habet: quod hic desideramus farcire potest Augustini liber de Catechizan. rudibus, qui et leges et formulam veteris catecheseos elegantes describit: et quomodo sit agendum cum doctis et literaris, etiam monet: neque dissimilem Minucii ætate credo catechesin fuisse: et hinc quoque temporibus non observari miror. Juvat autem, ut Cæcilium audivimus accusatorem et adversarium, nunc rebus conversis spectare catechumenum. Catechumeni tunc etiam appellabantur auditores, vel audientes, sicuti ex multis Tertulliani locis apparet: erantque inprimis dociles, minimeque refractarii: quod et ipse Lucianus in Philopat. indicat. Contentiosæ itaque disputationes nullæ cum iis erant: sed placidis monitionibus religio docebatur

docebatur. Post catechesin, qui jam sua nomina Ecclesiæ dederant, ut baptismo initiarentur, appellati sunt competentes: eorumque rursus in ordine Cæcilium jam nostrum conspicere juvat. Post baptismum candidatus denique particeps fiebat μυστηρίων, a quibus antea procul abesse jubebatur. Neque sane de iis, aut promiscue disputare, aut coram profanis hominibus differere, majores nostri solebant. Testis est Theodor. in Eran. Nam illa religiosius atque adeo timidius tractanda esse sentiebant: et quorsum alioqui res evaderet, longe prospiciebant. Itaque licet, cum accusarentur eorum συνέξεις, magna causa esse videretur, cur exponere deberent quicquid in iis ageretur, tamen de mysteriis nihil dicunt in foro, neque de iis cum adversariis aut contendunt aut litigant.

Atque hæc quidem hactenus breviter præmonere visum fuit, ut ad Octavii Minuciani lectionem viam veluti præmunirem, quæ et Christianarum antiquitatum memoriam vobis commendat, et ad eam renovandam nos excitat, qui et alioqui Romanas tanto studio persequimur. Atque utinam qui Romæ sunt docti homines, et nullum non etiam lapidem revolvunt, nullamque non in ipsis lapidibus literam observant, ut antiquæ Reipub. aliquid eruant, veteris quoque Ecclesiæ monumenta (quibus eadem urbs abundat) colligerent, pluresque, qui in ea et vixerunt, et sepulti sunt, Minucios excitarent. Satis jam, satis est novorum de religione libellorum. Veteribus potius in lucem revocandis hujus generis reliquiis operam demus: et simus aliquando doctæ antiquitatis potius quam inanis novitatis studiosi: majorumque nostrorum imagines et intueamur, et

aliis, ne novi homines esse forte videamur, ostentemus. Neque tamen, etsi eadem eorum religio, animusque idem fuerit, eadem quoque semper facies fuit, idemve status. Non enim semper vexati abjectique jacuerunt, neque tam aut ingrati aut inepti fuerunt, ut optimo jure optimaque conditione esse recusarint, cum hoc iis licuit per Principes Christianos: neque tam fatui, ut hoc beneficio non uterentur: neque tam iniqui, ut si quid in suis Imperatoribus desiderarent, paganorum (ut loquimur) tyrannorum loco eos haberent: neque tam morosi, ut publicæ tranquillitati nihil quicquam condonarent. Loquor de iis, qui non fuerunt degeneres. Sed liberæ Ecclesiæ splendorem non vidit Minucius. Servientis modo squallorem vidit. Nostrum vero est, utrumque statum et utriusque temporis conditionem recte considerare atque discernere: et hoc externæ (ut ita loquar) formæ temporumque discrimen prudenter observare, ut et antiquitatis memoriâ et majorum nostrorum exemplis recte utimur. Hic enim et prudentia magna et cautione maxima opus esse fateor: et cum lex nova rogatur fertur sæpe illud UTIROGAS, sæpius istud ANTIQUO, nobis ut occurrat atque placeat, necesse est, resque postulat. Insculptum Romæ in veteri marmore esse dicitur, CANDIDA FULVO NOBILIOR AURO FELIX ANTIQUITAS. Sed ejus præjudiciis infeliciter abuteremur, nisi liberum integrumque judicium in iis discernendis atque diligendis adhibeamus: ne vel confuse omnia misceamus, vel malitiose prætereamus, quæ imitari nos oportet; vel etiam quæ huic ætati non conveniunt, intemperanter urgeamus. Cum olim

de

de testamentis ageretur, lex quædam civilis respondit, retinendum esse morem fidelissimæ vetustatis. L. 18. Cod. de testam. Cumque de finibus et ordine gubernationis Ecclesiasticæ quæreretur, audita in Niceno concilio est illa vox: ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΘΗ ΚΡΑΤΕΙΤΩ. Nulla tamen fuit Superstitio, quæ intemperanter atque impotenter urgeret, quod Reipub. salus repudiaret. Et ut sapientes Jurisconsulti, ubi de Magistratuum jure quæstio esset, graviter respondebant, non solum spectandum esse, quid Romæ factum sit, sed etiam quid fieri debeat. L. 12. de offic. Præs. Sic etiam spectare debemus, non solum quid majores nostri fecerint, sed & quo tempore, et qua conditione, quive fini. neque non meminisse quoque oportet, quod Lex quædam monet, non tam exemplis quam legibus judicandum esse. Ergo facio perlubenter, ut et Jurisprudentiam et historiam conjunctim aut colam, aut saltem colendam esse sæpe profitear: si quidem utramque in utroque genere, humanarum dico et divinarum rerum, sive civilium et Ecclesiasticarum. Nam et earum intelligentia atque memoria talem horum studiorum conjunctionem requirit, ut si Tiberius Imperator recte judicavit militarem disciplinam (quod ait Suetonius) ex antiquitate esse repetendam; nos multo magis sentiamus, rectiusque dicamus, civilem et Ecclesiasticam bona fide judicioque bono inde repeti debere. Interea vero, quia vatie et periculose hic errare posse sentio, iterum iterumque obtestabor omnes bonos et cordatos, ut à factionibus aversi, et à studio partium alieni, primum vetustati tantum auctoritatis tribuant, quantum illi debetur: deinde

inde placide cogitent atque obſervent, non ſolum quid veteres Chriſtiani, tempore Minucii, facerent, cum aliud non poſſent: ſed & quid optarent, & ubi poſſent, faciendum eſſe ſtatuerent: et vero, quid tandem, cum liberi fuerunt, fecerint, ut & Rempub. et Eccleſiam recte conſtituerent.

VETERUM DE M. MINUCIO FELICE TESTIMONIA.

LACTANTIUS LIB. I. DIVINARUM INSTITUTIONUM, CAP. II.

Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inscribitur, sic argumentatus est, Saturnum, cum fugatus esset à filio, in Italiamque venisset, Cœli filium dictum; quod soleamus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino advenerint, de cœlo cecedisse dicere; Terræ autem, quod ignotis parentibus natos, terræ filios nominemus.

IDEM *LIB.* 5. *CAP.* 1.

Minucius Felix, non ignobilis inter causidicos loci fuit... Hujus liber, cui Octavio titulus est, declarat, quam idoneus veritatis assertor esse potuisset, si se totum ad id studium contulisset.

B. HIERONYMUS DE VIRIS ILLUSTRIBUS,

Minucius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit Dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed & alius sub nomine ejus fertur de fato, vel contra Mathematicos, qui cum sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.

IDEM

inde placide cogitent atque obſervent, non ſolum quid veteres Chriſtiani, tempore Minucii, facerent, cum aliud non poſſent: ſed & quid optarent, & ubi poſſent, faciendum eſſe ſtatuerent: et vero quid tandem, cum liberi fuerunt, fecerint, ut & Rempub. et Eccleſiam recte conſtituerent.

VETERUM DE M. MINUCIO FELICE TESTIMONIA.

LACTANTIUS LIB. I. DIVINARUM INSTITUTIONUM, *CAP.* II.

Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inscribitur, sic argumentatus est, Saturnum, cum fugatus esset à filio, in Italiamque venisset, Cœli filium dictum; quod soleamus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino advenerint, de cœlo cecedisse dicere; Terræ autem, quod ignotis parentibus natos, terræ filios nominemus.

IDEM *LIB.* 5. *CAP.* I.

Minucius Felix, non ignobilis inter causidicos loci fuit. Hujus liber, cui Octavio titulus est, declarat, quam idoneus veritatis assertor esse potuisset, si se totum ad id studium contulisset.

B. HIERONYMUS DE VIRIS ILLUSTRIBUS,

Minucius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit Dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed & alius sub nomine ejus fertur de fato, vel contra Mathematicos, qui cum sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.

IDEM

IDEM EPITAPHIO NEPOTIANI

Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius.

IDEM EPISTOLA AD MAGNUM

Minucius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est, & in altero contra Mathematicos, si tamen inscriptio non mentitur auctorem, quid gentilium scripturarum dimittam?

IDEM APOLOGIA AD PAMMACHIUM.

Taceo de Latinis scriptoribus, Tertulliano, Cyprianо, Minucio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse quam alios videar accusasse.

EUCHERIUS EPISC. IN EPIST. AD VALERIANUM.

Et quando clarissimos facundiæ, Firmianum, Minucium, Cyprianum, Hilarium, Johannem Ambrosium, ex illo volumine numerositatis evolvam.

ERRATA.

Pag. 9. lin. 23. lege *conferere*. p. 34. l. 3. l. *epistulari*. p. 47. l. 21. l. *Olivitas*. p. 103. l. 19. l. *excusset*. p. 104. l. 14. pro *ne* l. *sine*. p. 124. l. 11. l. *probitie*. In *FIRMICO*. p. 2. l. 11. l. *Superstitiosa*. p. 44. l. 26. l. *exagitet*. p. 7. l. 19. l. *cupiditate*.

MARCI
[1]MANUCII FELICIS
[2] OCTAVIUS.

De
IDOLORUM VANITATE.

COGITANTI mihi, & cum animo meo Octavii boni & fidelissimi [1] contu-

1. De Marco Minucio Felice quid in veterum scriptis reperiatur, præter illa quæ sunt huic editioni præfixa Lactantii, Hieronymi, & Eucherii testimonia, non habemus quicquam. Ipse circa judiciarias curas occupatum esse innuit, hujusce disceptationis exordio. Quo tempore vixerit, Auctores non tradunt, nisi quod Hieronymus in illo suo Scriptorum Ecclesiæ Catalogo, ubi ordinem fere temporum servat, Minucium anteponit Cypriano, & juxta Tertullianum atque alios censet qui Severi Imp. ævo proximi fuisse dicuntur. Idem vero in Apologia ad Pammachium, ubi minimè necessaria temporis erat cura, citatis auctoribus iisdem, Minucium nostrum Tertulliano quidem, verùm & Cypriano, subjungit. credo ne Minuciani nominis interpositione magistrum à discipulo divelleret. Certè Minucio Victorinum & Firmianum & Hilarium subdit. At Eucherius Episco-

pus Lugdunenſis, in quadam ad Valerianum Epiſtola, Felici noſtro medium inter Firmianum & Cyprianum adſignat locum, ut jam proprior vero ſententia ſit, non habitam fuiſſe in iſtis rationem ætatis cujuſque exactiſſimam. Certior igitur ea fuerit conjectura, quæ de ipſius Tertulliani ac Cypriani adverſus Idolorum cultores ſcriptis ducetur. Etenim ſi Tertullianicis comparentur Minuciana, ſtatim apparebit, Minucium à Tertulliano & argumenta & diſſerendi ordinem, atque ipſa plerumque verba ſumpſiſſe: Cyprianum vero, in illo præſertim opere, quo vanitatem idolorum arguit, Minucianis & ſententiis & verbis uſum eſſe tanquam ſuis. ut: gloriari tamen debeat Minucius; ea ſibi in mentem veniſſe quæ Cyprianus uſurpando ſanxerit. Hoc amplius, ne quidem ſemel à Cypriano Minucium eſſe nominatum, neque à Minucio Cyprianum, rationibus utrimque, ut par eſt credere, haud improbandis. Denique Wowerio libens adſentior exiſtimanti, antiquiorem Cypriano fuiſſe Minucium, vel ſaltem edidiſſe hunc Diologum priuſquam Cyprianus de Idololatria ſcriberet. At Minucium ſane manifeſta imitatione aliorum verba ſuis immiſcuiſſe, nec tamen eſſe penes ipſum quod acceptum ferre debeat Cypriano. Afrum fuiſſe Minucium opinari licet, cujus verbis Cyprianus tam familiariter utatur, quam ipſe Minucius Tertulliano. Afros item fuiſſe Cæcilium Natalem & Octavium Januarium, Cirtenſis Fronto teſtatur, omneſq; adeo ſeſe invicem demonſtrant.

2. Qui & Januarius poſtea dicetur. Hoc vero

[1]contubernalis memoriam recenſenti tanta dulcedo & affectio hominis inhæſit, ut ipſe quodammodo mihi viderer in præterita redire, non ea quæ jam tranſacta & decurſa ſunt recordatione revocare. Ita ejus contemplatio, quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori Meo, ac prope intimis ſenſibus implicata eſt; nec immerito diſcedens [2] vir eximius & ſanctus, immenſum ſui deſiderium nobis reliquit; utpote cum & ipſe tanto noſtri ſemper amore flagraverit, ut & in ludicris & ſeriis, [3] pari mecum

---

vero nomen aliquoties occurrit in nomenclatura epiſcoporum & presbyterorum qui ſententias dixere in concilio Africano de baptizandis hæreticis, ſub Cypriano.

1. Contubernales *quandoq; dicuntur ii, qui ſub eodem tecto degunt, item ſervorum uxores & liberi; unde* contubernium *pro ſervili connubio; item qui tabernacula juncta habent. Ouzelius.*

2. *Virum ſanctum & ſanctam fœminam etiam Ethnici dicebant moribus & virtute præſtantem. Apud Chriſtianos, qui datâ Chriſto fidem ſervabat, qui baptiſma ſuum habebat integrũ,* ſanctus *appellabatur. Et hæc appellatio religionem deſignabat & mores. Quod ſi aliquis moribus improbis notaretur, jam deſinebat eſſe & haberi Chriſtianus.*

3. *Sic habet vetus exemplar, nec mutari debuit quicquam. Ait enim Minucius Octavium ſuum pari ſecum voluntate concinere ſolitum* Volo, *vel* Nolo. *Eſt autem etiam in nolendo voluntas, volumus abeſſe quæ lædunt aut diſplicent, & quæ ſcilicet nolumus.* Concineret, *conſentiret, concordaret.*

mecum voluntate concineret eadem velle & nolle: crederes unam mentem in duobus fuisse [1] divisam. Sic solus in amoribus conscius ipse, socius in erroribus: & cum discussa caligine de tenebrarum profundo in lucem [2]sapientiæ & Veritatis emergerem, non respuit comitem, sed, quod est gloriosius, [3] præcucurrit. Itaque cum per universam convictus nostri & familiaritatis ætatem mea cogitatio volveretur, in illo præcipue sermone ejus, mentis meæ resedit intentio, quo [4] Cæcilium superstitiosis vanitatibus [5]etiam nunc inhærentem disputatione gravissima ad veram religionem reformavit. Nam negotii

1. *Barthius mavult* indivisam.

2. *Hoc est, veræ sapientiæ: nempe Christianæ. Sic fœminas sapientiam consecutas dixit Tertullianus Christianas; & Socratem sapere ad veritatem, cum ad Christianorum scita propius accedebat.*

3. *Edit. Fausti Sabæi*, præcurrit.

4. *Hunc etiam appellabit* Natalem. *Utriusque autem nominis episcopi & presbyteri citantur Africano illo concilio de baptizandis hæreticis. Sunt qui Cæcilium istum putant Cypriani fuisse præceptorem. sed quibus id sibi rationibus persuasum fuerit, non explicant. Pontius in vita Cypriani*: Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri justi & laudabilis memoriæ Cæcilii & ætate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ divinitatis à sæculari errore correxerat. *&c.*

5. *Sic loquitur Minucius respiciens ad illud temporis, sive negotii, quod hic describitur.*

1. *Fulv.*

negotii & visendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, conjuge, liberis, & quod est in liberis amabilius [1] adhuc annis innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus loquelam ipso offensantis linguæ [2] fragmine dulciorem. Quo in adventu ejus non possum exprimere sermonibus, quanto quamque impatienti gaudio exultaverim: cum augeret maxime lætitiam meam amicissimi hominis inopinata præsentia. Igitur post unum & alterum diem cum jam & aviditatem desiderii frequens [3] assiduitatis usus implesset; & quæ per absentiam mutuam de nobis nesciebamus, relatione alterna comperissemus, placuit [4] Ostiam petere amœnissimam civitatem, quòd esset corpori meo siccandis humoribus de marinis lavacris blanda & apposita curatio. Sane & [5] ad vindemiam feriæ judiciariam curam relaxaverant.

1. *Fulv. ursin. leg.* adhuc innocentibus *absq;* annis.

2. Vocabula frangere *hâc in re proprium: sic* κλασμὸν μουσικὸν *appellat Philomusicam theatralem, infractam scil. ac mollem & masculis auribus indignam. Herald.*

3. Assiduitas *hic non temporis longi quitatem, sed continuum consessum innuit. Oud.*

4. *Quo loci etiã Augustinus sanctissimos habuit cum Monica matre de pietate Christiana sermones.* Ostiam *veteres dixere, &* τὰ Ὦστια. Ostia Tiberina, *unde &* Ostianos *&* Ostiates *atque etiam* Ostios.

5. *Ad formam hujusce opusculi Minuciani suam Cyprianus ad Donatum epistolam sive dissertationem concepit. Epist.* 2. *&c.*

laxaverant. Nam id temporis, post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat. Itaq; cum diluculo ad mare inambulando littore pergeremus, ut & aura aspirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli vestigio cedens arena subsideret,[1] Cæcilius, simulacro Serapidis [2]denotato, ut vulgus superstitiosus solet,[3] manum ori admovens, osculum labiis pressit. Tunc Octavius ait: Non boni viri est, [4]Marce frater, hominem domi forisque lateri tuo inhærentem, sic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deserere, ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos sane,

1 &

Bene admones, Donate Charissime, nam & promisisse me memini, & reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quo indulgente vindemia solutus animus in quietem, solennes ac statas anni fatigantis inducias sortitur.

1. *Quæret Lector, ubi sit mentio Cæcilii iis antè associati? Meursius inquit, desunt hic nonnulla de Cæcilio deambulationis comite adscito.*

2. *Hoc est, animadverso, deprehenso, votato sibi obviam.*

3. *Adorans. Plinius lib.* XXVIII. in adorando dexteram ad osculum referimus *Fulgetras poppysmis adorare consensus gentium est.*

4. *Octavius Marcum Minucium fratrem appellat Christianus Christianum at pag.* 10 *Cæcilius adhuc Ethnicus eundem Minucium sic etiam compellabit*, quanquam tibi Marce frater, *hæc igitur appellatio fuit adfectus & religionis, utriusq; certe in Octavio: Adfectus in Cæcilio.*

1. *Meurs*

[1] & unctos & coronatos: cum scias hujus erroris non minorem ad te quam ad ipsum infamiam redundare. Cum hoc sermone ejus, medium spatium civitatis emensi, jam liberum littus tenebamus. Ibi arenas extimas, velut sterneret ambulacro, perfundens lenis unda [2] tendebat Et ut semper mare etiam positis flatibus inquietum est, etsi non canis spumosisq; fluctibus exibat ad terram, tamen, [3] crispis, torosisque ibidem erroribus delectati perquam sumus, cum in ipso æquoris limine plantas tingeremus, quod vicissim nunc adpulsum nostris pedibus [4] adluderet fluctus, nunc relabens, ac vestigia retrahens in sese resorberet. Sensim itaq; tranquilleque progressi, oram curvi molliter littoris, iter [5] fabulis fallentibus [6] legebamus. Hæ fabulæ erant Octavii

1. *Mores gentiles innuit. ut Lucian. Charonte:* τί ἐκεῖνοι στεφανοῦσι τοὺ λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ; *Wowerus.*

2. *Recta est hæc veteris libri Scriptura.* Tendebat arenas: *extendebat. Sic* tendere plagas, retia. *Rom. edit.* Tundebat.

3. *Parum attentis oculis Regium exemplar inspexerat, qui primus ex eo renunciavit scriptum,* tortuosis. *nam in eo libro scriptum prius fuerat,* scrispis torosisque. *& qui correxit, legi voluit,* crispis torosisque. *Venarum* toros *medici dixere, & jubarum* toros *Poëtæ.*

4. *Sab. Edit.* Illideret.

5. Fabulam *Rem gestam designare monuere Critici.*

6. Legebamus, i. e. *transibamus.*

Octavii differentis de navigatione narratio. Sed ubi eundi spatium satis justum cum sermone consumpsimus, eandem emensi viam rursus versis vestigiis terebamus. Et cum ad id loci ventum est, ubi subductæ naviculæ substratis [1] roboribus, à terrena [2] labe suspensæ [3] quiescebant, pueros videmus certatim gestientes, [4] testarum in mare jaculationibus ludere. Is lusus est testam teretem jactione fluctuum lævigatam, legere de littore: eam testam plano situ digitis comprehensam, inclinem ipsum, atque humilem, quantum potest super undas inrotare: ut illud jaculum vel dorsum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur: vel summis fluctibus tonsis emicaret, emergeret, dum assiduo saltu sublevatur. Is se in [5] pueris Victorem ferebat, cujus testa & procurrit longius, & frequentius [6] exiliret. Igitur cum omnes hac spectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere sed [1] tacers,

1. *Fustibus crassioribus teretibus, quibus subjectis naves trahebantur, vel etiam quibus a terra suspensæ subfulciebantur, a Græcis φάλαγγες dicti. Ouz.*

2. Labem *dicit* Uliginem cænosam, *qua putrescerent carinæ diutino situ.*

3. *Etenim ea robora pulvini sunt navium quiescentium.*

4. ἐποστρακισμοῖς.

5. *Inter illos pueros. ut mox*, in contubernalibus.

6. *Ita Mss. Sabæus*, esiliret, *Gelenius*, resiliret.

1. *De*

[1] tacens, anxius, ſegregatus, [2] dolere neſcio quid vultu fatebatur. Cui ego: Quid hoc eſt rei? cur non agnoſco, Cæcili, alacritatem tuam illam? & illam oculorum etiam in feriis hilaritatem requiro? Tum ille: Jamdudum me Octavii noſtri acriter angit & remordet oratio, qua in te invectus objurgavit negligentiæ, ut me diſſimulanter gravius argueret inſcientiæ. Itaque progrediar ulterius: de toto & integro mihi cum Octavio res eſt. Si placet ut ipſius ſectæ homo cum eo diſputem, jam profecto intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare, quam conferere [3] ſapientium modo. In iſtis ad tutelam balnearum jactis, & in altum procurrentibus petrarum obicibus reſidamus, ut & requieſcere de itinere poſſimus, & intentius diſputare.

Et

1. *Deſcribit hominem vexatum mœroribus & curis ingentibus, qualis erat Homeri Bellerophon.*

2. *Sabæus*, dolore.

3. *Sic facile reſtituimus ipſiſſimam ſcripturam Minucii depravatam in exemplari perverſa litterula*: facilius eſſe in contubernalibus diſputare, quam cenſerere ſapientiam modo in iſtis ad tutelam balnearum, *&c. Omnes hactenus editiones prava interpunctione ſenſum everterant, & falſo ſunt interpretes qui aſſerunt in manuſcripto legi aliter quam hic retulimus. Ait Cæcilius facturum ſe ut Octavius intelligat, facilius eſſe diſputare & rixari inter contubernales vulgaribus dicteriis & conviciis, quam eo modo conſerere, quo ſolent ſapientes. Deinde incipit aliam clauſulam.* Iniſtis ad tutelam balnearum, *&c.*

Et cum dicto ejus assedimus, ita ut me ex tribus [1] medium lateris ambitione protegerent: nec hoc obsequii fuit, aut ordinis, aut honoris, quippe cum amicitia pares semper aut accipiat aut faciat: sed ut arbiter, ut utrique proximus aures darem, & [2] disceptantes duos medius segregarem. Tum sic Cæcilius exorsus est: [3] Quamquam tibi, Marce frater, de quo cum maximè quærimus non sit ambiguum; utpote cum diligenter in [4] utroque vivendi genere versatus repudiâris alterum, alterum comprobâris: [5] impræsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissimi judicis, nec in alteram partem propensus incumbas, ne non tamen nostris disputationibus nata sententia, quam ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus [6] aliquis, & quasi ignarus partis utriusque [7] confidas, nullum negotium est patefacere, omnia in

---

1. *Antiquis medius locus est honestissimus.*

2. *Edit. Oxon. habet* discrepantes.

3. *Cæcilius ethnicus Minucium Christianum* fratrem *vocat, quocum erat amicitia familiaritate conjunctissimus, ut indicant illa Octavii ad Minucium de Cæcilio*, Hominem domi forisque lateri tuo inhærentem. *pag. 6.*

4. *Hinc apparet Minucium nostrum ætate jam provectâ factum Christianum.*

5. *G. J. Vossius præfert* in præsenti, *vel* in præsentia, *existimatque*, impræsentiarum, *corruptum esse ex* in præsentia rerum. *Ouz.*

6. *MS.* aliqui. *Wower.*

7. *Onzelio arridet magis* confidas, *ut genuinum, & sensui optime quadrans.* 8. Magis.

in rebus humanis dubia, incerta, suspensa: magisq; omnia verisimilia, quàm vera: quo [1] minus mirum est, nonnullos tædio investigandæ [2] penitus veritatis cuilibet opinioni temere succumbere, quam in [3] explorando pertinaci diligentiâ perseverare. [4] Itaque indignandum omnibus indolescendumq; est, [5] audere quosdam, & [6] hoc [7] studiorum rudes, [8] literarum profanos, [9] expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum, ac maiestate discernere, de qua tot [10] omnibus sæculis sectarum

1. Magis.
2. *Ful.* potius. *Ouz.* temere *subjungit* potius.
3. *Ful.* in exploranda.
4. *Sollicitari non debuit hæc scriptura veteris exemplaris. Etenim proba est. & Octavii disceptatione firmatur Cæcilii verba repetentis infra.*
Ful. addit imò.
5. *Sab.* audire.
6. *Alii*, Hos. *Sab*, & horum.
7. *Rerum divinarum imperitos.*
Christiani ἄνθρωποι ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται *dicuntur. Elmenh.*
8. *Illiteratos. Profanum vulgus.*
9. *Inertes. artiũ quarũlibet exsortes.* Artes sordidas *dicit, illiberales. quæ separari solent ab iis quas homine ingenuo non indignas censemus. Significat igitur vulgus infimũ, & fæcem vulgi. Sic Cæcilius adhuc ethnicus pauperes Christianos despicit.*
10. *MSS. delet.* omnibus. *Wower.*

1. Totus

ctarum plurimarum usque adhuc ipsa philosophia deliberat: nec immerito, cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque [1] quæ supra nos cœlo [2] suspensa sublata sunt, neq; quæ infra terram profunda, [3] demersa sunt, aut scire sit datum aut [4] scrutari permissum, aut [5] stuprare religiosum: [6] & beati satis, satisque prudentes jure videamur, si secundum illud vetus Sapientis oraculum nosmetipsos familiarius noverimus. Sed quatenus indulgentes insano atque inepto labori ultra humilitatis nostræ terminos evagamur, & in terram

1 *Totus hic locus ad fidem exemplaris editus est. & frustra sunt qui pro* sublata, *scribi jubent,* sublimata. *Sustolluntur ea quæ sus, siue sursum, id est in altum tolluntur. Itaque* sublata *sunt* τὰ ὑψωθέντα. Sublata *dixere delicatiores pro* sublatis. *& hic* sublata *opponuntur demersis, ut suspensa profundis. Recte igitur Minucius ait, non esse permissum scrutari quæ supra nos cœlo suspensa sunt, neque esse religiosum ea quæ sub terram profunda sunt stuprare. quasi stuprum inferant terræ, qui in viscera ejus penetrare audent. Elegantissima sunt in hanc sententiam a Plinio notata. lib.* 11. *cap.* 63. *& Præfatione libri* 33.

2. *Lege* sublimata. *Wower.*

3. *Ful.* τὸ sunt *inducit.*

4. *Liber Reg.* scrutare.

5. *Idem liber* stuprari.

Edit. Oxon. Ann. 1636 *habet* sciscitari.

6. *Particula & additur ex MSS. Reg.*

1. *Sub.*

terram projecti, cœlum ipſum, & ipſa ſidera audaci cupiditate tranſcendimus, vel hunc errorem ſaltem non vanis & formidoloſis opinionibus [1] implicemus. [2] Sint principio omnium ſemina natura in ſe coëunte denſata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi membra coalita, digeſta, formata: quis deus machinator? Sidera licet ignis accenderit, & [3] cœlum licet ſua materia ſuſpenderit: [4] licet terram fundaverint pon-

1. *Sab.* implicamus.

2. *Sic igitur in exemplari, & rectiſſime.*

3. *Nihil mutandum.* Sua materia, *id eſt ſui generis materia, apta, habilis, conveniens cœlo.*

4. *Sic iſta duo commata reſtituimus ordine præcedentiũ ducti. nec dubitamus quin nobiſcum ſentiat quiſquis attentius ea penſitaverit. In exemplari legitur:* licet terram fundaverit pondere, et mare licet influxerit è liquore. *Facile adducor ut credam iſtud,* è liquore, *occaſionem dediſſe librariis conturbandi quæ non capiebant. Si quis autem adhuc preſſius hærere velit exemplari, ſcribat nobis faventibus:* et mare licet influxerit eliquor. *Nam &* eliquare *&* eliquamen *dixere auctores valde boni. Stagnabat aquis terra priuſquam dixiſſet Deus, Appareat arida. Verbo Dei aquæ ſe receperunt in conceptacula ſua; & ſic eliquatus eſt humor ille circumfluus quo terra imbuebatur. inde autem facta ſunt aquarum maria, & eliquor fluxit in mare, vel ut ait Minucius,* influxit mare. *hoc eſt, ſuo influxu fecit mare.*

pondera, & mare licet influxerit liquor: unde hæc religio, unde formido, quæ [1] ſuperſtitio eſt? Homo & animal omne quod naſcitur, inſpiratur, [2] attollitur, elementorum [3] ut voluntaria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne dividitur, ſolvitur, diſſipatur, ita in fontem refluunt, & in ſemet omnia revolvuntur, nullo artifice, nec judice, nec auctore: ſic, congregatis ignium ſeminibus, ſoles alios atque alios ſemper ſplendere: ſic exhalatis terræ vaporibus nebulas ſemper adoleſcere; quibus denſatis coactiſque nubes altius ſurgere; iiſdem [4] labentibus pluvias fluere; flare ventos, grandines increpare, vel [5] nimbis collidentibus tonitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare: adeo paſſim cadunt, montes [6] irruunt, arboribus incurrunt, ſine delectu tangunt loca ſacra & profana, homines noxios feriunt, & ſæpe religioſos. Quid tempeſtates loquar varias & incertas: quibus nullo ordine, vel examine rerum omnium impetus voluntatur? in naufragiis, bonorum malorumque fata mixta, merita confuſa? in incendiis, interitum convenire inſontium nocentiumque? &, cum tabe peſtiferâ

1 confluxerit e liquore

1. *Superſtitio* eſt timor ſuperfluus, ac dilirus. *Serv.* 8. *Æneid. vel ut Lucretius.* Superſtantium rerum, i. e. cæleſtium & divinarum inanis & ſuperfluus timor. *Elmenh.*

2. *Attollitur*] *Rom. Edit.* & aliter.

3. *Sab. legit* id.

4. *Sab.* labantibus.

5. *Nubibus collidentibus.*

6. *Rom. Edit.* diruunt.

1. *Rom.*

ſtiferâ cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire? & cum belli ardore ſævitur, meliores potius occumbere? In pace etiam, non tantum æquatur nequitia melioribus, ſed & [1] colitur: ut in pluribus neſcias, utrum ſit eorum deteſtanda pravitas, an optanda felicitas. Quod ſi mundus divinâ providentiâ, & alicujus numinis auctoritate regeretur, nunquam mereretur Phalaris & Dionyſius regnum; nunquam Rutilius & Camillus exilium, nunquam Socrates venenum. Ecce arbuſta frugifera, ecce jam ſeges [2] cana, jam [3] temulenta vindemia, imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeo aut incerta nobis veritas occultatur & premitur: aut quod magis credendum eſt, variis & lubricis caſibus, [4] ſoluta legibus fortuna dominatur. / præponitur.

Cum

1. *Rom. Edit.* ſed attollitur.

2. *MS.* ſeges flava.

3. *Proxima temeto. de qua mox temetum fiat: unde & temulenti.*

4. *Præclara eſt in hanc ſententiam fortunæ conſideratio Plinii lib.* 11. Toto quippe mundo & locis omnibus, omnibuſque horis omnium vocibus fortuna ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conviciis colitur; volubilis, à pleriſque vero & cæca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans huic omnia expenſa, hui comnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium, ſola utramque paginam facit. *Lactantius* 3. *cap.* 27. Simulacrum ejus cum copia & gubernaculo fingunt, tanquam hæc & opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat, &c.

Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura ſit; quanto venerabilius ac melius antiſtitem veritatis majorum excipere diſciplinam? religiones traditas colere? deos, quos à parentibus ante [1] imbutus es timere, quàm noſſe familiarius, adorare? nec de numinibus ferre ſententiam, ſed prioribus credere, [2] qui adhuc rudi ſeculo in ipſius mundi natalibus [3] meruerunt deos vel faciles habere, vel reges. Inde adeo per univerſa imperia, provincias, oppida, videmus ſingulos ſacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipes, ut Eleuſinios Cererem, Phrygas [4] Matrem, Epidaurios Æſculapium, Chaldæos Belum, Aſtartem Syros, dianam [5] Taurios, Gallos Mercurium, [6] univerſa Romanos. Sic eorum poteſtas & auctoritas, totius orbis ambitus occupavit: ſic imperium ſuum ultra ſolis vias, & ipſius Oceani limites propagavit, dum exercent

1. *Rectiſſima eſt hæc libri veteris ſcriptura. Et imperſonaliter quidem accipienda videtur. Ita MS. ſed Sab. legit* imbutus exiſtimere.

2. *Sab.* quia.

3. *Faciles dicit beneficos, benemeritos. Plin. lib.* 11. *Hic eſt vetuſtiſſimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adſcribantur.*

4. Matrem, *Fulv. addit* τὸ magnum *abeſt enim à MS.*

5. *Ful. legit* Tauricos. *Rower.* Tauros.

6. *Mox dicet*, univerſarum gentium ſacra ſuſcepiſſe. *Et paulo poſt*: Initiaſſe ritus omnium religionum. *Cur ergo tam crudeliter obſtitere Chriſtianis?*

cent in armis virtutem religioſam, dum urbem muniunt ſacrorum religionibus, caſtis virginibus, multis honoribus ac nominibus ſacerdotum: dum obſeſſi, & citra ſolum Capitolium capti, colunt deos, quos alius jam ſpreviſſet iratos; & per Gallorum acies mirantium ſuperſtitionis audaciam pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum [1] captis hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente victoria nomina victa venerantur: dum undique hoſpites deos quærunt & ſuos faciunt: dum aras extruunt etiam

---

Chriſtianis? ſunt qui factum id fuiſſe dicant, eo quod Judæorum ac deinceps Chriſtianorum Deus, ſolus coli voluerit. Et certe cum ſit vere Deus, ſequitur eum ſolum eſſe Deum. nec præter ipſum coli debere alium quenquam. quod eſt ſane veriſſimum: ſed quæſtionem minime ſolvit. Lampridius aliam tradidit rationem in Alexandro Severo, quem in larario ſuo habuiſſe refert divos principes, ſed optimos electos; & animas ſanctiores, in queis & Apollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum: *præterea Chriſto templum facere voluiſſe, eumque inter Deos recipere. hoc etiam cogitaſſe Adrianum: ac templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris fieri juſſiſſe ad hoc parata. ſed prohibitum fuiſſe ab iis, qui conſulentes ſacra reperierant omnes Chriſtianos futuros ſi id eveniſſet & templa reliqua deſerenda.*

1. *Alii legunt* capti in hoſtilibus mœniis. *ut Rom. Edit. & MS. Reg. at ſententia flagitat* captis. *Herald.*

etiam [1] Ignotis numinibus, & Manibus. Sic dum universarum gentium sacra suscipiunt, etiam regna meruerunt. Hinc perpetuus venerationis tenor mansit, qui longa ætate non infringitur, sed augetur: quippe antiquitas ceremoniis atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit, quantum adstruxerit vetustatis. Nec tamen temere, [2] ausim enim

---

1. *Bene Cæcilius componit Deos manes cum ignotis numinibus. bene inquam ex Epicuri sensu, qui negabat esse aliquos manes & subterranea regna. Etenim Manes eorum dicuntur qui jam esse desierunt, ac proinde nulli sunt. Et Cæcilius* ignotos Deos *spernit, quia sunt ignoti: & manes sive defunctos, quia defuncti & jam nulli.*

2. *Cæcilius supra de schola Epicuri dixit, magis esse credendum in rebus humanis solutam legibus fortunam dominari, adeoque agi cuncta variis & lubricis casibus, non deorum aliqua providentia aut cura. Hac vero dissertatione sua currente, sentit eo se ferri ut fateatur Romanos haud frustra deditos fuisse religionibus suis ergo Deos etiam exteros, quando talium numinum favore ac tutela totius orbis imperium teneant. Antequam igitur exemplis hoc probare incipiat, ne quid præjudicet opinioni suæ de fortuna, corrigit se interjectione ista:* Ausim interim & ipse concedere, & sic melius errare; *objiciens errorem pudendum Octavio, qui Deum colat cultoribus suis gravem & noxium potius quam beneficum, bona futura & incerta promittentem, mala ac præsentia non avertentem; imo dehortantem ac de-*

pellentem

nim interim & ipſe concedere & [1] ſic melius errare, majores noſtri aut obſervandis auguriis, aut extis conſulendis, aut inſtituendis ſacris aut delubris dedicandis operam navaverunt. [2] Specta de libris memorias, jam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, vel ut remuneraretur divina indulgentia, vel ut averteretur imminens ira, aut ut jam tumens & ſæviens placaretur. Teſtis mater [3] Idæa, quæ adventu ſuo & probavit [4] matronæ caſtitatem, & urbem metu hoſtili liberavit. [5] Teſtes equeſtrium

---

pellentem ſuis ab honoribus opibus & voluptatibus, tanquam ab rebus non ſuis. Ait ergo Cæcilius ſeſe melius errare quam Octavium, ſi Romanorum ſuperſtitiones probare videatur tam utiles & proſperas cultoribus ſuis.

1. *Fulv. urſin.* eſſe.

2. *In exemplari, quod hactenus unicam habemus ſcriptum eſt*, memoria. *Itaque conjecturæ locus eſt. nec erit magni momenti diſcrimen; utrum legas:* Specta de libris memoriarum: *an*, ſpecta de libris memorias. *Hos libros Arnobius* Annales *nuncupat. lib.* 8. *adv. gent*: Non imus infitias. *inquit*, in Annalium ſcriptis contineri hæc omnia quæ ſunt à vobis in oppoſitione prolata.

3. Mater Dûm. *Wower. Rom.* Idæa. *Sab.* Mater Dea.

4. *Claudiæ, Veſtalis Virginis, quæ cingulo ſuo Navem, in qua mater Idæa Peſſinunte Romam advecta eſſet, duxit, quam multa millia hominum trahere nequiverant. Wower.*

5. *Tyndaridarum, Caſtorum.*

equeſtrium fratrum in [1] lacu [2] ſicut oſtenderant, ſtatuæ conſecratæ, qui [3] anheli, [4] ſpumantibus equis atque fumantibus de Perſis victoriam [5] eadem die qua fecerant, nunciaverunt. [6] Teſtis ludorum offenſi Jovis de ſomno [7] plebeii hominis [8] itera-
tio:

1. *Futurnæ.*

2. *Eodem habitu.* ſicut ſe oſtenderant. *Fulv. Urſin.*

3. *Vel anhelis equis. Val. Max.* ſuum equorumque ſudorem abluere viſi ſunt. *Cicero Tuſcul.* 1. *non modo adjutores in præliis victoriæ pop. Rom. ſed etiam nuncii fuiſſe perhibeatur.*

4. *Lactantius*: equorum ſudorem abluentes.

5. *Qua fecerant quod hic narratur. qua & ipſi pugnaverant.*

6. *Scriptum fuerat in aliquo exemplari primario*, offens ſpovis. *deſcriptum inde fuit in Cod. Reg.* Offenſio Jovis. *Legendum*, offenſi Jovis. *Et Recte*, ludorum Jovis. *Erant enim dicati Jovi Circenſes, ludi maximi votivi, bello Latino tum primum facti. Arnobius* 7. Eſt ut ignoſcere debeamus Jovi indignanti, non adhibitam curam ſollicitiorem ludis Circenſibus propriis. *ſcilicet, Jovi ipſi dicatis.*

7. *Cicero: ruſtici cujuſdam Romani. Valerius, nomen illi fuiſſe ſcribit, Ti. Atinio, homini ex plebe.*

8. *Inſtauratio. Totam hanc hiſtoriam, prolixius certe, ſed & ſcrupuloſius perſequitur Arnob.* 7. *Sab. legit* iterato.

1. *Etenim*

tio: & [1] Deciorum devotio rata. [2] Teſtis & Curtius, qui [3] equitis ſui vel mole vel [4] honore hiatum profundæ voraginis coæquavit. Frequentius etiam quam volebamus, deorum præſentiam contempta auſpicia conteſtata ſunt. Sic, [5] Allia nomen infauſtum, ſic Claudii, & Junii non prœlium in Pœnos, ſed [6] ferale naufragium eſt. & ut [7] Thraſymenus Romanorum ſanguine & major eſſet & deeolor,

1. *Etenim laborantes perditaſque vires urbis Rom. correxit. Itaque dignoſci arduum eſt, utrum Romana civitas utilius habuerit Decios duces, an amiſerit. quoniam vita eorum ne vinceretur obſtitit: mors fecit ut vinceret. Huc alluſit Juvenalis hoc verſu:*

Pluris enim Decii, quam qui ſervantur ab illis.

2. *Lacus Curtius, ab illo famoſo equite. M. Cur.*

3. *Marci Curtii, unde nomen inditum Lacui Curtio.*

Qui Equitis ſui vel mole vel honore] *Emenda*: qui Equi ſui vel mole, vel onere. *vel*: qui Eques. *Wower.*

4. *Val. Max.* ſupet quem univerſi cives honoris gratia certatim fruges injecerunt. *Livius*: donaque ac fruges ſuper eum à multitudine virorum ac mulierum congeſtæ.

5. *Ob pugnam ibidem a Q. Sulpitio infeliciter cum Gallis initam.*

6. *In iſto prælio 90 naves captæ, 30 demerſæ. Eutrop. lib. 2.*

7. *Arnobius 4.* apud Thraſymenum lacum ſanguine cucurrere torrentes.

decolor, ſprevit auguria Flaminius: & ut [1] Parthos ſigna repetamus, dirarum imprecationes Craſſus & meruit, & irriſit. Omitto vetera, quæ multa ſunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus: negligo carmina poetarum: prædicta etiam de oraculis fata tranſilio, ne vobis antiquitas nimium fabuloſa videatur. Intende templis ac delubris deorum, quibus Romana civitas & protegitur & ornatur; [2] magis ſunt auguſta numinibus incolis, præſentibus, inquilinis, quam cultûs inſignib. & munerib. opulenta

1. *Hæc adſignare videntur ætatem Minucii ſub Severo. Sed auctor eſt Spartianus Septimium Severum Parthicum bellum ſuſcepiſſe gloriæ cupiditate, non aliqua neceſſitate adductum. & jampridem Parthos ſigna militaria, quæ M. Craſſo & M. Antonio ademerant repoſcenti Octavio Auguſto reddidiſſe narrat Tranquillus.*

2. *Sic olim habuit Codex Reg. Hodie præfert:* cultu inſignibus. *unde Critici occaſionem arripuere corrigendi:* cultu inſignia. *Sed apparent veſtigia deraſæ litteræ* ſ. *quam nos hac editione reducimus in lucem, ut redeat Minucii ſenſus iſte genuinus, Templa ac delubra Romana magis eſſe divinæ beneficentiæ titulis auguſta, quam cultus inſignibus aut muneribus opulenta.* Beneficentiæ *tituli ſunt auguſtæ illæ inſcriptiones,* NUMINIBUS INCOLIS, NUMINIBUS PRÆSENTIBUS. NUMINIBUS INQUILINIS. *At* opulenta cultus inſignia *ſunt aureæ ſtatuæ, thenſæ, acerræ, lectiſternia, ſoliſternia, currus & alia hujuſmodi pretioſa.*

1. *Id*

ta. Inde adeo [1] pleni & mixti deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus levamentum. etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoſcimus, [2] quos impie per diem negamus, [3] nolumus, pejeramus. Itaq; tum omnium gentiũ de diis immortalibus, quamvis incerta ſit vel ratio, vel origo, maneat tamen firma [4] conſenſio neminem fero, tantâ audaciâ, tamque irreligioſâ neſcio qua prudentia tumeſcentem, qui hanc religionem [5] tam vetuſtam, tam utilem, tam ſalubrem

1. *Id eſt* Enthei.

2. *Verbum* nolumus, *minus apte interjectum videatur, niſi præcedentia ſic repetantur.* Per quietem deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos per diem negamus eſſe, nolumus videre, imo quos vidimus, audivimus, agnovimus, peieramus. *Scio quid hic alii tentaverint. Sed obſtat exemplaris auctoritas.*

3. *Fulv. Urſin.* Violamus, *Sab.* volumus.

4. *Senſus publicus, conſenſus gentium, qui ſæpe adducitur à Plinio ad diſputationes hujuſmodi.*

5. *In aliquo exemplari ſcriptum fuerat antiquario more,* tam vetus, tam utilem, *quod eſt* tam vetuſtam, tam utilem. *Syllabæ proxime repetitas ſemel ſcribebant, ut videmus in Editione Pandectarum juris ad exemplar Florentinum. Et hæc ſcriptura compluries in Minuciano exemplari reperitur.*

Tò tam *à MS. & Sab. Edit. abeſt.*

1. *Diago-*

salubrem dissolvere aut infirmare nitatur. Sic cet ille Theodorus Cyrenæus, vel qui prior Diagoras Melius, cui [1] Atheon cognomen appositum est, quitas, qui uterque nullos deos asseverando, timorem omnem, quo [2] humanitas regitur, veneratio nemque penitus sustulerunt: nunquam tamen hac impietatis disciplina simulatæ philosophiæ nomine atque auctoritate pollebunt. Cum Abderitem Protagoram Athenienses [3] viri, [4] consulte pertius, quam profane de divinitate disputantem, expulerint suis finibus, & in [5] concione ejus scripta [6] deusserint: quid? homines (sustinebitis enim me

impetu

1. *Diagoræ cognomen appositum Atheo. Pro scripsêre Athenienses talenti pretium illi qui Diagoræ caput adferret.*

2. *Genus humanum. Wower.*

3. *Rom. Edit. & MS. non habent vocem* Viri. *Wower.*

4. *Non habere se dixerat Protagoras quod de diis pronunciaret; essent, nec ne: multis impedimentis prohiberi, tam propter rei difficultatem quam propter humanæ vitæ brevitatem. Huic certe sermoni, pro Ethnici sententia conveniri videatur illud Cæcilii Minuciani,* Consulte potius quàm profane. *Nam exordium ipsum, ut di à Cicerone positum, abruptius est. atque ob id pro re Protagoras exterminatus.*

Legit Meursius Inconsulte.

5. *Cicero: librique ejus in concione combusti. Laërtius:* κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ.

6. *Sab.* derisserint, *ineptè.*

1. *Alius*

mpetum ſuſceptæ actionis liberius exercentem) homines, inquam, [1] deploratæ, illicitæ, ac deſperatæ factionis graſſari in deos non ingemiſcendum eſt? qui de ultima fæce collectis imperitioribus & mulieribus credulis, ſexûs ſui facilitate labentibus, plebem profanæ conjurationis inſtituunt; quæ [2] nocturnis congregationibus, & jejuniis ſolemnibus, & [3] inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fœderantur. [4] latebroſa & luciſugax natio, in [5] publicum muta, in angulis garrula; [6] templa ut buſta deſpiciunt,

1. *Aiunt in Ms. legi,* inquinatæ. *Sed Codicem antiquum alium à Regio exemplari nemo hactenus protulit. In Regio diſertiſſime ſcribitur,* incilitæ. *Et merito quidem exploditur quod Ferrarius & Priſcianenſis ediderant,* inclitæ. *Illud vero,* incilitæ, *etſi defendatur antiquitate exemplaris, nihilominus friget inter illa duo, deploratæ ac deſperatæ: Itaque, ſi conjecturæ locus eſt, legam* incitæ. *quod eſt incitatæ, furioſæ, rabidæ. Catullus in Galliambo. Alios age incitatos, alios age rabidos. Incitus, quemadmodum percitus. In Prudentii Vincentio ubi de ſpiritibus immundis: Qui vos latenter incitos, in omne compellunt nefas.*

2. *Pervigiliis,* παννυχισμοῖς

3. *Mox dicet de infanticidio.*

4. *Sic habet exemplar. & ſic editum fuit prima editione Rom. Alii,* Luciſuga.

5. *Alii,* Publico.

6. *Mox recurret idem verbum,* Purpuras deſpiciunt. *quod accidiſſe per negligentiam Minucii*

deſpiciunt, deos deſpuunt, rident ſacra, miſerentur miſeri; ſi fas eſt, ſacerdotum honores & purpuras deſpiciunt, ipſi ſeminudi. [1]proh! mira ſtultitia & incredibilis audacia! ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt & futura: & [2] dum mori poſt mortem timent, interim mori non timent. ita illis [3]pavorem fallax ſpes ſolatia rediviva blanditur. Ac jam, ut fecundius nequiora proveniunt, ſerpentibus in dies perditis moribus, per univerſum orbem ſacraria iſta teterrima impiæ coitionis adoleſcunt. Eruenda prorſus hæc, & execranda conſenſio. Occultis ſe notis & inſignibus noſcunt, & amant

pro – incredibili

non dixerim, ſed librariorum, qui fulciendum putaverunt quod Minucius ſcripſerat: Templa, ut buſta, deos deſpuunt. Tertullianus lib. de Spect. cap. 13. Dum mortui & dii unum ſunt, utraque idolatriâ abſtinemus: nec minus templa quam monumenta deſpuimus.

1. *Alii.* Pro. *&* incredibili.

2. *Ex eodem ſenſu Martialis,*

——— furor eſt,
ne moriare, mori.

3. *Sic omnino legitur in exemplari: & elegánter Minucius ſub perſona Cæcilii ethnici dixit, Fallax ſpes blanditur Chriſtianis pavorem: & blanditur, inquit, ſolatia neſcio quæ rediviva. Tertullianus lib. de Anima, pag.* 344. Quies finem operis blanditur. *Alii legunt.* Pavor & fallax ſpes ſolatio redivivo blanditur. *& bene. var. Lect.*

1. *Alii*

amant mutuo pæne antequam noverint: paſſim etiam inter eos quædam libidinum religio miſcetur: ac ſe promiſcuè appellant fratres, & ſorores, ut etiam non inſolens ſtuprum interceſſione ſacri nominis fiat inceſtum. ita eorum vana & demens ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. Nec de ipſis, niſi ſubſiſteret veritas, maxima & [1] varia & [2] honore præfanda ſagax fama loqueretur. Audio eos turpiſſimæ pecudis caput [3] aſini conſecratum inepta neſcio qua perſuaſione venerari: [4] digna & nata religio talibus moribus. alii eos ferunt ipſius antiſtitis ac [5] ſacerdotis colere genitalia, & quaſi parentis ſui adorare naturam. neſcio an falſa, certe occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſuſpicio. &

[1] qui

1. *Alii* maxime nefaria.

2. *Arnob. lib.* 5. quas inter aures caſtas ſine venia nefas eſt, et ſine honoribus appellare præfatis.

3. *Hoc Appion, & illum ſecutus Damocritus apud Suidam, & Tacitus lib.* 5. *hiſtoriarum, affirmârunt.*

4. *Quaſi aſinina patientia & hebetudine. Sic illudebant impii Chriſtianæ ſimplicitati.*

5. *Calumnia ſtultiſſima, ex ea occaſione concinnata, quod Chriſtiani, quibus contigerat poſt fidem Chriſto datam graviter labi, ita ut Eccleſia communione abſtinerentur, ſi pœnitentiæ locum dari ſibi flagitarent, hoc tam demiſſe ac ſuppliciter poſcebant, ut accíderent ad pedes & genua fratrum & ſacerdotum. Inde illa paſſim apud rerum Chriſtianarum ſcriptores,* Advolvi preſbyteris, et Volutando caligas fratrum detergere.

1 qui hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia, eorum 2 ceremonias fabulantur, congruentia perditis ſceleratiſque tribuit altaria, ut id colant quod merentur. Jam de initiandis tirunculis fabula tam deteſtanda, quam nota eſt: infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuatur: is infans à tirunculo farris ſuperficie quaſi, ad innoxios ictus provocato, cæcis occultiſque vulneribus occiditur: hujus, proh nefas! ſitienter 3 ſanguinem lambunt, hujus certatim membra diſpertiunt, hac fœderantur hoſtiâ, hac conſcientiâ ſceleris ad ſilentium mutuum pignerantur. hæc ſacra ſacrilegiis omnibus terriora. Et de 4 convivio notum eſt. paſſim omnes loquuntur. 5 id etiam Cirtenſis noſtri teſtatur oratio. ad epulas ſolemni die coeunt, cum omnibus liberis,

---

1. *Alii*, et hominem.

2. *Scribit*, *Meurſius* Cærimoniâ fabulantur. *alii*, fabulatur.

3. *Hæc Calumnia ortum habuit ex Sacramento Euchariſtiæ.*

4. *Plinius Cæcilius quamvis ethnicus ab omni de convivio calumnia Chriſtianos liberavit apud Trajanum: Etenim ſcripſit, morem illis fuiſſe coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium.*

5. *Hanc adverſus Chriſtianos orationem fuiſſe Frontonis declarat Octavius pag. 92. ubi objectionem Cæcilii ſic diluit:* Et tuus Fronto non ut adfirmator teſtimonium fecit; ſed convicium ut orator adſperſit. *Sed ambigitur uter iſte Front fuerit,*

liberis, ſororibus, matribus, ſexûs omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, ubi convivium caluit, & inceſtæ libidini [1] ebrietatis fervor exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, jactu offulæ ultra ſpatium lineæ qua vinctus eſt, ad impetum & ſaltũ provocatur: ſic everſo & extincto conſcio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt per incertum ſortis: & ſi non omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti: quoniam voto univerſorum appetitur, quidquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſulto: nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim [2] occultare & abſcondere quidquid illud colunt magnopere nituntur? cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint: cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, niſi illud quod colunt

&

---

fuerit, Papiriusne Fronto Juriſconſultus, qui in Pandectis memoratur, an Cornelius Fronto Rhetor, quem Lampridius Marci Antonini Imper. Præceptorem fuiſſe tradidit? Franciſcus Balduinus præclara ad Minucium præfatione in hanc magis inclinat. quod & verius exiſtimo.

1. *Alii* libidinis fervor ebrietate, &c.

2. *Exiſtimabant Stultæ nationes nullam religionem conſiſtere poſſe absque Simulachro aliquo quod coleretur; ſuſpicabantur igitur Chriſtianos ſimulachrum aliquod habere, ſed quod abſconderent. Herald.*

1 qui hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia, eorum 2 ceremonias fabulantur, congruentia perditis ſceleratiſque tribuit altaria, ut id colant quod merentur. Jam de initiandis tirunculis fabula tam deteſtanda, quam nota eſt: infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuatur: is infans à tirunculo farris ſuperficie quaſi, ad innoxios ictus provocato, cæcis occultiſque vulneribus occiditur: hujus, proh nefas! ſitienter 3 ſanguinem lambunt, hujus certatim membra diſpertiunt, hac fœderantur hoſtiâ, hac conſcientiâ ſceleris ad ſilentium mutuum pignerantur. hæc ſacra ſacrilegiis omnibus tetriora. Et de 4 convivio notum eſt. paſſim omnes loquuntur. 5 id etiam Cirtenſis noſtri teſtatur oratio. ad epulas ſolemni die coeunt, cum omnibus liberis,

---

1. *Alii*, et hominem.

2. *Scribit*, *Meurſius* Cærimoniâ fabulantur. *alii*, fabulatur.

3. *Hæc Calumnia ortum habuit ex Sacramento Euchariſtiæ.*

4. *Plinius Cæcilius quamvis ethnicus ab omni de convivio calumnia Chriſtianos liberavit apud Trajanum: Etenim ſcripſit, morem illis fuiſſe coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium.*

5. *Hanc adverſus Chriſtianos orationem fuiſſe Frontonis declarat Octavius pag. 92. ubi objectionem Cæcilii ſic diluit:* Et tuus Fronto non ut adfirmator teſtimonium fecit; ſed convicium ut orator adſperſit. *Sed ambigitur uter iſte Front*

fuerit,

liberis, ſororibus, matribus, ſexûs omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, ubi convivium caluit, & inceſtæ libidini [1] ebrietatis fervor exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, jactu offulæ ultra ſpatium lineæ qua vinctus eſt, ad impetum & ſaltũ provocatur: ſic everſo & extincto conſcio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt per incertum ſortis: & ſi non omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti: quoniam voto univerſorum appetitur, quidquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſulto: nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim [2] occultare & abſcondere quidquid illud colunt magnopere nituntur? cum honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint: cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, niſi illud quod colunt &

---

fuerit, Papiriusne Fronto Juriſconſultus, qui in Pandectis memoratur, an Cornelius Fronto rhetor, quem Lampridius Marci Antonini Imper. Præceptorem fuiſſe tradidit? Franciſcus Balduinus præclara ad Minucium præfatione in hunc magis inclinat. quod & verius exiſtimo.

1. *Alii* libidinis fervor ebrietate, &c.

2. *Exiſtimabant Stultæ nationes nullam religionem conſiſtere poſſe absque Simulachro aliquo quod coleretur; ſuſpicabantur igitur Chriſtianos ſimulachrum aliquod habere, ſed quod abſconderent. Herald.*

& interprimunt, aut puniendum eſt, aut pudendum? Unde autem, vel quis ille, aut ubi deus unicus, ſolitarius, deſtitutus; quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverunt? [1] Judæorum ſola & miſera gentilitas unum & ipſi deum, ſed palam, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt. cujus adeo nulla vis, nec poteſtas eſt, ut ſit [2] Romanis numinibus cum ſua ſibi natione captivus. [3] At etiam Chriſtiani, [1] quænam

1. *Feminam aliquam Hebræam potius quam Chriſtianam deſcribit Apuleius* IX. *Metam: quæ ſpretis atque calcatis divinis numinibus in vicem certæ religionis mentita ſacrilega præſumptione Dei, quem prædicabat unicum, conflictis obſervationibus vanis, fallens omnes homines, atque ipſum maritum decipiens, matutino mero & continuo ſtupro corpus manciparat.*

2. *In exemplari legitur*, nominibus, *quod eſt*, numinibus.

3. *Vetus exemplar*, qua in tã nrã. *Unde Ferrarius & Priſcianenſis confecere quod in cunctis editionibus hodie cernimus*, quænam monſtra: *quæ lectio vitium ipſa ſuum ſatis prodit: nam ut congrueret ſequentibus, dicendum fuerat*, quæ monſtra, quæ portenta confingunt? *Sed quare perdimus ſenſum auctoris ipſiſſimum & longe præſtantem?* At etiam Chriſtiani, quã in tam noſtra, quæ portenta confingunt? *Judæorum, inquit, ſola gentilitas, patria ſua velut angulo cohibita, Deum ſibi ſuum habebat, quem etſi templis, aris, atque victimis procuraret, non in regna tamen alie-*

lien

[1] quænam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere: diſcurrentem ſcilicet, atque ubique præſentem: moleſtũ illũ volunt, inquietũ, impudenter etiam curioſum. ſiquidem adſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec ſingulis inſervire poſſit per univerſa diſtrictus, nec univerſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid? quod [2] toti orbi, & toto ipſi mundo cum ſideribus ſuis minantur incendium, ruinam moliuntur? quaſi aut naturæ divinis legibus conſtitutus æternus ordo turbetur; aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœleſti compage diviſa, moles iſta, qua [3] continetur & cingitur, ſubruatur. Nec hac furioſâ opinione contenti aniles fabulas adſtruunt & annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortem & cineres & favillas: & neſcio quâ fiduciâ mendaciis ſuis invicem credunt. putes eos jam revixiſſe. anceps malum, & gemina dementia! cœlo & aſtris, quæ ſic relinquimus ut invenimus, interitum

---

liena exundabat. At Chriſtiani, quâ ſunt in urbes Italiæ, in populi Romani provincias, in tam noſtra diffuſi, quæ portenta confingunt?

1. *Tertullianus Apolog. cap.* 37. Veſtra omnia implevimus: urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, ſenatum, forum.

2. *Sic legitur in exemplari.*

3. *Meurſius ſcribit*, quâ continemur et cingimur.

interitum denunciare: sibi mortuis, [1] extinctis, qui sicut nascimur, & interimus, æternitatem repromittere. Inde videlicet & execrantur rogos, & damnant ignium sepulturas. quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram resolvatur; nec intersit, utrum feræ diripiant, an maria consumant: an humus contegat, an flamma subducat, cum cadaveribus omnis sepultura, si sentiunt, pœna sit: si non sentiunt, ipsa conficiendi celeritate medicina. Hoc errore decepti beatam sibi, ut bonis, & perpetuam vitam mortuis pollicentur; cæteris, ut injustis, pœnam sempiternam. Multa ad hæc suppetunt, ni festinet oratio. Injustos ipsos, magis nec laboro, jam docui. quanquam etsi justos darem, [2] culpam tamen, vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum, & [3] hæc vestra consensio est. Nam quidquid agimus, ut alii fato, ita vos Deo [4] dicitis. sic sectæ vestræ non [5] spontaneos cupere, sed electos. Igitur iniquũ judicem fingitis, qui sortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen sciscitari; utrum-

1. *Fulv. addit* τὸ et.

2. *i. e. nec bene nec male facta cuiquam imputari debere, cum ea fato tribuantur.*

3. Etiam vestra. *Sab.*

4. Addicitis. *Sab.*

5. *Hellenismus. Suidas*, ἐπιθυμῶν γενικῇ προαιρετικῶς ἔχων.

6. *Paulus ad Rom.* 9. 16. οὐ τοῦ θέλοντος οὐ δὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ.

1. *Sic*

utrumne ſine corpore, an cum corporibus? & corporibus quibus; ipſiſne? an [1] innovatis reſurgatur? Sine corpore? Hoc, quod ſciam, neque mens, neq; anima, nec vita eſt. ipſo corpore? ſed jam ante delapſum eſt. alio corpore? ergo homo novus naſcitur, non prior ille reparatur. et tamen tanta ætas abiit, ſecula innumera fluxerunt, quis unus [2] ullus ab inferis vel [3] Proteſilai ſorte remeavit, horarum ſaltem permiſſo commeatu, vel ut exemplo crederemus? Omnia iſta figmenta maleſanæ opinionis, & inepta ſolatia à poetis fallacib. in dulcedine carminis luſa, à vobis [4] nimium credulis in deum veſtrum turpiter reformata ſunt: nec ſaltem de præſentibus capitis experimentum, quam vos irritæ pollicitationis caſſa vota decipiant: quid poſt mortẽ impendeat, miſeri, dum adhuc vivitis [5] æſtimate.

trium

Ecce

1. *Sic legitur in exemplari: niſi quod aliter interpunximus; ut de tribus quæſtionibus propoſitis hæc prima ſit*: Sine corpore? *Sequitur reſponſio*: Hoc, *id eſt, ſine corpore reſurgere*, quod ſciam, neque mens, neque anima, nec vita eſt.

2. *Hoc habet à Minucio Lactantius omiſſa dictione*, ullus. *Sed legitur in exemplari*: *etſi contrarium adſirmant qui excerpta ſua venditant nimium credulis.*

3. *Poſt mortem Proteſilai*, (*qui primus in Trojana litora proſilivit*) *uxor ejus Laodamia petiit a Diis, ut ſibi cum eo tres horas colloqui liceret, quod erat conceſſum.* Hyg. *Fab.* 103.

4. *Sab.* nimirum.

5. *Edit. Oxon.* 1636 *legit*, æſtimatis.

Ecce pars vestrûm et major, melior, ut dicitis, egetis, algetis, [1] opere, fame laboratis: et Deus patitur, dissimulat; non vult, aut non potest opitulare suis, ita aut invalidus, aut iniquus est. Tu qui immortalitatem postumam somnias, cum [2] periculo quateris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris, nondum conditionem tuam sentis? nondum agnoscis fragilitatem? invitus miser infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto communia. ecce et jam vobis minæ, supplicia, tormenta, [3] etiam non adorandæ, sed subeundæ cruces: ignes etiam quos et prædicitis et timetis: ubi Deus ille qui subvenire reviviscentibus potest, viventibus non potest? Nonne Romani sine vestro Deo imperant, regnant, fruuntur orbe toto, vestriq; dominantur? vos vero suspensi interim atque solliciti, honestis voluptatibus abstinetis; non [4] spectacula visitis, non pompis interestis, convivia publica absque vobis; sacra certamina

1. *Sic est in exemplari. Nec emendatione opus est ulla. Horatius:*

--dieſque longa videtur opus debentibus.

Ope, re, fame. *Wower.*

2. *Nam quis ipsa periculi præsentiâ non quatitur aut commovetur? Faceſſant ad Nomium cum ſuo* querquero, *quibus exemplaris antiqui ſcriptura diſplicuit. Gelenius Edidit* Querquero.

3. *Alii*, et jam.

4. *Ex his conjicere eſt quo tempore uſitari cœperit inter Chriſtianos ritus & formula renunciandi Satanæ, ſeculo & pompis ejus.*

1. *Ido-*

1. Cor. 9. 10

mina, *præcerptos cibos, et delibatos altaribus orus abhorretis. Sic reformidatis deos, quos neatis. non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honestatis: reservatis unguenta funeribus: conas etiam sepulcris denegatis, pallidi, trepidi, miericordia digni, sed nostrorum deorum. ita nec elurgitis miseri, nec interim vivitis. Proinde si uid sapientiæ vobis, aut verecundiæ est, desinite œli plagas, et mundi fata et secreta rimari: satis est ro pedibus aspicere, maxime indoctis, impolitis, udibus, agrestibus: quibus non est datū intelligere ivilia, multo magis denegatum est differere divina.

vel

Quamquam, si philosophandi libido est, Socratem pientiæ principem, 3 quisque vestrùm tantus est, poterit, imitetur. Ejus viri, quoties de cœlestius rogabatur, nota responsio est; *Quod supra os, nihil ad nos.* 4 Merito, ergo de oraculo testimonium

---

1. *Idolothyta, sacrificata aut parentata, sacrificales epulas.*

2. *Tota hæc de Socrate periodus, ut est in exemplari, atque etiam in cunctis hactenus editionibus, supra modum obscura est & perplexa. Eam vero quisquis attente perleget, mutatis interpunctionibus extricabit ut tribus notulis proxime sequentibus declaratur.*

3. *Alii*, quisquis.

4. *Hoc est, Merito Socrates dixit*, Quod supra nos, nihil ad nos. *Quæ sequuntur ita perdurenda sunt*: Ergo de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis, idcirco universis esse præpositum, non quòd omnia comperisset, sed quod nihil

se

testimonium meruit prudentiæ singularis. [1] quod oraculũ ipse præsensit, idcirco universis [2] esse præpositum, non quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset. ita, [3] confessæ imperitiæ summa prudentia est. Hoc fonte defluxit [4] Arcesilæ, et multo post Carneadis et Academicorum plurimorum in summis quæstionibus tuta dubitatio; quo genere philosophari et caute indocti possunt, et docti glorioſe. Quid, Simonidis Melici nonne admiranda omnibus, et sectanda cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid, et quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quæreretur, primo delibera-

---

se scire didicisset. *Illud verò*, quod oraculum idem ipse præsensit, *per parenthesin inserendum est, hoc modo*: Quanquam si philosophandi libido est, Socratem sapientiæ quisque vestrûm tantus est, si poterit, imitetur. Ejus viri, quoties de cœlestibus rogabatur, nota responsio est: *Quod supra nos, nihil ad nos.* Merito. Ergo de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis, (quod oraculum idem ipse præsensit) idcirco universis esse præpositum, non quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset: ita confessæ imperitiæ summa prudentia est.

1. τὸ Oraculum *Rom. Edit. delet. alii legunt*, quod idem ipse præsensit.

2. Se esse. τὸ se *Fulv. addit.*

3. *Alii*, confessa imperitia.

4. Arcesilas negabat esse quidquam quod sciri posset, ne illud quidem ipsum quod Socrates sibi reliquisset. *Cicero lib.* 1. *Acad. Quæst.*

1. Est

deliberationi diem petiit, postridie biduum prorogavit, mox alterum tantum admonitus adjunxit; postremo cum causas tantæ moræ tyrannus inquireret, respondit ille, quod sibi quanto inquisitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obscurior. Meâ quoque opinione, quæ sunt dubia, ut sunt, relinquenda sunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temere et audaciter in alteram partem ferenda sententia est; ne aut [1] anilis inducatur superstitio, aut omnis religio destruatur. Sic Cæcilius, et [2] renidens (nam [3] indignationis ejus tumorem effusæ orationis impetus relaxaverat:) [4] Et quid ad hæc, ait, audet Octavius homo [5] Plautinæ prosa-

alterutram Dav. piæ,

1. Est enim in traditionibus divinis periculum, ne aut neglectis iis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur, *inquit Cicer.* 1. *de Divin.*

2. *MS.* renitens.

3. *Etenim jam ipse sibi satisfecerat.*

4. *Fulv.* ecquid.

5. *Et tamen adhuc hæret illius animo dicacitas Octavii, Cæcilium tam luculento die impegiße in lapides, eo quod in Ostiensi littore lapidem unctum & effigiatum ethnicorũ adorasset. Itaque Octavium suum alio sale defricat; &* Hominem *eße dicit* Plautinæ prosapiæ: *quod prima quidem fronte ad Plautinos tantum jocos referri videatur. At subinde illum ipsum hominem Plautinum in Pistrinum trudit, ubi tres fabulas scripsisse M. Accium Plautum Varro & plerique alii tradiderunt. Hoc vero pistrinensis militiæ pro-*

 brum

piæ, ut piſtorum præcipuus, ita poſtremus philoſophorum? Parce, inquam, in eum [1] plaudere: neque enim prius exultare te dignum eſt concinnitate ſermonis, quam utrinque plenius fuerit peroratum; maxime cum non [2] laudi, ſed veritati diſceptatio veſtra nitatur. Et quanquam magnum in modum me [3] ſubtili varietate tua delectârit oratio, tamen altius moveor, non de præſenti actione, ſed de toto genere diſputandi: quod plerumque pro differentium

---

brum torquet in Octavium Cæcilius ob religionis Chriſtianæ ſimplicitatem, cujus ſequaces magna pars erant idiotæ & opifices, ut piſtores, ſutores, & id genus alii. Ait igitur Octavium eſſe quidem inter piſtores Chriſtianos præcipuum: at inter philoſophos poſtremum.

1. *Cæcilium Minucius jam repercutit de* Plautina proſapia. Parce, *inquit*, in eum plaudere: *quaſi diceret, Noli in Octavium noſtrum latrare cum illa tua Plautina, ſive latrante proſapia. Et eſt jocus duplex. Nam peracta comœdia ſolent actores plauſum petere: hîc Cæcilius ſibi plaudit in odium & infamiam Octavii.* Plauſus *autem datur complauſis ſive complosis manibus: &* plautiores conchæ *dicuntur quæ ſunt ad plauſum aptiores, &* plauti canes *quorum aures dependulæ, flaccidæ, & latiores applaudunt capiti.*

2. *Alii*, laude ſed veritate. *Ouz.*

3. Subtilem *Cæcilii* varietatem *dicit Minucius, quam mox Octavius dicet* ſubtilem variationem *& vacillationem, quæ proxime accedat ad cavillationem & verſutiam.*

1. *Deeſt*

tum viribus, et eloquentiæ poteſtate, etiam perſpicuæ veritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum eſt auditorum facilitate, qui dum verborum lenocinio à rerum intentionibus avocantur, ſine delectu aſſentiuntur dictis omnibus: nec à rectis falſa ſecernunt, neſcientes ineſſe & in [1] incredibili verum, & in veriſimili mendacium. Itaque quo ſæpius aſſeverationibus credunt, eo frequentius à peritioribus arguuntur: ſic aſſidue temeritate decepti, culpam [2] judicis transferunt ad incerti querelam, ut [3] damnatis omnibus malint univerſa ſuſpendere, quam de fallacibus judicare. Igitur nobis

1. *Deeſt* in *Sab. Edit.*

In exemplari legitur, & incredibili. *Sed mens Auctoris poſcit, ut duas ſyllabas intelligamus in unam fuiſſe contractas antiquario more, quem ſupra notavimus. ut* ineſſe in veriſimili mendacium *dixit Minucius, ita ſane dixerit*, ineſſe in incredibili verum. *Incredibile eſt Deum hominem factum eſſe & crucifixum. Incredibile eſt fore ut corpora mortuorum ſive cremata, ſive ſepulta, etiam poſt multa ſecula reviviſcant. Et tamen iſthæc, quamvis incredibilia, vera ſunt. Rurſus: Veriſimile eſt non eſſe Deum, aut non agere curam rerum humanarum: aut ſi ageret, fore ut pollueretur tam triſti atque multiplici miniſterio. Item, veriſimile eſt morte omnia humana finiri. Et tamen hæc etſi veriſimilia ſint, falſiſſima ſunt.*

2. *Meurſius legit* judices. *Wower.* judicii.

3. *Meurſius legit* ampliatos.

bis providendum est, ne odio identidem sermonum omnium laboremus; ita ut in execrationem & odium hominum plerique simpliciores efferantur. Nam incaute credulí circumveniuntur ab his, quos bonos putaverunt: mox errore consimili jam suspectis omnibus, ut improbos metuunt, etiam quos optimos sentire potuerunt. Nos proinde solliciti, quod utrinque [1] omni negotio differatur, & ex altera parte plerumque obscura sit veritas, ex altero [2] latere mira subtilitas, quæ nonnunquam ubertate dicendi fidem confessæ probationis imitetur: diligenter, quantum potest, singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero quæ recta sunt eligere, probare, suscipere possimus. Decedis (inquit Cæcilius) officio judicis religiosi: nam perinjurium est, vires te actionis meæ intergressu gravissimæ disputationis infringere, cum Octavius integra & illibata habeat singula. [3] Si potes reputare id quod criminaris, iniquam, in commune nisi fallor, compendium protuli, ut examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore sed rerum

potis

1. *Alii*, in omni negotio.

2. *Alii*, lateat.

3. *In exemplari legitur*: si potest reputare. *unde nonnullis placuit*, si potest reputari.

Wowerus, si potest refutari. *Rom.* reputari. *Heraldus hunc locum sic restituit.* Cum Octavius integra et illibata habeat singula, si potest refutare. Id quod criminaris, inquam, in commune, nisi fallor, compendium protuli *&c.*

rum ipſarum ſoliditate libremus: nec avocanda, quod quereris, diutius intentio. cum toto ſilentio liceat reſponſionem Januarii noſtri jam [1] geſtientis audire. Et *Octavius*: Dicam equidem ut potero, pro viribus, & [2] adnitendum tibi mecum eſt, ut conviciorum [3] amariſſimam labem, verborum veracium in [4] lumine diluamus. Nec diſſimulabo, principio [5] ita Natalis mei errantem, vagam, lubricam

---

1. *Eloqui, ſcilicet.*

2. *Ambigua oratio, Minutio ſit adnitendum, an Cæcilio. Sed vultu geſtuque dicentis tolli potuit omnis ambiguitas; ſi converſus ad Cæcilium hæc dixerit Octavius: quod ſane factum videtur.*

3. *Plautinæ proſapiæ & aliorum quæ Cæcilius in Chriſtianorum religionem effudit.*

4. *Sic legitur in exemplari. Adnitendum tibi mecum eſt, inquit, ut omnes conviciorum maculæ ſermonum veracium radiis inluminatæ diluantur: verbis ſcilicet Chriſti, verbis vitæ æternæ, veritatis Chriſtianæ lumine, convicia velut ſordes & tenebræ Sole veritatis illuminatæ evaneſcunt. Sane convenientiſſimum eſt, quod à quibuſdam ſuggeritur,* flumine diluamus: *nam & ſermo ſive oratio* fluere *dicitur; labes & ſordes flumine diluuntur, & Cæcilii ethnici peccata baptiſmo.*

Var. Lect. Lumine. In lumine. Flumine diluamus.

5. *Obliqua oratione adfatur Cæciliũ Natalẽ, & mox verbis directis ait,* utrum tua eruditio turbata ſit. *Sic enim legitur in exemplari: qui putarunt ſermonem ab Octavio factum ad Minucii perſonam,*

bricam mutaſſe ſententiam, ut ſit nobis ambigendum, utrum [1] tua eruditio turbata ſit, an [2] vacillaverit per errorem. Nam interim deos credere, interim ſe diliberare variavit, ut propoſitionis incerto, [3] incertior reſponſionis noſtræ intentio fundaretur. Sed in Natali meo verſutiam nolo, non credo; [4] procul eſt ab ejus ſubtilitate ſimpli-

ſimplicitate et

ſcripſere, Utrum ſua eruditio turbata ſit: *ut* ſua *ſit pro* ejus.

1. *Sabæus.* Sua.

2. *Ethnicum ſcilicet. Quàm pæne tranſpoſitis litteris ſcripſit*, an cavillaverit: *ut cavillare ſeu cavillari dicuntur fontes cum ſui copiam non faciunt, cum fruſtrantur & ſubterfugiunt. In veteri gloſario* Vacillator *dicitur* συκοφάντης.

3. *In Ms. legitur*, certio. *Reſtitui compoſitionem negativam quæ exciderat, & eſt ad Octavii mentem neceſſaria. Ait enim Cæcilium ſubtili vacillatione per ethnicum errorem interdum deos credere, interdum addubitare an ulli ſint: ut per hanc variationem & per incertum ſuæ propoſitionis, ſive per incertam propoſitionem ſuam, incertum reddat Octavianæ reſponſionis fundamentum. Hoc, verſutiam mox dicet Octavius.*

4. *In Ms. legitur*, Procul eſt ab ejus ſubtilitate ſimplicitate ſubtilis urbanitas. *Mendoſe.* Subtilem urbanitatem *dixerit, quam ſupra*, verſutiam, et ſubtilem varietatem. *Verum ne quid diſſimulem, magis conveniret*, ſubtilior vanitas, *quæ parum diſtat à fraudulento mendacio: cujuſmodi eſt verſutia, qua tantopere avertit & amolitur ab ſuo Natali.*

1. *Sunt*

ci ſubtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam viam neſcit, ubi, ut fit, in plures una [1] diffunditur; [2] quia viam neſcit, hæret [3] anxius, nec ſingulas audet eligere, nec univerſas probare: ſic cui non eſt veri ſtabile judicium, prout infida ſuſpicio ſpargitur, ita ejus dubia opinio diſſipatur. Nullum itaque miraculum eſt, ſi Cæcilius identidem in contrariis ac repugnantibus [4] jactetur æſtu, & fluctuetur: quod ne fiat ulterius, convincam & redarguam, [5] quamvis diverſa ſint quæ dicta ſunt, unâ veritate confirmata probataque. Nec dubitandum ei de cetero eſt, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægre ſe ferre, ſtomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœleſtibus diſputare; ſciat omnes homines ſine delectu ætatis, ſexûs, dignitatis, rationis & ſenſus capaces & [6] habiles procreatos: nec fortunâ nactos, ſed naturâ [7] inſitos, eſſe ſapientiam:

1. *Sunt qui emendari velint*, diffinditur. *Sed nihil eſt neceſſe.*

2. *Hæc Scriptura exemplaris. deſunt tamen in Edit. Oxon.* 1636.

3. *Fulvius* τὸ anxius *delet.*

4. *Sic legitur in exemplari: nec video cur mutari debuerit. Sed Meurſius legit.* jactetur, æſtuet, fluctuetur.

5. *Turbata eſt libri veteris ſcriptura*, Quamvis diverſa quæ dicta ſunt una veritate confirmata probataque ſint.

6. *Alii* habiles procreatores.

7. *Edit. Oxon.* 1636. *legitur* indeptos.

1. *Optimè*

entiam: quin ipſos etiam philoſophos, vel ſi qui alii artium repertores in [1] memorias exierunt, priuſquam ſollertiâ mentis parerent nominis claritatem, habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos, [2] At verò divites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſpicere conſuêſſe, quam cœlum: [3] noſtrates [4] pauperes & commentos eſſe prudentiam, & tradidiſſe ceteris diſciplinam. unde apparet [5] ingenium non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cum ipſa mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum vel dolendum, ſi [6] quicunque de divinis quærat, ſentiat, proferat; cum non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius veritas requiratur: atque etiam, quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior eſt: quoniam non fucatur pompâ facundiæ & gratiæ, ſed, ut eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Cæcilius aſſerere inter præcipua conniſus

1. *Optimè* in memorias *ire dicuntur res æternitati, ac famæ conſecratæ. Quæ.*

2. *Sab.* adeo

3. *Chriſtianos, Fratres qui communem habent in cœlis patrem: quibus eſt communis patria cœlum.*

4. *Bonæ mentis ſoror eſt paupertas.*

5. *Democrates* πολλοὶ πολυμαθέες νοῦν οὐκ ἔχεσι· & πολυνοΐλω, ὦ πολυμαθίλω ἀσκίειν χρή. *Tertullianus de Chriſtianis pauperibus & idiotis:* Deum quilibet opifex Chriſtianus et invenit et oſtendit, et exinde, totum quod in Deo quæritur, re quoque adſignat.

6. *Rom. edit.* quæcunque.

1. *Sab.*

nisus est, hominem nosse se, & circumspicere debere, quid sit, unde sit, quare sit; utrũ elemẽtis concretus, an concinnatus atomis, an potius à Deo factus, formatus, animatus? Quod ipsũ explorare & eruere sine universitatis inquisitione non possumus, cum ita cohærentia, connexa, concatenata sint, ut nisi divinitatis rationem diligenter excusseris, nescius humanitatis; nec possis pulchre gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem: præcipue cum à feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia, nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo, & ratio, per quæ [1] Deum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. sacrilegii enim vel maximi instar est, humi quærere, quod in sublimi debeas invenire. Quo magis mihi videntur, qui hunc mundi totius ornatum non divinâ ratione perfectum volunt, sed [2] fruſtis quibusdam temere cohærentibus conglobatum

1. *Sab.* Dominum.

2. *Atomis.* Si et atomi corpulentias de corpu suo cogunt, *inquit Tertul. Et iepida est illa descriptio apud Cic.* 1. *de nat. deor.* Infinita vis innumerabilium volitat atomorum quæ interjecto inani cohærescunt tamen inter se, et aliæ alias apprehendentes continuantur. *Alibi dicit*, turbulentam atomorum concursionem. *Quod vero Tullius dixit*, continuantur, *Minucius supra*, concinnantur.

batum, mentem, ſenſum, oculos denique ipſos non habere. [1] Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamque perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt [2] infra circaque luſtraveris, quam eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, gubernetur? Cælum ipſum vide, quam late tenditur, quam rapide volvitur, vel quod in noctem aſtris diſtinguitur, vel quod in diem ſole luſtratur; jam ſcies quam ſit in eo ſummi moderatoris mira & divina libratio. Vide & annum, ut ſolis ambitus faciat, & menſem vide ut luna auctu, ſenio, [3] labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurſantes vices, ut ſit nobis operis & quietis alterna reparatio? Relinquenda vero aſtrologis prolixior de ſideribus oratio; vel quod regant curſum navigandi, vel quod arandi, metendique tempus [4] inducant: quæ ſingula non modo ut crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis, & perfectæ rationis eguerunt, verum etiam ſentiri, perſpici

1. *Deſumpta ſunt hæc pæne ad verbum ex ſecundo Ciceronis de Natura Deor.* quid poteſt eſſe tam apertum tamque perſpicuum, cum cœlum ſuſpeximus, cœleſtiaque contemplati ſumus, quam aliquod eſſe numen præſtantiſſimæ mentis, quo hæc regantur? *Ouz.*

2. *Alii*, ſupra circaque.

3. *Defectu.* Sol ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet: nemo obſervat lunam, niſi laborantem. *Seneca.*

4. *Alii*, indicant.

1. Hoc

ſpici, intelligi, ſine ſumma ſollertia & ratione non poſſunt. Quid? cum ordo temporum ac frugum ſtabili varietate diſtinguitur, nonne auctorem ſuum, parentemque teſtatur? Ver æque cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hiberna [1] olivitas neceſſaria: qui ordo facile turbaretur, niſi maxima ratione conſiſteret. Jam providentiæ quantæ, ne hiems ſola glacie ureret, aut ſola æſtas ardore torreret, autumni & veris inſerere mediũ temperamentũ, ut per veſtigia ſua anni revertentis occulti & innoxii tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur; quidquid arborum eſt vide, quam è terræ viſceribus animatur. Aſpice Oceanum, refluit reciprocis æſtibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluvios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar apte diſpoſita

1. *Hoc minime ad Octavii propoſitum facere videtur: nam pleriſque regionibus non proveniunt olivæ, neque eſt neceſſaria olivitas, inepte autem componeretur hiberna Oblivitas cum autumni maturitate. Figurate igitur Minucius* hibernam olivitatem *hic poſuit pro* hiberna uligine: *cum ſcilicet humus per hiemem ipſo ſitu putris, glacie per vices regelata, & nivibus reſolutis in limum pingueſcit, velut olivo perfuſa: hæc ſane hiberna olivitas tam neceſſaria eſt, quam autumni maturitas grata: etenim agros oblimat, & oblimatione mollitos ad ſe endum optiores reddit. Ceterum, ſiquis hic alluſum etiam velit ad ipſam olivarum olivitatem quæ fit menſe Decembri facile concedam.*

1. *Malim*

diſpoſita [1] recta montium, collium flexa, porrecta camporum? quidve animantium loquar adverſus ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſepcas, & fundatas ungulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipſa [2] præcipue formæ noſtræ pulchritudo Deum fatetur artificem: ſtatus rigidus, vultus erectus, oculi in ſummo, velut in ſpecula conſtituti, & omnes ceteri ſenſus velut in arce compoſiti. Longũ eſt ire per ſingula. nihil in homine mẽbrorũ eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: & quod magis mirum eſt, eadẽ figura omnibus, ſed quædã unicuiq; lineamenta deflexa. ſic & ſimiles univerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimiles invenimur. Quid naſcendi ratio? quid cupido generandi? nonne à Deo data eſt, & ut ubera partu matureſcente lacteſcant, & ut tener fœtus ubertate lactei roris adoleſcat? Nec univerſitati ſolummodo Deus, ſed & partibus conſulit. Britannia ſole deficitur, ſed circumfluentis maris tepore recreatur. Ægypti ſiccitatem temperat [3] Nilus; colit Euphrates Meſopotamiam; [4] Indus & ſerere Orientem dicitur, & rigare. Quod ſi ingreſſus aliquam do-

---

1. *Malim*, Arrecta montium. *Meurſius.*

2. *Sab.* præcipuæ.

3. *Additur in aliquibus edit.* amnis pro Imbribus penſat, *ſed diſplacet Heraldo, & Ouzelio. Si tamen admittes, ſic puncletur*, Ægypti ſiccitatem temperat Nilus: amnis pro imbribus penſat.

4. Magnam. n. vim ſeminum dicitur ſecum deportare. *Cic. 2. de nat. Deor.*

1. *Alii*

num, omnia exculta, disposita, ornata vidisses, utique præesse ei crederes dominum, & illis bonis rebus multo esse meliorem: ita in hac mundi domo, cum cœlum, terramque perspicias, providentiam, ordinem, legem, crede esse universitatis dominum, parentemque, ipsis sideribus, & totius mundi partibus pulchriorem. Ni forte, quoniam de providentia nulla dubitatio est, inquirendum putas, utrum unius imperio, an arbitrio plurimorum cœleste regnum gubernetur? quod ipsum non est multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla utique de cœlo. Quando unquam regni societas aut cum fide cœpit, aut sine errore [1] discessit? Omitto-[2] Persas de equorum hinnitu augurantes principatum: & [3] Thebanorum par,

1. *Alii*, desiit.

2. Sordidâ Magorum dominatione oppressa, *inquit*, *Valerius Memorabilium* VII.

3. *In membranis antiquis legitur*, permortuam fabulam. *Haud dubie scripserat Minucius*, Thebanorum par: *neque aliter legebat Cyprianus cum dixit* Thebanorum fratrum germanitatem. *Statius*, par infandum, & geminis sceptrum exitiale tyrannis, & consanguineum scelus: & unius ingens bellum uteri. *Sed cur* mortuam fabulã *dicit Minucius*, *paulo ante sua tempora tota Statii Thebaide decantatam? Forteau scripserat*, mutuam fabulam. *Etenim pacti erant fratres ut mutuis annis regnarent, & mutua pernicies utrisq; unde &* mutua fabula. *Sed expectanda auctoritas alterius exemplaris.*

Quare fabulam de Eteocle & Polynice si ignores.

mortuam fabulam, tranſeo. Ob paſtorum, & caſæ regnũ [1] de geminis memoria notiſſima eſt. [2] Generi & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt, & tam magni imperii duos [3] fortuna non cepit. Vide cetera: rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus: tu in cœlo ſummam poteſtatem dividi credas, & ſcindi veri illius ac divini imperii totam poteſtatem? cum palam ſit parentem omniũ Deũ nec principiũ habere nec terminũ; qui nativitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatẽ: qui ante mundũ, fuerit ſibi ipſi pro mundo; qui univerſa quæcunque ſunt, verbo jubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi poteſt, [4] tactu purior eſt; nec æſtimari, ſenſibus major eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi, tantus quantus eſt, notus. nobis vero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio: magnitudinem [5] Dei qui ſe putat noſſe, minuit: qui non

qui vult

vult

---

1. *Romulum innuit & Remum.*

2. *unde vulgatum illud*: Socer generque perdidiſtis omnia.

Pompeius nempe & Cæſar.

3. *Velit Meurſius*, Sors una.

4. *Hæc verba*, tactu purior eſt, *deſunt Mſ. ſed reſtituuntur ex Cypriano integrum hunc locum recitante, in Tract. de Idol. vanit.*

5. *Sab.* Deo.

1. *Cy-*

vult minuere, non novit. nec nomen[1] Deo quæras, Deus nomẽ eſt: illic vocabulis opus eſt, cum per ſingulos propriis appellationũ inſignibus multitudo dirimenda eſt: Deo, qui ſolus eſt, Dei vocabulũ totũ eſt: quem ſi patrem dixero, terrenũ opineris; ſi regẽ, carnalem ſuſpiceris; ſi dominum, intelliges utique mortalem. Auſer additamenta nominum, & perſpicies ejus claritatem. Quid, quod omnium de illo habeo conſenſum? Audio vulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt, & Deus magnus eſt, & Deus verus eſt: &, ſi Deus dederit, vulgi iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani confitentis oratio? Et qui Jovem principem volunt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt. [2] Audio poetas quoque unum patrem [3] divũm atque hominum prædicantes, & talem eſſe mortalium mentem, [4] qualem parens omnium diem duxerit. Quid Mantuanus [5] Maro? nonne apertius, [6] proximius, verius? Principio, ait, cœlum

1. *Cyprian. & Ms.* Dei. *Rower.*
2. *Fulv. Urſin.* audi.
3. *Alii* Deum. *Ms.* Diem. *ſcribo* Divũm. *Meurſ.*
4. *Sic legitur in exemplari, niſi quod ſcriptura paulum exerrante apparet,* duxerit. *Itaque legendũ ut edidimus,* qualem parens omnium diem duxerit, οἷον ἐπάγῃσι ἦμαρ. *Talis eſt mens, qualis dies; quo die mens edita eſt. Hoc ſibi vult Homerus & verſio Ciceronis quæ refertur ab Auguſtino, lib. 5. de Civitate Dei. Ed. Oxon.* Deus induxerit.
5. *Virg. Æn. 6. fol.* 152.
6. Proximius veris.

cœlum & terras, & cetera mundi membra, ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat: inde hominum, pecudumque genus, & quicquid aliud animalium. Idem alio [3] loco, mentem iſtam & ſpiritum Deum nominat. [2] hæc enim ejus verba ſunt. [3] *Deũ namq; ire per omnes terraſque tractuſque maris, cœlumque profundum: unde homines & pecudes, unde imber & ignes.* Quid aliud & à nobis Deus, quam mens, & ratio, & ſpiritus prædicatur? [4] Recenſeamus, ſi placet diſciplinam philoſophorum, deprehendes eos, etſi ſermonibus variis, ipſis tamen rebus in hanc unam coire & conſpirare ſententiam. Omitto illos rudes & veteres, qui de ſuis dictis ſapientes eſſe meruerunt. [5] Sit Thales Mileſius omnium primus, qui primus omnium de cœleſtibus diſputavit. idem Mileſius Thales rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit. [6] Eho, altior & ſublimior aquæ & ſpiritus ratio, quam ut ab homine potuerit.

---

1. *Georg.* 4. *vid. Probum in Eclog.* 6. *& Serv. in Georg.* 4.

2. *Alias*, hæc enim vera ſunt.

3. *Virg. lib.* 4. *Georg. fol.* 151. *lib.* 6. *Æneid. fol.* 437.

4. *Hanc omnem veterum philoſophorum diſciplinam habet Minuc. ex lib.* 1. *Cic. de nat. deor.*

5. *Sab.* ſi.

6. *Qui Minucium antehac edidere, non videntur cepiſſe Minucii mentem. nec ſane pervideranr quid vetus exemplar ſuggereret; editioni Romanæ nimium creduli. etenim ſecundum eam*

ſic

potuerit inveniri: à Deo traditum. Vides philosophi principalis nobiscum penitus opinionem consonare. Anaximenes deinceps, & post Apolloniates Diogenes aëra Deum statuunt, infinitum, & immensum. Horum quoque similis de divinitate consensio est. Anaxagoræ vero, descriptio et motus infinitæ mentis Deus dicitur. et Pythagoræ Deus

---

sic ediderant. Et altior et sublimior aquæ et spiritûs ratio, quàm ut ab homine poterit inveniri, à Deo tradita. *Scriptum est in exemplari,* Eo altior, et à Deo traditum, *Reddita aspiratione ac dispunctione rediit sensus clausulæ aliàs malè cohærenti. Postquam apposuit Cæcilio sententiam Thaletis prope consentaneam Mosi de Deo & Mundo condito, subsistit hac interjectione,* Eho. *ac subinde consideratâ sublimitate sententiæ altiorem esse ait quam ut ab homine potuerit inveniri aut cogitari: & continuo pronunciat absolute;* à DEO traditum. *per Mosen scilicet à quo Thales acceperat.*

1. *In exemplari legitur,* descriptio & metus. *Ferrarius, & post Ferrarium editores ceteri,* descriptio & modus. *belle emendatum rati, quia legerant apud Ciceronem, ubi ejusdem Anaxagoræ sententia refertur, primus omnium rerum descriptionem & modum mentis infinitæ vi ac ratione designari & confici voluit. Sed ex iis quæ apud Ciceronem sequuntur, & ex veteris scripturæ Minucianæ vestigiis proculdubio tam Ciceronis quam Minucii editiones emendandæ sunt, legendumque,* descriptionem & motum. *Verba*

Deus eſt animus, per univerſam rerum naturam commeans et intentus; ex quo etiam animalium omnium vita [1] capiatur. Xenophanem notum eſt, omne infinitum cum mente, Deum tradere: et Antiſthenem, populares deos multos, ſed naturalem unum præcipuum. Speuſippum vim naturalem, animalem, quâ omnia regantur, [2] Deum noſſe. Quid Democritus? quamvis atomorum primus inventor, nonne plerumque naturam, quæ imagines fundat, & intelligentiam Deum loquitur? Straton quoque & ipſe naturam. etiam Epicurus ille, qui deos aut otioſos fingit, aut nullos, naturam tamen ſuperponit. [3] Ariſtoteles variat, & aſſignat tamen unam poteſtatem. nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum præficit. Heraclides [4] Ponticus quoque Deo divinam mentem, quamvis varie, adſcribit, alias mundo, alias

Ciceronis hoc evincunt apertiſſime: In quo non videt, *inquit*, neque motum ſenſui conjunctum & continentem in infinito ullum eſſe poſſe.

1. *Ms.* Capitatur. *unde &* captatur *legi poſſit.*

2. *Fulv. legit* Deum eſſe.

3. *Cicero*: Ariſtoteles multa turbat. modo enim menti tribuit omnem divinitatem, modo mundum ipſum, Deum dicit eſſe. modo quendam alium præficit mundo. *Quod Tullius dixit*, modo, *Minucius* interim.

4. *In editione Sabæi hæc verba præcedunt* Ariſtoteles. Ponticus variat, & aliàs mundo, aliàs menti divinæ tribuens principatum. *quæ cum Fulv. & Ms. ut ſuperflua induxi. Var. Lect.*

I, ut

alias menti divinæ tribuens principatum. Theophraſtus & Zenon, & Chryſippus, & Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad unitatem providentiæ omnes revolvuntur. Cleanthes enim mentem modo animum, modo æthera, plerumque rationem Deum diſſeruit. Zenon ejuſdem magiſter naturalem legem atque divinam, & æthera interim, interdumque rationem vult omnium eſſe principium. idem interpretando Junonem aëra, Jovem cœlum, Neptunum mare, ignem eſſe Vulcanum, & ceteros ſimiliter vulgi deos elementa eſſe monſtrando, publicum arguit graviter & revincit errorem. Eadem fere Chryſippus, vim divinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem neceſſitatem DEUM credit. Zenonemque interpretatione phyſiologiæ in Heſiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. [1] Babylonio etiam Diogeni diſciplina eſt exponendi & diſſerendi, Jovis partum, & ortum Minervæ, & hoc genus [2] cetera, rerum vocabula eſſe non deorum. Nam [3] Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri poſſe, & ideo quæri non oportere: Ariſto Chius comprehendi omnino non poſſe. uterque majeſtatem Dei intelligendi deſperatione ſenſerunt. Platoni aperatior

1. ὁν Σελδχίας τῆς ἐν Βαβυλῶνι. *Ath.* v. *Sic etiam philoſophatur Salluſtius libello de Diis & Mundo.*

2. *Sabæus.* et hoc genus ceterarum rerum.

3. *Xenophon* 4. Ἀπομνημ. facit Socratem diſputantem, formam Dei quæri non oportere. *Cic. l.b.* 1. *de Nat. Deor. Elmenh.*

tior de Deo, & rebus ipsis, & [1] nominibus oratio est; & quæ tota esset cœlestis, nisi persuasionis civilis nonnunquam admixtione sordesceret. Platoni, itaque in Timæo Deus est ipso [2] suo nomine mundi parens, artifex animæ, cœlestium terrenorumque fabricator, quem & invenire difficile, præ nimia & incredibili potestate, & cum inveneris, in [3] publicum dicere impossibile præfatur. Eadem fere & ista quæ nostra sunt. nam & Deum novimus, & parentem omnium dicimus; & nunquam [4] publice nisi interrogati prædicamus. Exposui opiniones, omnium ferme philosophorum, quibus illustrior gloria est, Deum unum multis licet designasse nominibus: ut quivis arbitretur, aut nunc Christianos pholosophos esse, aut philosophos fuisse jam tunc Christianos. Quod si providentiâ mundus regitur, & unius Dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas imperitorum fabellis suis delectata, vel capta, ad errorem mutui rapere consensus

1. *Meursius scribit* hominibus.

2. *Ful. Ursin. omittit* suo.

3. *Platonis verba sunt,* εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. *Cic.* Patrem hujus mundi nominari negat posse. *Tertul. Apol.* Neque inveniri facilem, et inventum enarrari in omnes difficilem. *Chalcidius*: Opificem genitoremque universitatis tam invenire difficile est, quam inventum impossibile digne profari.

4. *Prohibiti ab Ethnicis, Christianos publice philosophantes audire erubescentibus aut timentibus.*

1. *Apud*

ſenſus: cum philoſophorum ſuorum ſententiis refellatur, quibus & rationis & vetuſtatis adſiſtit auctoritas. Majoribus enim noſtris tam facilis in mendaciis fides fuit, ut temere crediderint etiam alia monſtroſa, [1]mira, miracula: Scyllam multiplicem, Chimæram multiformem, & Hydram felicibus vulneribus renaſcentem, & [2] Centauros equos [3] ſuis hominibus implexos, & quidquid famæ licet fingere, illis erat libenter audire. Quid illas aniles fabulas, de hominibus aves, & feras homines, & de hominibus arbores atque flores? quæ ſi eſſent facta, fierent; quia fieri non poſſunt, ideo nec facta ſunt. [4] Similiter, ac vero erga deos quoque majores noſtri improvidi, creduli, rudi ſimplicitate, crediderunt: dum reges ſuos colunt religioſe, dum [5] defunctos eos deſiderant in imaginibus videre, dum

nunc fierent,

1. *Apud alios*, monſtruoſa miracula.

2. Bimembres *dixit Ovidius. & in Centauria pugna Monychus ipſe centaurus ſic alloquitur ſuos*, et quid fortiſſima rerum in nobis duplex natura animalia junxit. *Hæc fuit fabula. Re ipſa homines fuere in equis. Palæphatus:* οὐδὲν γὰρ πρόσεστι ταύρου τοῖς κενταύροις, ἀλλ' ἵππου καὶ ἀνδρὸς ἰδέα ἐστί. *Sic unuſquiſque homo ſuum equum habuit, & equus quiſque ſuum hominem ſibi implexum.*

3. *Fortaſſe* ſemihominibus. *Wower.*

4. *Sic interpungenda eſt hæc veteris exemplaris ſcriptura.*

5. *Fulgentius Mythol.* 1. *ex Diophante Lacedæmonio,*

dum gestiunt eorum memorias [1] in statuis detinere, sacra facta sunt quæ fuerant adsumpta solatia. Deniq; & antequam commerciis orbis pateret, & antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquæque natio conditorem suum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam sexu suo fortiorem aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ; sic & defunctis præmium, & futuris dabatur exemplum. Lege [2] Stoicorum scripta, vel

---

cedæmonio, de filio Syrophanis cujusdam Ægyptii: doloris angustia quæ semper inquiri necessitati solatium, filii sibi simulacrum in ædibus, seminarium potius doloris invenit. *Tertullianus lib. de Anima, ubi de Achille Patrocli corpus diutius servante, laudat pietatis Homericæ industriam tantoperè satagentis circa ejusdem Patrocli sepulturam, ne quis defunctum diu detineas, ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatii dolore nutriti.*

1. *Alii legunt*, Instantiùs.

2. *Non bonæ fidei fuisse videntur qui de veteri exemplari varias lectiones Joanni Wowerio descripsere. is fidem illorum secutus asserit in Ms. & Rom. editione legi*, Historicorum. *utrumque præoculis habemus, & utrobique disertissime legitur*, Stoicorum. *Et inter philosophos quidem Evemerus à Plutarcho censetur, & à Cicerone inter philosophos citatur, ut hic etiam à Minucio noſtro, qui Evemero subnectit Prodicum, & Perseum philosophantem. Fortean decepti aliqui fuerint eo quod lib. VI. de civ. Dei Augustinus*

vel scripta sapientum, eadem mecum recognosces. ob merita virtutis aut muneris deos habitos. [1] Euhemerus exsequitur, & eorum [2] natales, patrias, sepulchra dinumerat, & per provincias monstrat: Dictæi Jovis, & Apollinis Delphici, Phariæ Isidis, & Cereris [3] Eleusinæ. [4] Prodicus assumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis [5] frugibus utilitati hominum profuere. In [6] eandem sententiam & Perseus philosophatur, & adnectit inventas fruges, et frugum ipsarum repertores iisdem nominibus, ut comicus sermo est, Venerem sine Libero

---

Augustinus ait, Evemerum, non fabulosa garrulitate sed historica diligentia tradidisse Jovem et ceteros hujus generis, reges fuisse, non Deos. *Sed & ipse Augustinus lib. de cons. Evang. de eodem Evemero verba facit tanquam de poeta. cap. 23.*

1. *Lib.* ἀπίστου καὶ ἀνυπάρκτου μυθολογίας.

2. ἐξανθρωπίζει τὰ θεῖα. *Plutarch. lib. de Iside.*

3. *Alii*, Eleusiniæ.

4. *In exemplari scriptum est*, prodigiis. *Corrupte. Cicero lib. 1. de nat. Deor.* Quid Prodicus Chius? *qui ea, quæ prodessent hominum vitæ, deorum in numero habita esse dixit. quam tandem religionem reliquit.*

5. *Rom. delet vocem* frugibus.

6. *Cicero:* At Perseus ejusdem Zenonis auditor, eos dicit esse habitos Deos, à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa. ipsasque res utiles et salutares deorum esse vocabulis nuncupatas.

i. *Imo*

bero et Cerere frigere. [1] Alexander ille magnus Macedo insigni volumine ad matrem suam scripsit, metu suæ potestatis proditum sibi de diis hominibus à [2] sacerdote secretum, [3] illic Vulcanum facit omnium principem, et postea Jovis gentem; et [4] de spicis

---

1. *Imo Alexander* Polyhistor. *Deceptus est Minucius cum plerisque aliis quos notavimus ad Pallium Tertulli.*

2. *Augustinus* VII. *de civ. D. A magno antistite sacrorum Ægyptio quodam Leone. Et in Astronomico Higini citatur Leon qui res Ægyptiæ conscripsit.*

3. *In exempl.* illi.

4. *Sic apertissime legitur in exemplari.* Ægyptius ille antistes Leo prodidit Alexandro mysteria, et de frumenti spicis, quas gestat Isis sive Ceres factum fuisse dixit sistrum, quod est Isidis et Isiacorum gestamen. *spicas vero succussas & collisas sive agitatas crispante brachio sonum edere qualis editur concussione sistri. ejusmodi autem sonum alludere ad garritum hirundinis, cujus formam sumpsisse dicitur Isis. ac denique, de sparsis frumenti granis, quæ sunt velut membra tumuli sive acervi, tumulum Serapidis sive Osiridis inanem fieri. Hæc Ægyptiorum sacrorum ratio, quam Physicam vocant, à Julio Firmico Materno sic explicatur libro de err. prof. relig.* Frugum semina Osirim dicunt esse, Isin terram, Typhonem calorem. Et quia maturatæ fruges calore ad vitam hominum colliguntur, & rursus appropinquante hyeme seminantur, hanc volunt esse mortem Osiridis,

ſpicis Iſidis ad hirundinem ſiſtrum, et [1] adſparſis membris inanem [2] tui Serapidis ſive Oſiridis tumulum. Conſidera denique ſacra ipſa, et ipſa myſteria, invenies exitus triſtes, fata, et funera, et luctus, atque planctus miſerorum deorum. Iſis perditum filium cum [3] Cynocephalo ſuo et calvis ſacerdotibus luget, plangit, inquirit: et Iſiaci miſeri cædunt pectora, et dolorem infeliciſſimæ matris imitantur: mox invento parvulo gaudet Iſis,

---

ridis, cum fruges reddunt: inventionem vero, cum fruges genitali terræ fomento conceptæ nova rurſus cœperint procreatione generari.

Repetendum eſt præcedens verbum facit, *& aptandum ſingulis, hoc modo:* Illic, *id eſt, eo volumine ſive epiſtola ad matrem Alexander doctus ab Ægyptio illo Leone ſacerdote,* facit *Vulcanum omnium principem.* facit *poſtea Jovis gentem.* facit *de ſpicis Iſidis ſiſtrum ad hirundinem, hoc eſt, ad Iſidem hirundinino garritu querulam.* facit *denique ſparſis membris Oſiridis tumulum inanem.*

Alii legunt deſpice.

1. *Meurſius* diſperſis; *allegans Lycophronis Scholiaſtæ verba.* Ὄσιρις, ὁ καὶ Διόνυσος βασιλεὺς ὑπάρχων Αἰγύπτου ὑπὸ Τυφῶνος κατετμήθη.

2. *Hic rurſus per deriſum objicit Octavius Cæcilio quod ſimulachro Serapidis obviam ſibi notato manum ori admoviſſet; oſculum labiis impreſſiſſet, quod eſt, adoraſſet, ſupra.*

3. *Qui pingebatur canino capite.*

sis, exultant sacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec desinunt annis omnibus vel perdere quod inveniunt, vel invenire quod perdunt. Nonne ridiculum est, vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? Hæc tamen Ægyptia quondam, nunc et sacra Romana sunt. [1] Ceres facibus accensis, et serpente circumdata, errore subreptam et corruptam [2] Liberam anxia et sollicita vestigat. Hæc sunt [3] Eleusinia. Et quæ Jovis sacra sunt? nutrix capella est, et avido patri subtrahitur infans ne voretur, et Corybantum symbalis, ne pater audiat [4] vagitus initus eliditur. [5] Cybelæ Dindyma pudet dicere, quæ adulterum suum infeliciter placitum, quoniam et

1. *Meursius emendavit*, facibus accensis derepente, circumlata errore *&c. ait enim, apud scriptores nullam esse serpentûm eâ in re mentionem; sed malè. quære Apul. lib.* 11 *in descript*: *Cereris.* dextra lævaque sulcis insurgentium viperarum cohibita.

2. *Proserpinam.*

3. *Eleusinia sunt sacra in honorem Cereris ab Eleusi, Atticæ oppido. Ouz.*

4. *Hæc est Regii codicis scriptura. quæ sane recta est nisi quis malit*, vagitus intus eliditur.

Variæ Lectiones hæ sunt. Tinnitus *pro* initus. *Ms. pro* eliditur, illiditur *Ms. Wower.* editur.

5. Τὰ Δίνδυμα. *Nec fuit hic mutandũ quicquam. Virgilius.* ite per alta Dindyma. *Servius*: Montes matris Deum. *Catullus dixit* deam Didymi, *sive* Dindymi. *Sed in Edit. Oxon* 1636 *legitur* d: Cybale *Dindymenâ* pudet dicere.

1. *Inber-*

et ipſa deformis et vetula, ut multorum deorum mater, ad ſtuprum illicere non poterat, exſecuit, ut deum ſcilicet faceret eunuchum. Propter hanc fabulam Galli eam et ſemiviri ſui corporis ſupplicio colunt. Hæc jam non ſunt ſacra, tormenta ſunt. Quid formæ ipſæ et habitus? nonne arguunt ludibria et dedecora deorum veſtrorum? Vulcanus claudus Deus et debilis: Apollo tot ætatibus [1] lævis: Æſculapius bene barbatus, etſi ſemper adoleſcentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerva cæſiis, bubulis Juno: pedibus Mercurius alatis, Pan [2] ungulatis, Saturnus compeditis: Janus vero frontes duas geſtat, quaſi ut averſus incedat: Diana interim eſt alte ſuccincta venatrix: & Epheſia 3 mammis multis & uberibus exſtructa: & Trivia

---

1. *Imberbis, & formâ juvenili.*

2. *Hircinis nempe. Ovid. Met. lib. 14. fab. 5.* ſemicaper Pan. *Ouz.*

3. *In Ms. legitur,* Veribus, *duabus litteris antiquario more in unum contractis. In archetypo ſcriptum fortaſſe fuit,* uveribus, *quod eſt,* uberibus, *ut Juva, pro Juba.* Ceres mammoſa *Lucretio, Diana* multimammia, πολύμαζος, *Hieronymo in proœm. Ep. Pauli ad Epheſ.* Ceres, Diana, Hecate, ſunt unius ejuſdemque fabuloſi numinis appellationes variæ. *Quod autem legitur in Ms.* veribus exſtructa, *etſi Virgilio* verua *dicantur jacula & mucrones teretes, nihilominus impropria locutio fuerit, ſiquis Dianam dicat exſtructam* veribus *& jaculis. At convenientiſſime dicetur* exſtructa uberibus. *talis enim cernitur in nummis*

Trivia trinis capitibus, [1] multis manibus horrifica. Quid ipſe Jupiter veſter? modo imberbis ſtatuitur, modo [2] barbatus locatur, & cum Hammon dicitur, habet cornua; & cũ Capitolinus, tunc gerit fulmina; & cum Latiaris, [3] cruore perfunditur; & cum [4] Feretrius, non auditur. Et ne longius multos Joves

---

antiquis, ubi ſunt exſtructa ſeu diſpoſita ubera & mammæ tanquam cæmenta & lapides in modum columnæ, Diana ſive Cerere mammis & pectore tenus ſuperimpoſita.

1. *Talis cernitur in veteri numiſmate æreo penes eruditiſſimum Jo. Bap. Altinum.*

Convenienter autem manus multas dederunt numini quod eſt omnia. vetus inſcriptio ἐν τῇ Σάει *apud Plutarch.* ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΤΟ ΠΑΝ. *Alia item inſcriptio Capuæ:* TIBI UNA QUÆ ES OMNIA. DEA ISIS. *Ipſa in Apuleiana Metamorph.* cujus numen unicum, multiformi ſpecie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur orbis.

2. *Collocatur ſtatua in baſi. Phæd.*

Æſopo ingentem ſtatuam poſuere Attici.
Servulumque collocarunt æterna in baſi.

3. *Placabatur. n. humano ſanguine. Lact. lib. 1. cap. 21. Ouz.*

4. *Non abs re ſuſpectum habuit hunc locum Joh. Wowerius. Propoſuit conjecturam una litera detracta,* cum Feretrius, non aditur. *quæ ſane conjectura valde mihi videtur probabilis: verum alio ſenſu quam quo Wowerius intellexit. Jovem dictum*

dictum fuisse Feretrium *à ferendo discimus ex ea formula qua Romulus opima spolia dicavit, apud Livium lib.* 1. Spolia ducis hostium cæsi suspensa fabricato ad id apte ferculo gerens in Capitolium ascendit; simul cum dono designavit templo Jovis fines, cognomenque addidit Deo, Jupiter Feretri, *inquit*, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero. *Spolia igitur opima ferenda erant ferculo sive feretro Feretrio Jovi. etenim ipse Romulus ita voverat, exstructumque fuerat templum Jovi Feretrio.* sedem, *ut ait Livius*, spoliis opimis quæ posteri ferrent. *At subinde Pompilius Numa legem de opimis spoliis condidit, cujus verba exstant apud Festum. & secundum ea Servius Aeneide* VI. *tradidit*, præcepisse *Pompilium prima opima spolia Jovi Feretrio suspendi, quod jam Romulus fecerat: secunda Marti, quod Cossus fecit: tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Ergo Numa Jovem Feretrii cognomine gaudentem despexit. nam exinde aliis quam Feretrio opima spolia ferri voluit. Propterea Minucius dixerit:* Jupiter, cum dicitur Feretrius, non aditur, *quia scilicet opima spolia Feretrio non ferebantur, sed Marti, sed Quirino. Pompiliam legem de opimis spoliis servatam fuisse testatur Virgilius hoc versu, de Marcello.*

Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

Hoc de tertiis quidem. At de secundis erit quæstio. etenim Numa dixerat ferenda Marti. & tamen Livius Jovi Feretrio suspensa fuisse narrat, ubi de Cornelio Cosso. Ceterum, scio veteres auctores tradidisse, Feretrium *à feriendo dictum. quo sensu possit etiam accipi quod legitur in exem-*

Joves obeam, tot sunt Jovis monstra quot nomina. [1] Erigone suspensa de laqueo est, ut [2] virgo inter astra ignita sit: Castores alternis moriuntur, ut vivant: Æsculapius, ut in Deum surgat, fulminatur: Hercules,

---

plari Minucii, cum Feretrius, non auditur. *quasi hoc in mentem Minucio venerit: Jupiter vocitatur Feretrius quia ferit: & tamen nemo ferientem audit, non auditur ferire, quiescit ignavus: qui alias, quando Feretrius non dicitur habeat cornua, gerat fulmina, cruore perfundatur. Sed priorem interpretationem magis probaverim. Ævo Propertii non fuisse certam hujus cognominis Feretrii causam, ostendunt versus lib.* IV.

---- Causa FeretrI,
Omine quod certo dux ferit ense ducem.
Seu quia victa suis humeris hæc arma ferebant:
Hinc FeretrI dicta est ara superba Jovis.

Nec certiora sunt quæ tradidit Festus, neque etiam ea quæ Plutarchus in Romulo.

1. *Laqueo sibi mederi compulsa. Lactantius Thebaid.* XI. nimio se luctus dolore laqueavit.

2. *Veram esse arbitror hanc scripturam, etsi in exemplari legitur*, ignata. Astra ignita *dixit Minucius, quæ æstum sive æstatem conficiunt, & sunt igneæ sive ardentis naturæ. Statius Theb.* IV. Vim cœptis indulgent astra, meæque Æstifer Erigones spumat canis. *Paulus Alexandrinus Isag. apotelesm. ubi de astro virginis:* ταύτῃ τῇ τειζωδίᾳ ἀπαρτίζεται ἡ τῆς θερινῆς ὥρας τροπὴ, ἥτις καλεῖται πῦρ.

3. In

Hercules, ut hominem exuat, [1] Oetæis ignibus concrematur. Has fabulas & errores & ab imperitis parentibus discimus, &, quod est gravius, [2] ipsis studiis & disciplinis elaboramus, carminibus præcipue poëtarum, qui [3] plurimum quantum veritati ipsa sua auctoritate nocuere. Et Plato ideo præclare [4] Homerum illum inclytum, laudatum & coronatum, de [5] civitate, quam [6] in sermone instituebat, ejecit. Hic enim præcipuus bello Troico deos vestros, etsi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus miscuit. hic eorum [7] paria composuit, sauciavit Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit: Jovem narrat à Briareo liberatum, ne à diis ceteris ligaretur; & Sarpedonem filium, quoniam

---

1. *In Ms.* henneis. *Dictatum fuerat,* Ætnæis, *prave, pro* Oetæis.

2. *Meursius scribit,* ipsi studiis.

3. *Alii,* permirum quantum. *Scriverius* plurimum quantum *unâ voce, adstipulante Meursio.*

4. *Quem Socrates in Jone Platonico dicit esse* ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν.

5. *Lib.* 11. *de Rep. ubi de fabulis Homericis,* οὗτοι γε οἱ λόγοι χαλεποί. καὶ οὐ λεκτέοι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

6. *Sic legitur in exemplari.* In sermone, *hoc est, dialogis.*

7. *Proprie loquitur: sermo tractus à gladiatoribus, qui postquam in arenam deducti, paria inter se componi dicebantur. Ouz. malè legitur* prælia composuit. *Wower.*

quoniam morti non poterat eripere, [1] cruentis imbribus flevisse, et [2] loro Veneris illectum, [3] flagrantius quam in adulteras soleat, cum Junone uxore concumbere. alibi Hercules [4] stercora egerit, & Apollo Admeto pecus pascit. Laomedonti vero muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor [5] accepit. illic [6] Jovis fulmen cum Æneæ armis in incude fabricatur: cum cœlum, & fulmina & fulgura longe ante fuerint, quam Jupiter in Creta nasceretur, & flammas veri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipse Jupiter non vereri. Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehensum? & in Ganymedem Jovis stuprum cœlo consecratum? Quæ omnia in hoc prodita, ut [7] judiciis hominum quædam auctoritas pareretur.

---

1. Αἱματοέσσας δὲ ψιάδας κατέχευεν.

2. Ἱμάντι, κεστῷ.

3. *Tertull.* fœde subantem in sororem sub commemoratione non ita dilectarum jampridem amicarum.

4. *Stabulum Augeæ regi Elidis mundat. Elmenh.*

5. *Alii* accipit.

6. Illic Vulcanus Jovis fulmen, *legitur in plerisque Edit. sed bene* Vulcanus *deest, quia apud Homerum Achillis arma, non Æneæ, à Vulcano fabricata. Wower.*

7. *Hæc scriptura est antiqui exemplaris, satis aperta. Etenim depravato judicio, hominibus male judicantibus, quæ leguntur à diis vitia perpetrata pro virtutibus habentur. Alii legunt,* ut vitiis hominum.

1. *Alii*

tur. His atque hujuſmodi figmentis & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum; & [1] iiſdem fabulis inhærentibus, ad uſque ſummæ ætatis robur adoleſcunt, & in iiſdem opinionibus miſeri conſeneſcunt: cum ſit veritas obvia, ſed requirentibus. [2] Saturnum enim principem hujus generis & examinis omnes ſcriptores vetuſtatis, Græci Romanique, hominem prodiderunt. Scit hoc Nepos & Caſſius in hiſtoria: & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Cretâ profugus, Italiam metu filii ſævientis acceſſerat, & [3] Jani ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines & agreſtes multa docuit, ut Græculus & politus, litteras imprimere, nummos ſignare, [4] inſtrumenta confiçere. Itaque latebram ſuam, quod tuto latuiſſet, vocari maluit Latium; & urbem Saturniam [5] de ſuo nomine; & Janiculū Janus, ad memoriā uterq; poſteritatis reliquerunt. Homo igitur utique qui fugit, homo utique qui latuit, & pater hominis, & [6] natus ex homine: [7] terræ enim & cœli filius,

1. *Alii*, hiſdem.

2. *Tertull. Apol. & lib. 2. ad Nationes Saturnum Patriarcham deorum nuncupat, à quo ceſſus totius divinitatis.*

3. *Hæc eſt veriſſima lectio è Ms. Reg. Antea*, etiam ſuſceptus hoſpitio. *Herald.*

4. *Ab ipſo primum tabulæ, inquit, Tertul.*

5. *Alii legunt*, dedit de ſuo nomine.

6. *Fulv. Urſin.* natus homine.

7. *Hoc de Saturno legitur apud Lactantium lib. 1. divinarum inſtitution. cap. 2. quaſi obſervationis*

lius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus: ut in hodiernum inopinato visos, cœlo missos; ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. Ejus filius Jupiter Cretæ, excluso parente, regnavit; illic obiit, illic filios habuit; adhuc antrum Jovis visitur & sepulchrum ejus ostenditur, & ipsis sacris suis humanitatis arguitur. Otiosum est ire per singulos, & totam seriem generis istius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas, in ceteros ipso ordine successionis influxerit. nisi forte post mortem deos fingitis: &, pejerante Proculo, deus Romulus: & [1] Juba, Mauris volentibus, deus est: & divi ceteri reges qui consecrantur, non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis. Invitis his denique hoc nomen adscribitur; optant in homine perseverare, fieri se deos metuunt; et [2] si jam senes, nolunt. [3] Ergo nec de mortuis dii, quoniam Deus mori non possit; nec de natis, quoniam moritur omne quod nascitur: divinum autem

---

vationis istius auctor esset Minucius. & tamen acceperat ex Tertulliani Apolog. quem librum non legerat Lactantius cum suas institutiones scriberet.

1. *Cyprianus*: Mauri vero manifeste reges suos colunt. nec ullo velamine hoc nomen obtexunt. *Tertullianus dixerat*: Mauritaniæ reguli sui dii sunt. *Utroque argutior Minucius.*

2. Et si jam senes, nolunt. *Corrigit Meursius* e. s. j. senes. non sunt ergo. n. d. m. d.

3. *Aliàs legitur* E. n. d. m. dii sunt, q. D. m. non potest.

1. *Asserit*

autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. Cur enim ſi nati ſunt, non hodieque naſcuntur? niſi forte jam Jupiter ſenuit, et partus in Junone defecit: et Minerva canuit antequam peperit. An ideo ceſſavit iſta generatio, quoniam nulla hujuſmodi fabulis præbetur aſſenſio? Ceterum ſi dii [1] creare poſſunt, interire non poſſunt; [2] plures totis hominibus deos haberemus; ut jam eos nec cœlum contineret, nec aër caperet, nec terra geſtaret. Unde manifeſtum eſt homines illos fuiſſe, quos et natos legimus, et mortuos ſcimus. Quis ergo dubitat horum imagines conſecratas vulgus orare, et publice colere; dum opinio et mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore præſtringitur, argenti nitore et candore eboris hebetatur? Quod ſi in animum quis inducat tormentis quibus, et quibus machinis ſimulachrum omne formetur, erubeſcet [3] timere ſe materiem, ab artifice, ut deum faceret, illuſam. Deus enim ligneus, rogi fortaſſe, vel infelicis ſtipitis portio, ſuſpenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. et deus [4] æreus vel argenteus de immundo vaſculo, ut ſæpius factum Ægyptio regi, conflatur, tunditur malleis, et incudibus figuratur: et lapideus cæditur, ſcalpitur,

1. *Aſſerit Rigaltius in Ms.* creare *legi, ſed malè, inquit Ouzelius. plures legunt,* creari.

2. *Plinius Hiſt. nat.* 2. Major cœlitum populus quam hominum intelligi poteſt.

3. *Lucretius*: Quæ finxere timent.

4. Æreus, *Sab.* cereus.

1. *Sab.*

ſcalpitur, et ab [1] impurato homine lævigatur, nec ſentit ſuæ nativitatis injuriam, ita ut nec poſtea de veſtra veneratione culturam; niſi forte nondum deus ſaxum eſt, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic naſcitur? ecce funditur, fabricatur, ſcalpitur. nondum deus eſt. ecce plumbatur, conſtruitur, erigitur. nec adhuc deus eſt. ecce ornatur, conſecratur, oratur; tunc poſtremo deus eſt, cum [2] homo illum [3] voluit, et dedicavit. [4] Quanto vero de diis veſtris [5] animalia muta naturaliter [6] judicant? mures, hirundines, milvi, non ſentire eos ſciunt, [7] norunt, inculcant, inſident, ac niſi abigatis, in ipſo dei veſtri ore nidificant. Araneæ vero faciem ejus intexunt, & de ipſo capite ſua fila ſuſpendunt. vos tergitis, mundatis, eraditis, & illos, quos facitis, protegitis, & timetis. Dum unuſquiſque veſtrûm non cogitat, prius ſe debere deum noſſe, quam colere: dum inconſulte geſtiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris acceſſio, quam ſibi credere: dum nihil ex his quæ timent, norunt;

1. *Sab.* imperito.

2. *Sic legitur in exemplari.* cum homo illum voluit. *nempe eſſe Deum*: Cum faber incertus ſcammum faceretne Priapum, Maluit eſſe Deum. Deus inde ergo, furum aviumque Maxima formido.

3. *Meurſius corrigit*, vovit. & dedicavit.

4. *Fulv. Urſin.* quanto verius.

5. *Intelligunt ſtatuas non eſſe Deos. Tertul. Apol.*

6. *Sab.* indicant.

7. *Scribe*: rodunt, inſultant. *Wower.*

1. *Sic*

norunt; sic in auro & argento [1] avaritia consecrata est; sic statuarum inanium consignata forma; sic nata Romana superstitio, quorum ritus, si percenseas, ridenda quã multa, multa etiã miseranda sunt. Nudi [2] cruda hieme discurrunt. alii incedunt [3] pileati, [4] scuta vetera circumferunt, [5] pelles cædunt, mendicantes vicatim deos ducunt, quædam [6] fana semel anno adire permittunt. quædam in [7] totum nefas vivere. [8] est quo [9] viro non licet, & nonnulla absque [10] fœminis saera sunt. etiam servo quibusdam ceremoniis interesse piaculare flagitium est. alia sacra

1. *Sic infra*, consecrare sacrilegium.

2. *Crudeli, aspera, de Lupercis loquitur.*

3. *Apices innuit Saliorum in coni formam fastigiatos. Ouz.*

4. *Ancylia.*

5. *Fortasse hæc loco suo mota, & subnectenda iis*: Nudi cruda hyeme discurrunt. *est enim Lupercorum. Wower.*

6. *Cereris, & Proserpinæ, & Diadymenæ matris. Elmenh.*

7. *Innuit fortasse templum Plutonis apud Eleos, quod nemini nisi sacrificulo, introire fas fuit. Ouz.*

8. *Rectissima est hæc scriptura veteris exemplaris.*

9. Testiculi sibi conscius unde fugit mus. *Juven. Sacris Vestæ, Bonæ deæ, Cereris.*

10. *Herculis sacris Mulieres interesse non licebat. Wow. item nec servos. Elmenh.*

ſacra coronat [1] univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare. Quid, qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quam ſic religioſus? aut, cui [2] exta ſunt obſcæna demeſſa, quomodo deum violat, qui hoc modo placat? cum ſi eunuchos deus vellet, poſſet procreare, non facere. Quis non intelligat male ſanos, & vanæ & perditæ mentis in iſta deſipere, & [3] ipſam errantium turbam mutua ſibi patrocinia præſtare? Hic defenſio communis furoris eſt furentium multitudo. At tamen iſta ipſa ſuperſtitio Romanis dedit, auxit, fundavit imperium; cum non tam virtute, quam religione & pietate pollerent. Nimirum inſignis & nobilis juſtitia Romana ab ipſis imperii naſcentis incunabulis auſpicata eſt. Nonne in ortu ſuo & ſcelere collecti & muniti immanitatis ſuæ terrore creverunt? Nam aſylo prima plebs congregata eſt. [4] confluxerant perditi, facinoroſi, inceſti, ſicarii, proditores. Et ut ipſe Romulus imperator & rector populum ſuum facinore præcelleret, paricidium

1. *Semel tantùm nupta: ut Junonis, Veſtæ, & Telluris ſacerdotes omnes erant univiræ.*

2. *Correxere*, teſta. *Sed vetus ſcriptura defendi poteſt.* Exta obſcæna *dicit Minucius illa pondera Catulli, exempta ſuis alveolis, ſive folliculis.*

3. *Juvenalis in eundem ſenſum.*

---- Junctæque umbone cohortes &c.

4. *Meurſius corrigit*, quo fluxerant.

1 *Alludit*

um fecit. Hæc prima ſunt auſpicia religioſæ civitatis. mox alienas virgines jam deſponſatas, jam deſtinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas [1] ſine more rapuit, violavit, illuſit: & cum earum parentibus, [2] id eſt cum ſoceris ſuis, bellum miſcuit, propinquum ſanguinem fudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſâ ſceleris confidentiâ tutius? Jam finitimos agro pellere, civitates proximas evertere cum templis & altaribus: captos cogere: damnis alienis, & ſuis ſceleribus adoleſcere cum Romulo regibus ceteris, & [3] poſtremis ducibus diſciplina communis eſt. ita quidquid Romani tenent, colunt, poſſident, audaciæ præda eſt: templa omnia de manubiis, id eſt, de ruinis urbium, de ſpoliis deorum, de cædibus ſacerdotum. hoc inſultare & illudere eſt, victis religionibus ſervire, captivas eas poſt victorias adorare. Nam adorare quæ manu ceperis, [4] ſacrilegium eſt conſecrare, non numina. Toties ergo Romanis impiatum eſt, quotiès triumphatum: tot de diis ſpolia, quot de gentibus

---

1. *Alludit ad Virgilianum illud.*

----- raptas ſine more Sabinas.

Sine more, *ſine exemplo. quod factum antea non fuerat, quod inauditum & inuſitatum ante, ut contra, idem Virgil.*

----- lectas de more bidentes.

2. Id eſt, cum ſoceris ſuis. *hæc delet Wowerus*

3. *Lege*, poſthumis. *Wower.*

4. *Conſecrare. ſacrilegium, ut ſupra*, Avaritia conſecrata eſt.

gentibus & trophæa. Igitur Romani non ideo tanti quod religiosi, sed quod impune sacrilegi. Neque enim potuerunt in ipsis beliis deos adjutores habere, adversus quos arma rapuerunt, & quos [1] post lauream detriumphatos colere cœperunt. Quid autem isti dii pro Romanis possunt, qui nihil pro suis adversus eorum arma valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos novimus. Romulus, Picus, Tiberinus, & Consus, & [2] Pilumnus, ac [3] Volumnus dii. Cloacinam Tatius & invenit & coluit; Pavorem Hostilius atque Pallorem: mox à nescio quo Febris dedicata: hæc alumna urbis istius superstitio, morbi & malæ valetudines. Sane & Acca Larentia, & Flora meretrices propudiosæ, inter morbos Romanorum & deos computandæ. Isti

1. *Sic emendari posse censemus quod absque ullo sensu legitur in exemplari*, & quos postulaverant. *Apparent pristinæ scripturæ vestigia*: quod postulaverant, *sed abrasa est littera*, d, *& superscripta littera*, s, *ab antiqua etiam manu.*

Ouzelius legit & quos post cladem. *Fulv. Ursin.* & quos populaverant. d. c. c.

2. *Pilumno Deverram adnectit Augustinus, lib.* VI. *de civ. D. cap.* 10. Pilumnus à pilo, Deverram à scopis.

3. *In exempl.* Polumnus. *Tertullianus lib.* 2. *ad Nat. Item Voluntatis, Volumnum & Voletam.*

Sed Ouzelius legit Pilumnus *&* Picumnus. *hi enim, ut ait Servius ad* 9. *Æneid.* fratres fuerunt & Dii. Picumnus *usum Stercorandorum invenit agrorum.* Pilumnus *verò pinsendi frumenti.*

1. *Sic*

Isti scilicet adversus ceteros, qui in gentibus colebantur Romanorum imperium protulerunt: neque enim eos [1] adversum suos homines vel Mars Thracius, vel Jupiter Creticus, vel Juno nunc Argiva, nunc Samia, nunc Pœna, nunc Diana Taurica, vel mater Idæa, vel Ægyptia illa non numina, sed portenta juverunt. Nisi forte apud istos major castitas virginum, aut religio sanctior sacerdotum: cum pene in pluribus virginibus, & quæ inconsultius se viris miscuissent, [2] Vesta sane nesciente, sit incestum vindicatum: in residuis impunitatem fecerit, non castitas tutior, sed impudicitia felicior. [3] Ubi autem magis à sacerdotibus, quam inter aras & delubra [4] conducuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentius denique in ædituorum cellulis, quam in ipsis lupanaribus flagrans libido

1. *Sic supra*, Romanis hominibus cum sua sibi natione captivus.

2. *Turpe est deo sive deæ aliquid ignorare. Sed Vesta mentem non habet. etenim ignis est. Ovidius*: Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam, *Et tamen in casu simili.*

----Vestæ simulachra feruntur,
Virgineos oculis oppositisse manus.

Quam facere fatua illa numinum commenta!

3. *Unde illud Virgilii.*

Et quo sed faciles nymphæ risere sacello.

Et Juvenalis: Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ.

4. *Aliàs*, conducuntur.

libido defungirur. Et tamen ante eos, [1] Deo dispensante, diu regna tenuerunt Assyrii, Medi, Persæ, Græci etiã, & Ægyptii, cũ Pontifices et Arvales, et Salios, et Vestales, et Augures non haberent, nec pullos cavea recluſos, quorum cibo vel fastidio [2] res summa regeretur. Jam enim venio ad illa auſpicia et auguria Romana, quæ ſummo labore collecta teſtatus es, et pœnitenter omiſſa, et obſervata feliciter. Clodius ſcilicet, et Flaminius, et Junius ideo exercitus perdiderunt, quod pullorum 3 ſolenniſſimum tripudium expectandum non putaverunt? Quid Regulus? nonne auguria ſervavit, et captus eſt? Mancinus religionem tenuit, et ſub jugum miſſus eſt et deditus. Pullos edaces habuit et Paulus apud Cannas, tamen cum majore rei publicæ parte proſtratus eſt. Caius Cæſar, ne ante

1. *Hoc habet Minucius à Tertul.* Videte igitur, ne ille regna diſpenſet, cujus eſt orbis &c. *Apolog. cap. 26.*

2. *Ita Fulv. Urſin. Sab.* Reſpub. ſumma.

3. Solenniſſimum erat Romanos duces non pugnare, niſi avibus addicentibus. parendum igitur fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus, *inquit*, *Cic.* 2 *de divinatione. Itaque* ſolenniſſimum *dixerit Minucius*, *cui de more patrio parendum fuit. Et tamen apud Ciceronem, eo loci legerat*, ſoliſtimum. *quod in auguruli diſciplina uſitatum erat & ſolenne. In exemplari legitur* ſolemniſſimum tripudium, *& Tertullianus dixit*, ſolenniſſimam eloquii Prophetici formam, et ſolenniſſimum Judæorum ſabbatum.

1. *Sab.*

te brumam in Africam navigia transmitteret auguriis & auspiciis renitentibus, sprevit: eo facilius & navigavit & vicit. Quæ vero & quanta de oraculis prosequar? Post mortem Amphiaraus ventura respondit, qui proditum iri se ob monile ab uxore nescivit. Tiresias cæcus futura videbat, qui præsētia non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii responsa confinxit, cū jam Apollo versus facere desisset: cujus tunc [1] cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines, & minus creduli esse cœperunt. Et Demosthenes, quod sciret responsa simulata, [2] φιλιππίζειν Pythian querebatur. At nonnunquam tamen veritatem vel auspicia vel oracula tetigere. Quamquam inter multa mendacia videri possit industriam casus imitatus; aggrediar tamen fontem ipsum erroris & pravitatis, unde omnis caligo ista manavit, & altius eruere & aperire manifestius. Spiritus sunt insinceri, vagi, à cœlesti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati: isti igitur spiritus, posteaquam simplicitatem substantiæ suæ, onusti & immersi vitiis, perdiderunt, ad solatium calamitatis suæ non desinunt [3] perditi jam perdere, & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati à Deo, inductis pravis religionibus à Deo segregare. Eos spiritus dæmonas esse poetæ sciunt, philosophi differunt, Socrates novit, qui ad nutum & arbitriū assidentis sibi dæmonis vel declinabat negotia

1. *Sib.* cantum illud.

2. *Cicero interpretatur*, quasi cum Philippo facere. *lib. de divin.* 2.

3. *Fulv.* perditi perdere.

2. *Ms.*

gotia, vel [1] petebat. Magi quoque, non tantum ſciunt dæmonas, ſed etiam quidquid [2] miraculi ludunt, per dæmonas faciunt: illis aſpirantibus & infundentibus præſtigias edunt; vel quæ non ſunt, videri, vel quæ ſunt, non videri. Eorum & Magorum eloquio & negotio primus [3] Hoſtanes, & verum Deũ merita majeſtate proſequitur, & angelos, id eſt, miniſtros & nuntios Dei, ſed veri, ejuſque venerationi novit aſſiſtere: ut & nutu ipſo & vultu domini territi contremiſcant. Idem etiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato? qui invenire Deum [4] negotium credidit, nonne & angelos ſine negotio narrat & dæmonas? et in Sympoſio etiam ſuo naturam dæmonum exprimere connititur? vult enim eſſe [5] ſubſtantiam inter mortalem immortalemque, id eſt, inter corpus et ſpiritum, mediam, terreni ponderis et cœleſtis levitatis admixtione concretam, ex

[1] qua

---

1. *Ms.* appetebat.

2. *Ms.* miraculis.

3. *Alii*, Soſthenes.

4. Negotium, *rem arduam difficilem.* Εὑρεῖν τε ἔργον: καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.

5. Τὸ δαιμόνιον μεταξύ ἐστι θεοῦ τε καὶ θνητῆ ἑρμηνεύον καὶ διαπορθμεῦον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων.

1. *Sequi*

[1] qua movet etiam in nos [2] procupidinem amoris, et dicit informari et labi pectoribus humanis, et sensum movere, et affectus fingere, et ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus, [3] dæmones, ut ostensum à Magis, à philosophis, et à Platone, sub statuis et imaginibus [4] consecrati delitescunt, et afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur, dum inspirantur interim vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus involuta. Nam et falluntur, et fallunt, ut et nescientes sinceram veritatem, et quam sciunt, in perditionem sui non confitentes. Sic à cœlo deorum gravant, et à Deo vero ad materiam avocant, vitam turbant, [5] omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, ut spiritus tenues: morbos fingunt, terrent mentes, membra distorquent, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium vel hostiis pecudum saginati,

1. *Sequuti sumus vestigia exemplaris*: ex qua monet etiam nos.

2. *Qualem esse dicebat Epicurus* πρόληψιν, *quam Cicero dicit esse anteceptam animo rei quandam informationem. lib. 1. de. nat. deor.*

Alii, porro cupidinem.

3. Dæmones *est glossema. Meursius.*

4. *Fulv. Ursin.* Consecratis, *ex Cypriano.*

5. *Ita legitur in membranis antiquis. Sunt quibus placeat*, somnos inquietant. *& sic etiam Cyprianus legisse videtur.*

1. Desinunt

nati, [1] remissis quæ constrinxerant, curâsse videantur. Hi sunt et furentes, quos in publicum videtis excurrere, [2] vates et ipsi absque templo, sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur; par et in illis instigatio dæmonis, sed argumentum dispar furoris. De ipsis etiam illa quæ paulo ante tibi dicta sunt, ut Jupiter ludos repeteret ex somnio, ut cum equis [3] Castores viderentur, ut cingulum matronæ navicula sequeretur. [4] Hæc omnia sciunt plerique,

[1] pars

1. Desinunt lædere, ut curâsse videantur. *Tertul. Apol.*

Sic in Ms. *& sic legebat Cyprianus. Alii*, Remissius.

2. *Tertullianus:* Locorum differrentia distinguitur, opinor, ut à templis deos æstimetis, quos alibi deos non diciti. *Deinde ostendit, dæmonas etsi templa non habeant, tam esse deos quam ipsi qui in templis sub statuis delitescunt, qui non alii sunt quam dæmones: in eandem vero sententiam Octavius noster ait, furiosos, qui in publicum excurrunt, etiam deos censeri posse & Vates absque templo, quia par est in illis instigatio dæmonis, sed argumentum dispar furoris. Dixerat Tertullianus*, Compar exitus furoris, et una ratio est instigationis.

3. *Tertul.* phantasmata Castorum.

4. *Ita scriptum est in membranis antiquis. deinde sequitur*, ipsos dæmonas de semetipsis confiteri. *Unde existet proba lectio hujusmodi*, Hæc omnia sciunt plerique, pars vestrûm ipsorum, dæmonas de semet ipsos confiteri.

1. *Mox*

[1] pars veſtrum, ipſos dæmonas de ſemetipſis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum,& orationis incendiis de corporibus exiguntur. Ipſe Saturnus,& Serapis,& Jupiter,& quicquid dæmonum colitis, victi dolore, quod ſunt, eloquuntur: nec utique in turpitudinem ſui, nonnullis præſertim veſtrûm aſſiſtentibus, mentiuntur. Ipſis teſtibus eſſe eos dæmonas de ſe verum confitentibus credite: adjurati enim per Deum verum & ſolum, inviti, [2] miſeri, corporibus inhorreſcunt; & vel exiliunt ſtatim, vel evaneſcunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aſpirat. Sic Chriſtianos de proximo fugitant, quos longe in cœtibus per vos laceſſebant. Ideo inſerti mentibus imperitorum, odium noſtri ſerunt occulte per timorem. Naturale eſt enim & odiſſe quem timeas, & quem metueris, infeſtare ſi poſſis. Sic occupant animos, & obſtruunt pectora, ut ante nos incipiant homines odiſſe, quam noſſe: ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. [3] Quam autem iniquum ſit, [4] incognitis & inexploratis judicare, quod facitis, nobis ipſis pœnitentibus credite: & nos enim [5] idem fuimus, & eadem vobiſcum quondam adhuc cæci & hebetes ſentiebamus: quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes vorarent, convivia inceſta miſcerent: nec intelli-

1. *Mox dicet*: nonnullis præſertim veſtrûm.
2. *Alii*, miſeris corporibus.
3. Quantum autem vitium ſit. *Wow.*
4. *Meurſius ſcribit* in incognitis.
5. *Orzelius edidit*, idem fulmen.

intelligebamus ab his fabulas istas semper ventilari, & nunquam vel investigari vel probari, nec tanto tempore aliquem existere qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam [1]Indicii gratiam conseeuturum. Malum autem adeo non esse, ut Christianus reus nec erubesceret, nec timeret, & unum solummodo, quod non ante fuerit, pœniteret. Nos tamen cum sacrilegos aliquos & incestos, paricidas etiam, defendendos & tuendos susci piebamus, hos nec audiendos in totum putabamus: nonnunquam etiam miserantes eorum, crudelius sæviebamus, ut [2] torqueremus confitentes ad negandum, videlicet ne perirent, exercentes in his perversam quæstionem, non quæ verum erueret, sed quæ mendacium cogeret. Et si quis infirmior, malo pressus & victus, Christianum se negasset, favebamus ei, quasi ejerato nomine, jam omnia facta sua illâ negatione purgaret. Agnoscitisne eadem nos sensisse & egisse, quæ sentitis & geritis? Cum, si ratio, non instigatio dæmonis, judicaret, [3] urgendi magis, non ut diffiterentur se Christianos, sed ut de incestis, stupris, de impiatis sacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & hujusmodi fabulis iidem dæmones ad execrationis horrorem imperitorum aures adversus nos referserunt. [4] Nec tamen mirum. Cum hominum fama, quæ semper

1. *Sab.* Judicii, *malè*.

2. *Alii*, Urgeremus.

3. *Sic ex Ms. sed*, arguendi magis, *antea*.

4. *Si nihil hic omissum est in exemplari, tota periodus ita constituenda est ut aliquis sensus eliciatur.*

per inſparſis mendaciis alitur, oſtenſa veritate conſumitur, ſic eſt negotium dæmonum. Ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur, & fovetur. Inde eſt quod audire te dicis caput aſini rem nobis eſſe divinam. Quis tam ſtultus ut hoc colat? quis ſtultior ut hoc coli credat? niſi quod vos & totos aſinos in ſtabulis [a] cum veſtra vel ſua

[a] Epona

---

ciatur. His enim et hujuſmodi fabulis iidem dæmones ad execrationis horrorem imperitorum aures adverſus nos referſerunt. nec tamen mirum. cum hominum fama, quæ ſemper ſparſis mendaciis alitur, oſtenſa veritate conſumitur, ſic eſt negotium dæmonum: ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur & fovetur. *Illa autem verba,* cum hominum fama *adnecti debent iſtis,* ſic eſt negotium dæmonum. *ut clauſula ſic accipiatur.* Nec tamen mirum. ſic eſt negotium dæmonum cum hominum fama, quæ &c. *Hominum intellige, Chriſtianorum. In Ms. legitur,* omnium.

1. *In exemplari legitur*; cum veſtra velepona. *edidimus*: cum veſtra vel ſua Epona. *& verâ eſſe hanc ſcripturam demonſtrant iſta Tertulliani, unde ſua ſumpſit Octavius.* Vos tamen, *inquit Septimius,* non negabitis & jumenta omnia, & totos canterios cum ſua Epona coli à vobis. *Agebat pro Chriſtianis Septimius apud Romani imperii auſtites. cavit igitur ne quid inverecundius diceret, & canteriis ac jumentis ſuam Eponam, ridiculum numen adſignavit. Hic vero Octavius adhuc memor Cæciliani joci Plautinæ proſapiæ, & familiarius agens apud Minucium ſuum ad-*

[1]Epona conſecratis, & eoſdé aſinos cum Iſide religioſe [2] decoratis: item boum capita, & capita vervecum, & immolatis, & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus deos dedicatis. Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis & paſcitis? nec eorum ſacra damnatis inſtituta ſerpentibus, crocodilis, belluis ceteris, & avibus, & piſcibus; quorum aliquem deum, ſi quis occiderit, etiam capite punitur. [3] Iidem Ægyptii cum pleriſque [4] vobiſcum non magis Iſidem, quam ceparum acrimonias metuunt: nec Serapidem magis,

---

verſus Cæcilium & alios Ethnicos, nominata Epona & aſinis dixit, Veſtra vel ſua, *ut* Veſtra, *referatur ad Cæcilium & alios Ethnicos*; ſua, *ad aſinos. Itaque ſumpſit illud Tertulliani*, cum ſua Epona, *& addidit*, veſtra. *cum veſtra vel ſua Epona.*

1. *Alii*, Hippona.

2. *Liber Ms.* devoratis, *mendoſe. Scripſimus* decoratis, *quod proxime accedit ad veterem ſcripturam. nec abſurdum erit opinari aſinos illos Iſidis gerulos aliqua nobiliori ſtratura cum Iſide faciſſe decoratos, cum Apuleius ipſe narret Aſinum ſuum iſtius Deæ gerulum à nonnullis etiam hordeo faciſſe religioſe donatum. Milef. VIII.*

Ouzelius edidit devotatis; *ut idem ſignificet cum* conſecratis.

3. *Ii edit. Var. ſic legitur.* Iidem Ægyptii cum pleriſque vobiſcum non magis Idem *&c. mendoſe.*

4. *Alii*, Vobis.

1. *Sic*

magis, quam [1] strepitus per pudenda corporis expressos contremiscunt. Etiam ille qui de adoratis sacerdotis virilibus adversum nos fabulatur, tentat in nos conferre quæ sua sunt. Ista enim impudicitiæ eorum forsitan sacra sint, apud quos sexus omnis membris omnibus prostat, apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas: qui scortorum licentiæ invident, qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inhærescunt; homines malæ linguæ etiam si tacerent: quos prius tædescit impudicitiæ suæ,

---

1. *Sic habet exemplar. Hìc vero usurpare liceat quod Hieronymus lib.* XIII. *In Esaiam dixit de Pelusiaco cepe,* Horribile & formidolosum fuit hortensis apud Horatium Dei diffissa nate tonitru, quo decussi Canidiæ dentes, & exturbatum Saganæ caliendrum. *& Martialis epigrammate ridetur misellus Æthon qui Jovem salutans in Capitolio pepedit; adfectus ob istud flagitium trinoctiali demicœnio. Cato, oratione de sacrileg.* Domi cum auspicamus, *inquit,* servi, ancillæ, siquis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. *Fatuam admodum circa hæc superstitionem Metroclis Theophrasti discipuli narrat Laertius. Et est Nicarchi epigramma* εἰς πορδὴν, *quo dicitur habere jus vitæ & necis, ut reges. Inde igitur orta est adorandi religio.* Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα, &c.

Alii crepitus *legunt.*

ſuæ, quam pudeſcit. Proh nefas! id in ſe [1] mali facinoris admittunt, quod nec ætas poteſt pati mollior, nec cogi ſervitus durior. Hæc & hujuſmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis & pudicis, quæ fieri non crederemus, niſi de vobis probaretis. Nam quod religioni noſtræ hominem noxium, & crucem ejus adſcribitis, longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi, aut meruiſſe noxium, aut potuiſſe terrenum. Nz ille miſerabilis, cujus in homine mortali ſpes omnis innititur, totum enim ejus auxilium cum extincto homine finitur. Ægyptii ſane hominem ſibi quem colant, eligunt, illum unum propitiant: illum de omnibus conſulunt; illi victimas cædunt; & ille qui ceteris deus, ſibi certe homo eſt, velit nolit: nec enim conſcientiam ſuam decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis & electis viris, ſicut fas eſt, ſed ut deis, turpiter adulatio [2] falſa blanditur; cum & præclaro viro honor verius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorum numen [3] vocant, ad imagines ſupplicant, genium, id eſt, dæmonem ejus, implorant; & eſt eis tutius per Jovis genium pejerare, quam regis. [4] Crucet

1. *Ferrarius & Priſcianenſis & ceteri omnes ediderunt*, peſſimi facinoris. *Jure id quidem, ſed adverſus fidē exemplaris, quam etiam hic ſervari placuit, & nihilominus* malum *intelligi tribui vel etiam innumeris ſuperlativis peſſimi pejus.*

2. *Blanditur falſa, ut ſupra*, ſolatia rediviva blanditur.

3. *Alii*, invocant.

4. *Sed*

1 Cruces etiam nec colimus, nec optamus. Vos plane qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestium partes, forsitan adoratis. Nam & [2] signa ipsa, & * cantabra, & vexilla castrorum

---

1. *Sed cum Apostolo gloriamur in cruce Dn. N. Jesu Christi.* καὶ τί ἐστι τὸ καύχημα τῦ σαυρῦ; ὅτι ὁ χειρὸς δι' ἐμὲ δέλε μορφὼ ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθε, δι' ἐμὲ τὸν δῦλον, τὸν ἀγνάμονα. *Chrysost.*

2. *Tertullianus Apolog.* Siphara illa vexillorum & Cantabrorum stolæ crucium sunt, *& lib.* 1. *ad Nat.* In Cantabris atque vexillis, quæ non minore sanctitate militia custodit, Siphara illa vestes crucium sunt. *& in l.* 2. *C. Theod. de Colleg. fit mentio signiferorum & Cantabrariorum. Quod in Glossario quodam legitur,* Cantabra, vexilla, pallia; *non dubito quin ille, quisquis fuerit glossographus, id scripserit à lectione Tertulliani. Stolas & vestes ibi legerat, adjecit pallia. Quæ autem differentia sit inter vexilla & cantabra, ex illis Septimii locis colligitur. Siphara sive stolas & vestes dicit vexillorum & cantabrorũ. Vexilla autem vela sunt parva, colore quæque suo militibus nota. Cantabra quoque vexilla sunt, quæ non tantum colore militibus erant pro signo, sed & carmine seu nomine aliquo inscripta cantabant sive significabant illis aliquid grati & jucundi. Cantabra omnia erant vexilla: sed non omnia vexilla erant cantabra. Valde est notabilis in hanc sententiam locus ex lib. qua-*

castrorum, quid aliud quam inauratæ cruces sunt & ornatæ? [1] trophæa Vestra victricia non tantum simplicis crucis faciem, verum & affixi hominis imitantur. Signum sanè crucis naturaliter visimus in navi, cum velis tumentibus vehitur, cum expansis palmulis labitur, & cum erigitur jugum, crucis signum est. & cum homo porrectis manibus Deum pura mente veneratur: ita signo crucis aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio formatur. Illum jam velim convenire, qui initiari nos dicit aut credit de cæde infantis & sanguine. Putas posse fieri, ut tam molle, tam parvulum corpus fata vulnerum capiat? ut quisquam illum rudem sanguinem novelli, & vix dum hominis cædat, fundat, exhauriat? nemo hoc potest credere, nisi qui possit [2] audere. Vos enim video procreatos filios nunc

---

dragesimo Dionis, ubi de rebus infaustis quæ M. Crasso acciderunt adversus Parthos moventi: σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἰσίοις ἐοικότων, καὶ φοινικὰ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, εἰς τὸν ποταμὸν ἐνέπεσε.

[1] *Alii*, labara *malè. Ouz.*

1. *Crux simplex, rudis palus, solum staticulum ligni. Itaque ait Tertullianus lib. 1. ad Nationes*: Cruces erunt intestina quodammodo tropæorum &c. Pars major crucis, est omne robur quod recta statione defigitur. reliquæ partes sunt antenna & sedile. *idem Tertul. ibidem.*

2. *Sab.* audire, *malè, Sic & in Ms.*

1. *Pau*

nunc feris & avibus exponere, nunc [1] adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. ſunt quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri nominis extinguant, & [2] paricidium faciant, antequam pariant. Et hæc utique de deorum veſtrorum diſciplina deſcendunt. Nam Saturnus filios ſuos non expoſuit, ſed voravit. Merito ei in nonnullis Africæ partibus à parentibus infantes immolabantur, blanditiis & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia [3] immoletur. Tauris etiam Ponticis, & Ægyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare: & Mercurio [4] Gallos humanas vel inhumanas victimas cædere. Romani [5] Græcum & Græcam, Gallum & Gallam[6] ſacrificiis viventes obruere: hodieque ab ipſis Latiaris Jupiter homicidio colitur; & quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxii hominis ſanguine ſaginatur. Ipſum credo docuiſſe ſanguinis fœdere conjurare Catilinam: &

[1] Bellonam

---

1. *Pœta præpoſtera, incluſo ſpiritu cui quæreretur exitus. Plin.* II. *cap.* 63.

2. *Infra, dicet in eundem ſenſum:* Nec fratres vos, niſi ſane ad paricidium, recognoſcitis.

3. *Fulv. Urſin.* immolaretur.

4. *Wowerus legit,* Gallos inhumanos, humanas victimas.

5. *Illos, ut viles ac deſpicatiſſimos: iſtos, ut odioſiſſimos & infenſiſſimos hoſtes. in quorum caput omnia quæ execrarentur converti optarent. Inde illud Horatii:* Gallis hanc, Philodemus ait.

6. *In Ms.* ſacrificii. *Livius,* XXII. Ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta.

[1] Bellonam ſacrum ſuum hauſtu humani cruoris imbuere: & comitialem morbum hominis ſanguine, id eſt, morbo graviore, ſanare. Non diſſimiles & qui de arena feras devorant illitas & infectas cruore, vel membris hominis & viſcere ſaginatas. Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano ſanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis ſanguinem noverimus. Et de inceſto convivio fabulam grandem adverſum nos dæmonum [2] coitio mentita eſt, ut gloriam pudicitiæ deformis [3] infamiæ averſione maculare, ut ante exploratam veritatem homines à nobis terrore infandæ opinionis averteret. Sic de iſto & [4] tuus Fronto, non ut affirmator teſtimonium fecit, ſed convicium ut orator aſperſit. Hæc enim potius de veſtris gentibus nata ſunt. Jus eſt apud Perſas miſceri cum matribus. Ægyptiis, & Athenis cum ſororibus legitima connubia. Memoriæ, & tragœdiæ veſtræ inceſtis gloriantur, quas vos libenter & legitis & auditis: ſic & deos colitis in-

ceſtos

---

1. *Sic legitur in exemplari. Sacro Bellonæ tribuit Minucius, quod Tertullianus de ſacratis & ſervientibus Bellonæ dixerat in Apolog. ubi & alia quædam notavimus. alii legunt,* ſervum ſuum.

2. *In exemplari ſcriptum eſt,* cotio, *Hatteus editum fuit,* concio, *quaſi hoc intelligi debeat de oratione Frontonis.*

3. Infamiæ aſperſione *Mower.*

4. *Quem ſupra dixit Cirtenſem. Is famoſa declamatione Chriſtianos oneraverat probris atrocibus.*

3. *Fuſc*

ceſtos, cum matre, cum filia, cum ſorore conjunctos. Merito igitur inceſtum penes vos ſæpe deprehenditur, ſemper admittitur: etiam neſcientes miſeri poteſtis in illicita proruere: dum Venerem promiſcue ſpargitis, dum paſſim liberos feritis, dum etiam domi natos alienæ miſericordiæ frequenter exponitis, neceſſe eſt in veſtros recurrere, in filios [1] inerrare. Sic inceſti fabulam nectitis, etiam cum conſcientiam non habetis. At nos pudorem non facie, ſed mente præſtamus: unius matrimonii vinculo libenter inhæremus: cupiditatẽ procreandi aut unam ſcimus, aut nullam: convivia non tantum pudica colimus, ſed & ſobria: nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, ſed gravitate hilaritatem temperamus. caſto ſermone, corpore caſtiore, plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur. Tantum denique abeſt inceſti cupido, ut nonnullis rubori ſit etiam pudica conjunctio. Nec de ultima ſtatim plebe conſiſtimus, ſi honores veſtros & purpuras recuſamus: nec [2] factioſi ſumus, ſi omnes unum *(bonum)* ſapimus eâdem congregati quiete, qua ſinguli: nec in angulis garruli, ſi audire nos publice aut erubeſcitis, aut timetis. Et quod in dies noſtri numerus augetur, non eſt crimen erroris, ſed teſtimonium laudis. nam in pulchro genere vivendi & perſtat & perſeverat ſuus, &

1. *Fulv. terſin.* errare.

2. Nec faſtidioſi ſumus *&c. ita omnes edit. & Ms. Reg. ſed legendum.* nec factioſi ſumus. *Herald.*

1. *Rom.*

& accreſcit alienus. Sic nos denique non [1] notaculo corporis, ut putatis, ſed innocentiæ ac modeſtiæ ſigno facile dignoſcimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odiſſe non novimus: ſic nos, quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis homines, ut conſortes fidei, ut ſpei cohæredes. Vos enim nec invicem agnoſcitis, & in mutua odia ſævitis: nec [2] fratres vos, niſi ſine ad paricidium recognoſcitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, ſi delubra & [3] aras non habemus? Quod enim ſimulachrũ Deo fingam, cum ſi recte exiſtimes [4] ſit Dei homo ipſe ſimulachrum? templum quod ei extruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non poſſit? & cum homo [5] latiùs maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majeſtatis includam? Nonne melius in noſtra dedicandus eſt mente? in noſtro imo conſecrandus eſt pectore? Hoſtias, & victimas Domino offeram, quas in uſum mei protulit, ut rejiciam

1. *Rom. edit.* nota occulta.

2. *Nefandas libidines objicit Ethnicis. & fratres iſti paricidæ noti ſunt ſatis ex Petroniano Critone. Homo eſt etiam in ſemine. paricida eſt qui ſuum diſperdit.*

3. *Et tamen libro de Oratione Tertullianus dixerat* Aram Dei, *menſam convivio Dominico paratam. & aliis paſſim libris* aras & altaria & ſacerdotes & ſacrificia.

4. *Eſt quidem Dei figmentum & plaſma. ſed & dicitur Dei templum & numiſma.*

5. *Fulv. Urſin.* laxius.

1. *Nota-*

eiam ei ſuum munus? ingratum eſt; cum ſit litabilis hoſtia, bonus animus, & pura mens, & ſincera conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat: qui juſtitiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum: qui hominem periculo ſubripit, opimam victimam cædit. [1] Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt: ſic apud nos religioſior eſt ille, qui juſtior. At enim quem colimus Deum, nec oſtendimus, nec videmus. Immo ex hoc Deum credimus, quod eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus. In operibus enim ejus, & in mundi omnibus motibus virtutem ejus ſemper præſentem aſpicimus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum ſerenat. Nec mireris ſi Deum non vides: vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, & ſub oculis tamen non venit ventus & flatus. [2] In Sole adeo, qui videndi omnibus cauſa eſt, videre non poſſumus; radiis acies ſubmovetur, obtutus intuentis hebetatur: & ſi diutius inſpicias, omnis viſus extinguitur. Quid? ipſum Solis artificem, illum luminis fontem poſſis ſuſtinere, cum te ab ejus [3] fulgoribus avertas, à fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus vis videre, cum ipſam animam tuam, quâ vivificaris & loqueris,

1. *Notavimus ad Tertullianum in Apolog. & ad ſcapulam.*

2. *Ita ſcriptum eſt in exemplari. & hæc ſcriptura confirmatur eo quod ſequitur paulo poſt*: in ſole adeo rurſus intende. *alii legunt*, ſolem.

3. *Meurſius ſcribit*, fulguribus.

1. *Alii*

loqueris, nec aſpicere poſſis nec [1] tenere? Sed enim Deus actum hominis ignorat; & in cœlo conſtitutus non poteſt aut omnes obire aut ſingulos noſſe. Erras ô homo, & falleris: unde enim Deus longe eſt, cum omnia cœleſtia, terrenaque, & quæ extra iſtam orbis provinciam ſunt, [2] Deo cognita, plena ſint? ubique non tantum nobis proximus, ſed infuſus eſt. 3 In Solem adeo rurſus intende, Cælo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt: pariter præſens ubique intereſt, & miſcetur omnibus: nuſquam enim claritudo violatur: quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt, intereſt cogitationibus noſtris, quaſi alteris tenebris? non tantum ſub illo agimus, ſed & cum illo, 4 ut prope dixerim, vivimus. 5 Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur: multi nobis videmur, ſed Deo admodum pauci ſumus. Nos gentes nationeſque diſtinguimus: Deo una domus eſt Mundus

1. *Alii*, tueri.

2. *Hoc eſt*, Deo cognita ſunt, Deo plena ſunt. *Deo ſunt cognita, & plena ipſo.*

3. *Sab.* in Sole.

4. *Deeſt*, ut, *Fulv. Urſin.*

5. *Ut ille apud Juvenalem Sat.* XIII

Si curant igitur cunctos punire nocentes;
Quando ad me venient?

Plinius Hiſt. nat. 2. Deos agere curam rerum humanarum credi, ex uſu vitæ eſt; pœnaſque maleficiis aliquando ſeras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas eſſe.

1. *Meu-*

Mundus hic totus. Reges [1] tantum regni sui per officia ministrorum universa novere: Deo indiciis opus non est. Non solum in oculis ejus, sed & in sinu vivimus. Sed Judæis nihil profuit quòd unum & ipsi Deum aris atque templis maximâ superstitione coluerunt. Ignorantiâ laberis, si priorum aut oblitus aut inscius, posteriorum recordaris. Nam & ipsi, Deum nostrum, idem enim omnium Deus est, quamdiu caste, innoxie, religioséque coluerunt, quamdiu præceptis salubribus obtemperaverunt, de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de servientibus reges; modici multos, inermi armatos dum fugiunt insequentes, Dei jussu, & elementis adnitentibus obruerunt. Scripta eorum relege, vel si Romanis magis gaudes, ut transeamus veteres, [2] Flavii Josephi, vel Antonii Juliani, de Judæis require; jam scies nequitiâ suâ hanc eos meruisse fortunam: nec quidquam accidisse, quod non sit his, si in contumacia perseverarent, antè prædictum. Ita priùs eos deseruisse comprehendes, quàm esse desertos: nec, ut impiè loqueris, cum Deo suo capros, sed à Deo, ut disciplinæ transfugas, deditos. [3] Cæterùm de incendio mundi, aut improvi-

1. *Meursius legit*, starum regni.

2. *In Ms. scribitur* Flavi Josepi *& abrasæ membranæ superficies ostendit scriptum fuisse*, Antonini Juliani.

3. *Hæc quidem est antiqui exemplaris scriptura, sed absque sensu. Nec placet quod in quibusdam editionibus tentatum fuisse video*, Aut improvisũ ignem cadere aut difficilem credere. *Nec*

proviſum ignem credere, aut [1] difficile non cadere, vulgaris erroris eſt. Quis enim ſapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta ſunt occidere, quæ facta ſunt interire? Cælum quoque cum omnibus, quæ cælo continentur, [2] ita ut cœpiſſe, deſinere? [3] Fontium dulces aquas maria nutrire in vim ignis abiturum Stoicis conſtans opinio eſt: quod

---

tamen arguo mutandi licentiam, nam eſt ſane leviſſima mutatio, ſed nihil juvat, nec tollit abſurditatem ſententiæ. Videamus igitur an reſtitui vera lectio poſſit repoſitis quæ ſunt elocata. Ceterùm, de incendio mundi, aut improviſum ignem credere aut difficile non cadere, vulgaris erroris eſt. *Ait Minucius, eos ſentire cum vulgo, qui putant non eſſe proviſum ignem idoneum tantæ conflagrationi; aut, ſi fuerit proviſus, difficulter tot per ætates prohibitum, ne caderet. Hanc ſententiam viris cordatis indignam eſſe docet. cum ſit ignis apud Deum ſemper in promptu, ac proinde tam facile ſuſtineri & cohiberi, quam non difficile promi.*

1. *Alii,* difficilem.

2. *Fulv. Urſin. edidit,* ita, ut cœpiſſet, deſinere.

3. *Loci ante hac depravatiſſimi præclaram emendationem ſuggeſſit nobis vetus exemplar. nam ſic omnino habet:* Fontium dulcis aqua maria nutrire in vim ignis abiturum. *Sic autem intelligenda eſt hæc ſcriptura,* τὸ nutrire *abiturum in vim ignis Stoicis conſtans opinio eſt. Illa vero quæ ſequuntur,* Quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat, *ſupervacua ſunt & ſapiunt notulam*

quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat; & Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt.[1] Loquitur Plato. partes orbis nunc inundare dicit, nunc alternis

---

lam de margine abreptam. neque aliud dicunt, quam id quod jam dictum eſt elegantius : Fontium dulces aquas maria nutrire abiturum in vim ignis. *Id eſt, maria non amplius nutrient fontes aquis dulcibus, ſed illud nutrire abibit in vim ignis: nutrimentum illud mutabitur in flammas, & ebullient igniei torrentes de ſcaturigine fontium. Plinius Hiſt. nat.* VII. 16. Raros patribus proceriores. conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cujus vices nunc vergat ævum. *Et lib.* 2. 106. Natura ſævit, exuſtionem terris denuncians, Heracliti & Hippaſi Metapontini opinio fuit, τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ σώματα ἀναλυθῆναι ἐν τῇ ἐκπυρώσει. *Seneca nat. quæſt.* III. *cap.* 1. Ignis exitus mundi eſt. *&. cap. ult. ubi de diluvio* : At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eâdem qua conflagratio futura eſt. Utrumque fit cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri.

Ms. legit, fontiũ dulci aquâ mariſve nutriri *&c.*

1. *Ita diſtinguendum erit, ſi retinenda videatur hæc ſcriptura vetus. Ceterùm, malim notam et familiarem Minucio loquendi formam ſervari detracto inutili verbo*, dicit, *in hunc modum* : Loquitur Plato partes orbis nunc inundare, alternis vicibus ardeſcere.

nis vicibus ardescere, & cum ipsum mundum perpetuum & insolubilem diceret esse fabricatum, addit tamen, ipsi artifici Deo soli & solubilem, & esse mortalem. Ita nihil mirum est, si ista moles ab eo, quo exstructa est, destruatur. Animadvertis philosophos eadem disputare quæ dicimus, non quod nos simus eorum vestigia subsecuti, sed quod illi de divinis [1] prædicationibus prophetarum umbram interpolatæ veritatis imitati sint. Sic etiam conditionem renascendi sapientium clariores, Pythagoras primus, & præcipuus Plato corrupta & dimidiata fide tradiderunt: nam corporibus dissolutis solas animas volunt & perpetuo manere, & in alia nova corpora sæpius commeare. Addunt istis & illa ad [2] retorquendam veritatem, in pecudes, aves, belluas, hominum animas redire. Non philosophi sane studio, sed [3] mimico vitio digna ista sententia est. Sed ad propositum satis est, etiam in hoc sapientes vestros in aliquem modum nobiscum consonare. Ceterùm quis tam stultus aut brutus est, ut audeat repugnare hominem à Deo

1. *Alii*, prædictionibus.

2. *Alii*, detorquendam.

3. *Sic est in exemplari.* Mimico vitio: *hoc est mimico more, nempe, risus undecumque captandi. Hanc re morem Minucius austeritate Christiana vitium vocat, & opponit mimicum vitium philosophi studio. Quod in quibusdam editionibus reperitur,* mimi convicio, *aptius respondere videatur philosophi studio. Sed recte ait Minucius sententiam istam, animas hominum in*

Deo ut primum [1] potuisse fingi, ita posse denuo reformari? nihil esse post obitum, & ante ortum nihil fuisse: sicut de nihilo nasci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius est id, quod non fit, incipere, quàm id, quod fuerit, iterare. Tu perire & Deo credis, si quid oculis nostris hebetibus subtrahitur? Corpus omne, sive aresçit in pulverem, sive in humorem solvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, subducitur nobis; sed Deo elementorum [2] custodi reservatur. Nec, ut creditis, ullum damnum sepulturæ timemus, sed veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus. Vide adeo quam in solatium nostri resurrectionem futuram omnis natura meditetur. Sol demergit, & nascitur; astra labuntur, & redeunt; flores occidunt, & reviviscunt; post senium arbusta frondescunt; semina non nisi corrupta revirescunt: ita corpus in sæculo, ut arbores in hiberno, occultant virorem aridi tate mentitâ. Quid festinas ut cruda adhuc hieme reviviscat & redeat? expectan-

---

in pecudum & bestiarum corpora redituras, dignam esse mimico vitio. *nam inter alia mimicæ artis vitia, illud est sane turpissimum, quòd sæpe mimi pecudum & belluarum formas induunt.*

Tertullianus Apolog. Multis etiam jocis & otio opus erit, si velimus ad hanc partem lascivire. quis in quam bestiam reformari velit.

Var. lect. hæ sunt. mimi convitio, *Fulv. Ursin.* inimico vitio. *Sab.* mimico officio. *Ms.*

1. *Lege*, potuit effingi, *Mower.*

2. *Sab.* Custodia.

expectandum nobis etiam corporis ver est. Nec ignoro plerosque conscientiâ meritorum, nihil se esse post mortem magis optare, quàm credere: malunt enim extingui penitus, quàm ad supplicia reparari. Quorum error augetur, & in sæculo libertate remissâ, & Dei patientiâ maximâ, cujus quanto judicium tardum, tanto magis justum est. Et tamen admonentur [1] homines doctissimorum libris, & carminibus poëtarum, illius ignei fluminis, & [2] de Stygia palude sæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & dæmonum indiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipse rex Jupiter per torrentes ripas, & atram voraginé [3] jurat religiosè: destinatam enim sibi cum suis cultoribus pœnam præscius perhorrescit. Nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic [4] sapiens ignis membra urit & reficit: carpit & nutrit: sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: sicut [5] ignes Ætnæ, & Vesuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale

1. *Alii*, hominum,

2. *Styx novies interfusa. Servius. Novem circuli Stygis inferos, id est terram, cingunt.*

3. ὅς τε μέγις ὅρκος δεινότατός τι πέλει μακάρεσι θεοῖσι.

4. *Sapientissimi artificis jussa exsequens. à sapientissimo artifice datus.*

5. *Mss.* hennei montis & lesui montis, *quæ sunt corrupta & intricata supervacuis interpretamentis. Sab.* Ætnæ montis & Vesuvii montis.

1. *Locus*

pœnale illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſâ corporum laceratione nutritur. Eos autem merito torqueri, qui Deum neſciunt, ut impios, ut injuſtos, niſi prophanus, nemo deliberat: cum parentem omnium, & omnium dominum non minoris ſceleris ſit ignorare, quàm lædere. Et quamquam [1] imperitia Dei ſufficiat ad pœnam, ita ut notitia proſit ad veniam; tamen ſi vobiſcum Chriſtiani comparemur, quamvis in nonnullis diſciplina noſtra minor eſt, multo [2] tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis; [3] nos uxoribus noſtris ſolummodo viri [4] naſcimur. vos ſcelera admiſſa punitis; apud nos & cogitare peccare eſt: vos conſcios timetis; nos etiam conſcientiam ſolam, ſine qua eſſe non poſſumus. Denique de veſtro numero carcer exæſtuat: Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut [5] profugus. Nec de fato quiſquam aut ſolatium captet, aut execuſet; eventum ſit [6] ſortis Fortunæ, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis, non dignitas judicatur. Quid enim

1. *Locus mutilus. reſtituo.* E. quanq. ut imperitia. *deleto ſequente* ut. *Meurſ.*

2. *Ms.* tandem.

3. *Nam à Fide vita noſtra computatur.*

4. *Corrige:* noſcimur. *Wow.*

5. *Quia jam, eo quod malus eſſe cupit, deſiit eſſe Chriſtianus, transfugit in caſtra Ethnicorum.*

6. *Erat. n. Fors Fortuna, alia à Fortuna, ædemque habebat trans Tyberim. colebatur ab iis qui ſine arte aliquâ vitam tolerabant. Meurſius.*

Sed

enim aliud est fatum, quàm quod de unoquoq; nostrûm Deus fatus est; qui cum posſit præscire materiam, pro meritis & qualitatibus singulorum etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, sed ingenii natura punitur. Ac de fato satis, vel si pauca pro tempore, dispuraturi aliàs & [1] uberius & plenius. Ceterùm, quòd plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria. animus enim, ut luxu solvitur, ita frugalitate firmatur: & tamen quis potest pauper esse, qui non eget? qui non inhiat alieno? qui Deo dives est? magis pauper ille est, qui, cum multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quam natus est. Aves sine patrimonio vivunt, & in diem [2] pascua pascuntur: & hæc nobis tamen nata sunt: quæ omnia, si non concupiscimus, possidemus. Igitur ut qui viam terit, eò felicior, quò levior incedit: ita beatior in hoc itinere vivendi, qui impuritate se sublevat, non sub divitiarum onere suspirat. Et tamen facultates, si utiles putaremus, à Deo poſceremus. utique indulgere posset aliquantum, cujus est totum. sed nos contemnere malumus opes, quàm continere. innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus:

Sed præstat sors Fortunæ; *nam* ὁ κλῆρος τῆς τύχης, *est cursus vitæ, qui ex Astrologiâ judiciariâ cuique assignatur. Oud.*

1. *In Ms. scriptum est*, verius. *quod est* uverius, *pro* uberius. *ut suprà*. veribus. *pro* uberibus.

2. *Heraldus mavult*, pecua, *id est, pecora. ita & legitur in Var.* in diem pecua pascuntur.

1. *Sab.*

gitamus: malumus nos bonos esse, quàm prodigos: & quòd corporis humana vitia sentimus & patimur, non est pœna, militia est. fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina virtutis est: vires denique & mentis & corporis sine laboris exercitatione torpescunt. omnes adeo vestri viri fortes, quos in exemplum prædicatis, ærumnis suis inclyti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non potest subvenire, nec despicit; cum sit & omnium rector, & amator suorum: sed in adversis unumquemque explorat & examinat; ingenium singulorum periculis pensitat; usque ad extremam mortem voluntatem hominis scitatur, nihil sibi posse perire securus. Itaque ut aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quàm pulchrum spectaculum Deo, cùm Christianus cum dolore congreditur, cùm adversum minas & supplicia & tormenta componitur? cùm strepitum mortis & horrorem carnificis [1] irridens insultat? cùm libertatem suam adversus reges & principes erigit? soli Deo, cujus est, cedit? cùm triumphator & victor, [2] ipsi, qui adversum se sententiam dixit, insultat? vicit enim, qui quòd contendit, obtinuit. Quis non miles sub oculis imperatoris audacius periculum provocet? nemo enim præmium percipit ante experimentum: & imperator tamen, quod non habet, non dat. non potest propagare vitam, potest honestare militiam. At enim Dei miles

1. *Sab.* inripiens inculcat.

2. *In exemplari:* Ipsi qui adversum se sententiam dixit stultat.

miles nec in dolore deſeritur,[1] nec morte finitur. Sic Chriſtianus[2] miſer videri poteſt, non poteſt inveniri. Vos ipſi calamitoſos viros fertis ad cœlum, Mucium Scævolam, qui cum errâſſet in regem,[3] perîſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet. Et quot ex noſtris non[4] dexteram ſolùm, ſed totum corpus uri, cremari, ſine ullis ejulatibus pertulerunt, cùm dimitti præſertim haberent in ſua poteſtate? Viros cum Mucio, vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri & mulierculæ noſtræ cruces & tormenta, feras, & omnes ſuppliciorum terriculas inſpiratâ patientiâ doloris illudunt. Nec intelligitis ô miſeri, neminem eſſe, qui aut ſine ratione velit pœnam ſubire, aut tormenta ſine Deo poſſit ſuſtinere. Niſi forte vos decepit, quòd DEUM neſcientes divitiis affluant, honoribus floreant,

---

1. *Apud Ethnicos omnia morte finiuntur. etiam ipſa mors finitur. Et mori dicunt conſumi, finiri, perire. Non item apud Chriſtianos, qui de poſtuma vita ſunt certi.*

2. *Non ſemper ea ſunt quæ videntur. At non inveniuntur niſi quæ revera ſunt.*

3. *Apud hoſtes in hoſtico.*

4. *In hunc ſenſum legitur Martialis epigramma de arenario, cui nomen inditum Mucio, quòd exemplo Mucii Porſenæ focis ardentibus manum impoſuiſſet.* Nam cum dicatur tunica præſente moleſta ure manum, plus eſt dicere, Non facio. *Tunc enim totus ardebit, & mortem omnino contemſerit, quam vitare cupiebat, per ſimulatam conſtantiam manûs ultro crematæ.*

1. *Mſ.*

floreant, polleant poteſtatibus. Miſeri! in hoc altius tolluntur, ut decidant altius. Hi enim ut victimæ ad ſupplicium ſaginantur, ut hoſtiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeo quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, ut [1] ingenium eorum [2] perditæ mentes [3] licentiâ poteſtatis liberè nundinentur. Abſque enim notitia Dei, quæ poteſt eſſe ſolida felicitas? [4] cum mors ſit ſomnio ſimilis. antequam tenetur, elabitur. Rex es? ſed tam times, quam timeris: & quamlibet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculum tamen ſolus es. Dives es? ſed fortunæ malè creditur, & magno viatico breve vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus et purpuris gloriaris? vanus error hominis et inanis cultus dignitatis, fulgere purpurâ, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es? parentes tuos laudas? omnes tamen pari ſorte naſcimur, ſolâ virtute diſtinguimur. Nos igitur qui moribus et pudore cenſemur, meritò malis voluptatibus et pompis

1. *Ms.* ut ingenium eorum perditæ mentis licentiam poteſtatis liberæ nundinetur. *Wow.*

2. *Delatores, calumniatores, adulatores, & hujuſmodi aliæ generis humani peſtes, Suprà,* Quis non intelligat male ſanos et vanæ perditæ mentis in iſta deſipere?

3. --- Nihil eſt quod credere de ſe Non poſſit, cum laudatur D Is æqua poteſtas. *Juven. Sa.* IV.

4. *Felicitas ſine Deo, mors eſt. Felicitas ſine Deo ſomnio ſimilis eſt.*

Var. Lect. cum ſit ſomnio ſimilis, *omiſſo* Mors. *Heraldus vult legi*, cum res ſit ſomnio. ſ.

1. *Cir-*

pompis vestris et spectaculis abstinemus, quorum et de sacris originem novimus, et noxia blandimenta damnamus. Nam in [1] ludis Curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? in gladiatoriis, homicidii disciplinam? et in scenicis etiam [2] non minor furor, et turpitudo prolixior. nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat. nunc enervis histrio, amorem dum fingit, infligit. idem deos vestros, induendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. idē simulatis doloribus lachrymas vestras vinis gestibus et nutibus provocat. sic homicidium in vero flagitatis, in mendacio fletis. Quòd verò sacrificiorum reliquias, et pocula delibata contemnimus: non confessio timoris est, sed veræ libertatis assertio. Nam etsi omne quod nascitur, ut inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur; abstinemus tamen, ne quis existimet aut dæmoniis, quibus libatum est, [3] cedere, aut nostræ religionis pudere. Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus et rosam veris et lilium et quidquid aliud in floribus blandi coloris et odoris est? his enim et sparsis utimur mollibus ac

---

1. *Circensibus. nam in iis aurigationes & curricula* ---- nempe volucrem
Sic laudamus equum facili cui plurima palma
Fervet; et exultat rauco victoria circo. *Juven.* VIII.

2. *In exemplari legitur*, Non minor furor: turpitudo prolixior. *Quod minime speraudum est. etsi in eodem Ms. sæpe coalescant hujusmodi syllabæ* furore turpitudo, *pro* Furor et turpitudo.

3. *Meursius.* Credere.

1. Vide

ac ſolutis, et ſertis colla complectimur. Sane quod caput non coronamus, ignoſcite. auram boni floris naribus ducere, non occipitio [1] capilliſve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ergo vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut non ſentienti facem, aut non ſentienti coronam: cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus. At enim nos exequias [2] adornamus eadem tranquillitate qua vivimus, nec adnectimus areſcentem coronam, ſed à Deo [3] æternis floribus vividam ſuſtinemus, [4] quieti, modeſti, Dei noſtri liberalitate ſecuri, ſpem futuræ felicitatis fide præſentis ejus majeſtatis animamur. Sic & beati reſurgimus, & futuri contemplatione jam vivimus. Proinde Socrates ſcurra Atticus viderit, nihil ſe ſcire confeſſus, teſtimonio licet fallaciſſimi dæmonis glorioſus: Arceſilas quoque & Carneades, & Pyrrho, omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiã in perpetuũ comperendinet. philoſophorũ ſupercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros novimus & tyrannos, & ſemper

1. V.derint, *inquit Septimius*, qui per capillum odorantur. *Sed longè plura idem lib. de cor.*

2. *Rom. Edit.* adoramus.

3. *Suſtinemus*, *expectamus*. *Sic ſæpe apud Tertul. & alios.*

4. *Var. & editiones aliæ legunt*, qui &, modeſti Dei noſtri liberalitate, ſecuri ſpe futuræ felicitatis, fide præſentis ejus majeſtatis animamur. *quæ lectio melior, quia* animamur *vix activè ſignificet.*

per adversus sua vitia facundus. Nos, non habitu sapientiam sed mente præferimus: non eloquimur magna, sed vivimus: gloriamur nos consecutos, quod illi summa intentione quæsiverunt, nec invenire potuerunt. Quid ingrati sumus? quid [1] nobis invidemus, si [2] veritas divinitatis nostri temporis ætate maturuit? Fruamur bono nostro & recti sententiam temperemus: cohibeatur superstitio, impietas expietur, vera religio reservetur. Cum Octavius peroraſſet aliquamdiu nos ad silentium stupefacti, [3] intentos vultus tenebamus: & quod ad me est, magnitudine admirationis evanui quod ea quæ facilius est sentire quam dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionum auctoritatibus adornasset, & quod malevolos iisdem illis quibus armantur, philosophorum telis retudisset: ostendisset etiam veritatem non tantummodo facilem; sed & favorabilem. Dum isthæc igitur apud me tacitus [4] evolvo, Cæcilius sic erupit: Ego Octavio meo plurimum [5] quantum, sed & mihi gratulor, nec expecto sententiam: Vicimus, & ita, ut [6] improbus, usurpo victoriam: nam ut ille mei victor est, ita ergo triumphator erroris. Itaque quod pertineat ad summam quæstionis, & de providentia

1. *Fulv.* vobis.
2. *Nato inter homines Christo.*
3. *Sic Ms. sed alii leguat* intenti *melius.*
4. *Alii* revolvo.
5. *Alii addunt* quantum ad tranquillitatē, quâ vivimus.
6. *Ms.* improbè.

1. *Alii*

dentia fateor, & Deo [1] cedo, & de sectæ jam nostræ sinceritate consentio. Etiam nunc tamen aliqua consubsidunt non obstrepentia veritati, sed perfectæ institutioni necessaria, de quibus crastino (quod jam sol occasui declivis est) ut [2] de toto congruentius, promptius requiremus. At ego, inquam, prolixius, omnium nostrum vice gaudeo, quod etiam mihi Octavius vicerit, cum maxima judicandi mihi invidia detracta sit. Nec tamen possum meritum ejus verborum laudibus repensare: testimonium & hominis & unius infirmum est. habet Dei munus eximium, à quo & inspiratus oravit & obtinuit adjutus. Post hæc læti, hilaresque discessimus: Cæcilius quod crediderit: Octavius gaudere quod vicerit. Ego quod & hic crediderit & hic vicerit.

CÆ-

1. *Alii* credo.

2. *Nam in iis tota erit nostra disputatio crastina. Satis est quod hodiè obtinuerimus id quod erat propositi caput.*

CÆCILII CYPRIANI.

DE IDOLORUM VANITATE.

Quod idola dii non sunt.
Quod Deus unus sit.
Quod per Christum salus credentibus data sit.

DEos non esse, quos colit vulgus, hinc notum est. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos postmodum etiam in morte cæperunt. Inde illis instituta templa; inde

---

NIC. RIGALTII NOTÆ, AD OPUSC. CYPRIANI DE IDOLORUM VANITATE.

1. *Vulgatum huic opusculo titulum servavimus, etsi minus convenientem. sed usitatum, & in aliquot exemplaribus antiquis repertum. Opusculum verò Cypriani adnexi-*

inde ad defunctorum vultus per imaginē detinendos expressa simulachra: Nam & immolabant hostias, & dies festos dando honore celebrabant. inde posteris facta sunt sacra, quæ primis fuerant assumpta solatia. Et videamus an sit & hæc apud singulos veritas. Melicertes & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt postmodum maris numina. Castores alternis moriuntur, ut vivant. Æsculapius, ut in Deum resurgat, fulminatur. Hercules, ut hominem exuat, Oetæis ignibus concrematur. Apollo Admeto pecus pavit. Laomedonti muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor accepit. Antrum Jovis in Creta visitur, & sepulchrum ejus ostenditur, & ab eo Saturnum fugatum esse manifestum est, inde Latium de latebra ejus nomen accepit: Hic

---

adnectimus Octavio Minuciano, quia scilicet inde est à Cypriano ferè descriptum. Libri veteres trium articulorum distinctionem agnoscunt. Duum priorum, Quod idola dii non sint, *&,* Quod Deus unus sit, *auctorem esse Minucium verba ipsa testantur. Tertius,* Quod per Christum salus credentibus data sit, *totus ferè est Tertulliani. Et tamen beatus Hieronymus, qui sanè Tertullianum & Minucium legerat, quicquid hic historiarum scientia, verborum & sensuum splendore laudabile continetur, Cypriano tribuit, haud secus ac si Cyprianus proprio Marte procudisset. Hæc autem sunt ad veterum exemplarium scripturam expressa. unde & cetera sanctissimi Martyris opera propediem, si Deus dederit, exibunt.*

Hic [1] literas imprimere, & signare nummos in Italia primus instituit, unde ærarium Saturni vocatur; & [2] rusticitatis hic cultor fuit, inde falcem ferens pingitur. Hunc fugatum hospitio Janus acceperat de cujus nomine Janiculum dictum est; & mensis Januarius institutus est. Ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus annum incipientem pariter & recedentem spectare videatur. Mauri verò manifestè reges suos colunt, nec ullo velamento hoc nomen obtexunt. Inde per gentes & provincias singulas varia deorum religio mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, sed propria cuique majorum suorum [3] cultura servatur: hoc ita esse Alexander Magnus insigni volumine ad matrem suam scribit, metu suæ potestatis proditum sibi de diis hominibus à sacerdote secretum; quod majorum & regum memoria servata sit; inde colendi & sacrificandi ritus inoleverit. Si autem aliquando dii nati sunt, cur non hodièque nascuntur? nisi forte Jupiter senuit, aut partus in Junone defecit. Cur verò deos putat pro Romanis posse, quos sæpius videas nihil pro suis adversus eorum arma valuisse? [4 Romanorum enim vernaculos Deos novimus: est Romulus pejerante Proculo

1. *Caxis, membranis, chori. Valde sunt suaves qui Typographicæ artis originem hinc repetunt.*

2. *Ruris, agrorum.*

3. *Cultus.*

4. *Sequentes periodus uncis inclusimus, quarum maxima pars in quibusdam exemplaribus antiquis non legitur. & interjectæ sensum abrumpunt.*

Etenim

lo Deus factus, & Picus, & Tiberinus, & Pilumnus, & Conſus; quem Deum fraudis, velut conſiliorum Deum, coli Romulus voluit; poſtquam in raptum Sabinarum perfidiâ [1] provenit. Deam quoque Cloacinam Tatius & invenit & coluit. Pavorem Hoſtilius atque Pallorem mox à neſcio quo Febris dedicata, & Acca, & Flora meretrices. In tantum vero deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut ſit apud illos et Viduus Deus, qui animæ corpus viduet, qui quaſi feralis et funebris intra muros non habetur, ſed foris collocatur; et nihilominus, quia extorris factus, damnatur potius Rom. religione, quam colitur. Eſt et Scanſus ab aſcentionibus, et Forculus à foribus, et à Liminibus Limentinus, et Cardea à Cardinibus, et ab orbitatibus [2] Suborbana. Hi dii Romani] Geterùm Mars Thracius, et Jupiter Greticus, et Juno vel Argiva, vel Samia, vel Pœna; et Diana Taurica, et Deum mater Idæa, et Ægyptia portenta, non numina, quæ utique ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna

---

Etenim illa, Quos ſæpius videas nihil pro ſuis adverſus eorum arma valuiſſe, *commodiſſimè adnexa erant iſtis*, Ceterùm Mars Thracius et Jupiter Creticus, ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna ſervaſſent.

1. *Proceſſit, eventu proſpero.* In *Veronenſibus membranis vetuſtiſſimis legitur* pervenit.

2. Orbona *Plinio dicitur, lib.* II. *nat. hiſt. Quod autem hic* Suborbana *ſcribitur, fortean accidit per ultimæ vocabuli præcedentis ſyllabæ replicationem.*

regna ſervaſſent. Planè ſunt apud Romanos et victi penates, quos Æneas profugus advexit. Eſt et Venus multò hic turpius Galva, quàm apud Homerum vulnerata. Regna autem non meritò accidunt, ſed ſorte variantur. Ceterùm, imperium ante tenuerunt et [1] Aſſyrii, et Medi, et Perſæ; et Græcos et Ægyptios regnaſſe cognovimus. Ita vicibus poteſtatum, Romanis quoque, ut et cæteris imperandi tempus obvenit. Ceterùm ſi ad originem sedeas, erubeſcas. Populus de ſceleratis et innocentibus congregatur, et aſylo conſtituto facit numerum impunitas criminum; nunc [2] ut rex ipſe principatum habeat ad crimina, fit Romulus paricida. Atque ut matrimonium faciant, rem concordiæ per diſcordias auſpicantur, rapiunt, ferociunt, fallunt. Ad copiam civitatis augendam, nuptiæ ſunt illis rupta hoſpitii fœdera, et cum ſoceris bella crudelia. Eſt et gradus ſummus in Romanis honoribus Conſulatus: ſic Conſulatum cœpiſſe videmus ut regnum. Filios interficit Brutus, ut creſcat de ſuffragio ſceleris commendatio dignitatis. Non ergò de religionibus ſanctis nec de auſpiciis, aut auguriis Romana regna creverunt, ſed acceptum tempus certo fine cuſtodiunt. Ceterùm et Regulus auſpicia ſervavit, et captus eſt: et Marcinus religionem tenuit, et ſub jugum miſſus eſt. Et pullos edaces Paulus habuit, et apud Cannas

1. *In illo Veronenſi*, Aſſyrii et Medi et Tyrii.

2. *Minucius dixerat*, ut ipſe Romulus Imperator, et rector populum ſuum facinore præcelleret, paricidium fecit.

Cannas tamen cæſus eſt. G. Cæſar ne ante brumam in Africam [1] navigia tranſmitteret, auguriis & auſpiciis retinentibus, ſprevit; & eo facilius navigavit & vicit. Horum autem omnium ratio eſt illa, quæ fallit & decipit, & præſtigiis cæcantibus veritatem, [2] ſtultum & prodigum vulgus inducit. Spiritus ſunt inſinceri & vagi, qui poſteaquàm terrenis vitiis immerſi ſunt, & à vigore cœleſti, terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere, & depravati errorem pravitatis infundere. Hos & poetæ dæmonas norunt; & Socrates inſtrui ſe & regi ad arbitrium dæmonis prædicabat; & Magis inde eſt ad pernicioſa vel ludicra potentatus; quorum tamen præcipuus Hoſtanes & formam veri Dei negat conſpici poſſe & angelos veros ſedi ejus dicit aſſiſtere; in quo & Plato pari ratione conſentit, & unum Deum ſervans cæteros angelos, vel dæmonas dicit: Hermes quoque Triſmegiſtus unum Deum loquitur, eumque incomprehenſibilem atque inæſtimabilem confitetur. Hi ergò ſpiritus ſub ſtatuis atque imaginibus

1. *In Corbeienſi legitur*, nauta. *quod elegantiâ non caret.*

2. *In Corbeienſi*, ſtultum & crudelem, *quod profectò depravatum eſt ex aliqua vetere ſcriptura quæ habuiſſe videtur*, credulum. *Illud verò* prodigum, *unde irrepſerit, non habes dicere: niſi ſcriptum olim fuiſſe*, perditum; *deque illo* perditum *factum ab imperitis* proditum, *ac deinde*, prodigum. Perditi homines *dicuntur, ſceleraſi ac nefarii.*

1. *Sic*

imaginibus consecratis delitescunt. hi afflato suo vatum pectora inspirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula afficiunt, falsa veris semper involvunt. nam & falluntur & fallunt: vitam turbant, [1] somnos inquietant: irrepentes etiam in corporibus occultè mentem terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos lacessunt: ut ad cultū sui cogant, ut nidore altarium & rogis pecorum suffocati, [2] remissis quæ constrixerant, curasse videantur. Hæc est de illis medela, cum illorum cessat injuria. nec aliud illis studium est, quàm à Deo homines avocare, & ad superstitionem sui ab intellectu veræ religionis avertere; cum sint ipsi pœnales quærere, sibi ad pœnam comites quos ad crimen suum fecerint errore participes. Hi tamen adjurati per Deum verum à nobis, statim cedunt & fatentur, & de obsessis corporibus exire coguntur. [3] Videas illos nostrâ voce & operatione majestatis occultæ

---

1. *Sic legitur in optimis exemplaribus, nec dubito quia ita scriptum habueret Cyprianus in exemplari suo Minucii. ut jam hinc emendari debeant veteres Minucii nostri membranæ, quæ nobis exhibent*, omnes inquietant, *nisi dicamus istos dæmonas omnes homines inquietare, quia sunt humanitatis inimici, ut ait ipse Minucius ex Hostane.*

2. *Hæc Minuciana locutio placet Cypriano, Nam & lib: de Mortalitate usurpavit.* Accenduntur trepedi, constringuntur remissi.

3. *Cum dicto nostro. Simul atque justissimus.* Sic

tæ flagris cædi, igne torreri, [1] incremento pœnæ propagantis extendi, ejulare, gemere, deprecari: unde veniant & quando diſcedant, ipſis etiam qui ſe colunt audientibus, confiteri; vel exiliunt ſtatim vel evaneſcunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aſpirat. Hinc vulgus in odium noſtri nominis cogunt, ut nos odiſſe incipiant homines antequàm noſſe; ne cognitos aut imitari poſſint. Unus igitur omnium Dominus unus eſt Deus. neque enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cum ſola omnem teneat poteſtatem. Ad divinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebanorum fratrum germanitas rupta, & permanens rogis diſſidentibus etiam in morte diſcordia: & Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hoſpitium. Pompeius & Cæſar affines fuerunt, nec tamen neceſſitudinis fœdus in æmula poteſtate tenuerunt. Nec tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura conſentiat. Rex unus eſt apibus, & dux unus in gregibus, & in armentis rector unus, multò magis mundi unus eſt rector, qui univerſa quæcunque ſunt, verbo

---

Sic legitur in cod. Thuani, Corbeienſi, Navarrico & Victorino. At in optimo illo Veronenſi, Videas illos, non noſtra voce, ſed operatione majeſtatis occultæ flagris cædi. *Ex utraque autem ſcriptura facilè ſenſus elicietur idem.*

1. *Sic legitur in antiquiſſimis Cypriani, & Tertulliani exemplaribus.*

1. Na-

verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest visu clarior est: nec comprehendi, tactu purior est: & ideò eum dignè æstimamus, dum inæstimabilem dicimus. Quod verò templum habere possit Deus, cujus templum totus est mundus? & cum homo latius manet intra unam æediculam vim tantæ majestatis includam? in nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. Nec nomen Dei quæras: Deus nomen est illi: illic vocabulis opus est, ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Deus vocabulum totum est. Ergo unus est, & ubique ipse diffusus est. Nam & vulgus in multis Deum [1] naturaliter confitetur, cum mens & anima sui auctoris & principis admonetur. Dici frequenter audimus, ô Deus; &, Deus videt; &, Deo commendo; &, Deus mihi reddet; &, quod vult Deus; &, si Deus dederit. Atque hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis. Quid verò Christus sit, & quo modo per ipsũ nobis salus venerit, sic est ordo, sic ratio. Judæis primum erat apud Deum gratia: sic olim justi erant, sic majores eorum religionibus obediebant. Inde illis & regni sublimitas floruit, & generis magnitudo provenit. sed illi negligentes disci-

1. *Naturali & publico sensu Deum esse mundo rectorem agnoscunt. Naturaliter judicant. ut contra Minucius de brutis animantibus dixit*, ea naturaliter sentire, quod idola dii non sint. De diis vestris, *inquit*, animalia multa naturaliter judicant.

disciplinarum postmodum facti, et fiduciâ patrum inflati; dum divina præcepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. Quàm verò fuerit illis profana vita, quæ contracta sit violatæ religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui etsi voce tacent, exitu confitentur. dispersi et palabundi vagantur, soli et cœli sui profugi, per hospitia aliena jactantur. Necnon Deus antè prædixerat fore, ut vergente sæculo & mundi fine jam proximo, ex omni gente, & populo, & loco cultores sibi allegeret Deus multo fideliores, qui indulgentiam de divinis muneribus haurirent, quam acceptam Judæi contemptis religionibus perdidissent. Hujus igitur gratiæ disciplinæque arbiter & magister sermo & filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes retro illuminator & [1] deductor humani generis prædicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia & gloria. [2] Hic in virginem delabitur; [3] carnem Spiritus Sanctus induitur; Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum, hominem induit, quem per-

1. *Sic legitur in antiquissimis Cypriani, & Tertulliani exemplaribus.*

2. *Tertullianus in Apolog.* Delabitur in virginem quandam.

3. *Sic habent exemplaria vetustiora. Quod in aliis legitur* carnem Spiritu Sancto cooperante induitur, *sequentium ætatum schola subtilior invexit. Dei sermo, Dei ratio, Dei virtus, Dei sapientia, Dei spiritus, Dei filius, carnem induitur. Angelus dixerat Mariæ,* Spiritus Sanctus

perducat ad Patrem. quod homo eſt, eſſe Chriſtus voluit, ut & homo poſſit eſſe quod Chriſtus eſt. Sciebant & Judæi Chriſtum eſſe venturum: nam hoc illis ſemper Prophetis admonentibus adnunciabatur: ſed ſignificato duplici ejus adventu, uno, qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, altero, qui Deum fateretur: non intelligendo primum adventum, qui in paſſione præceſſit occultus, unum tantum credunt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quod autem hoc Judæorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit: ſic erant ſapientiæ & intelligentiæ cæcitate mulctati, ut qui vitâ indigni eſſent, haberent vitam ante oculos, nec viderent. Itaque cum Chriſtus Jeſus, ſecundùm à prophetis ante prædicta, verbo & vocis imperio dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos reſtringeret,

---

ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. *ſupervenit & obumbravit, qui ſubiit, ut indueret. Obumbravit carnem Spiritus incarnandus. Obumbratus eſt carne ſpiritus incarnatus. Spiritus autem dicitur & Dei Filius, in quo & Pater & Spiritus Sanctus; ſic tamen, ut Filius ſit incarnatus, non Pater, non Spiritus Sanctus; & Filius ſit paſſus, non Pater, non Spiritus Sanctus. In exemplari Beneventanæ bibliothecæ, quod inſpexit Ant. Auguſtinus, ita ſcriptum eſſe tradunt viri auctoritate & fide præſtantes:* Hic in virginem delabitur: carnem ſpiritu ſancto induitur. *Tertul. Apolog.* Caro ſpiritu inſtructa nutritur, adoleſcit, affatur, docet, operatur, & Chriſtus eſt.

ſtringeret, leproſos purgaret, illuminaret cœcos, claudis greſſum daret, mortuos rurſus animaret, cogeret ſibi elementa famulari, ſervire ventos, maria obedire, inferos cedere; Judæi, qui illum crediderant hominem tantùm, de humilitate carnis & corporis; exiſtimabant magnum, de licentia poteſtatis. Hunc magiſtri eorum atque primores, hoc eſt, quos & doctrinâ ille & ſapientiâ revincebat, [1] accenſi irâ & indignatione provocati, poſtremo detentum, Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt crucem ejus & mortem ſuffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes. Hoc facturos & ipſe prædixerat, & prophetarum omnium teſtimonium ſic antè præceſſerat, oportere illum pati, non ut ſentiret tantùm mortem, ſed ut vinceret: & cum paſſus eſſet, ad ſuperos denuo regredi, ut vim divinæ majeſtatis oſtenderet. Fidem itaque rerum curſus implevit: nam & crucifixus, prævento carnificis officio, ſpiritum ſponte dimiſit, & die tertio rurſus à mortuis ſponte ſurrexit. Apparuit diſcipulis ſuis ut antea fuerat, agnoſcendum ſe videntibus præbuit, [2] ſimul junctus et ſubſtantiæ corporalis firmitate conſpicuus ad dies quadraginta remoratus eſt, ut de eo ad

1. *In Corbeienſi legitur:* Accenſa ira et indignatione revocata. *Quæ ſcriptura accedere videtur ad Minucii editionem, cui conſentanea Veronenſis.*

2. *In Regio & Veronenſi legitur,* ſimul junctis: *ut ſit illud Lucæ,* συνηθροισμένοις τοῖς ἕνδεκα.

ad præcepta vitalia instrui possent, et discerent quæ docerent. Tunc in cœlum circumfusâ nube sublatus est, ut hominem quem dilexit, quem induit, quem è morte protexit, ad patrem victor imponeret; jam venturus è cœlo ad pœnam diaboli, et ad censuram generis humani ultoris vigore, et judicis potestate. Per orbem vero discipuli [1] non magistro sed Deo monente diffusi præcepta in salutem dare, ab errore tenebrarũ ac viam lucis adducere cæcos, et ignaros ad agnitionem veritatis oculare. Ac ne esset perbatio minùs solida, et de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur. Dolor, qui veritatis testis est, admovetur; ut Christus Dei filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantùm præconio vocis sed et passionis testimonio probaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, cœlum pariter et patrem quærentibus, et credentibus pollicentem. Quod est Christus erimus Christiani, si Christum fuerimus imitati.

1. *Sic habet exemplar Veronense. Quod est rectissimum.* Non magistro, *id est, non homine aliquo præcipiente,* sed Deo.

AUCTORES A MINUCIO CITATI.

ALEXANDER MAGNUS 60
ANTISTHENES 54
ANTONIUS JULIANUS 97
ANAXIMENES 53
ANAXAGORAS 53
ARCECILAS 36
ARISTOTELES 54
ARISTO CHIUS 55
CARNEADES 36, 109
CASSIUS 69
CHRYSIPPUS 55
CLEANTHES 55
DEMOCRITUS 54
DEMOSTHENES 79
DIAGORAS MELIUS 24
DIODORUS 69
DIOGENES APOLLONIATES 53
DIOGENES BABYLONIUS 55
ENNIUS 79
EPICURUS 54
EUHEMERUS 59
FRONTO CIRTENSIS 28, 92
HERACLIDES PONTICUS 54

HESIODUS 55
HOMERUS 55
HOSTANES 80
Fl. JOSEPHUS 97
MEMORIÆ 92
NEPOS 69
ORPHEUS 55
PERSEUS 59
PLATO 55, 80, 99
PRODICUS CHIUS 59
PYTHAGORAS 53
PYRRHO 109
SIMONIDES MELICUS 36
SOCRATES 35, 79
SPEUSIPPUS 54
STOICI 58
STRATON 54
TERENTIUS. 55
THALES MILESIUS 52
THALLUS 69
THEODORUS CYRENÆUS 24
THEOPHRASTUS 55
VIRGILIUS MARO 52
XENOPHANES 54
XENOPHON 55
ZENO CITTIENSIS 55

INDEX.

RERUM ET VERBORUM.

Academici 100
Actus hominis 96
Acriter angit 9
Aculeis spicatas 48
Adjurati dæmones 83
Adluderet fluctus 7
Admonitus interpellatus 37
Adolescere suis sceleribus 75
Adolescere vaporibus nebulas 14
Adorantium gestus 6
Adseverationibus credere 39
Adstat factis omnib. 81
Adstrangulatos infantes 91
Adventus Christi duplex 122
Adulatio falsa blanditur 88
Adusq; robur ætatis 69
Ædicula 94
Ædituorum cellulæ 77
Ægyptia sacra 62
Ægyptiorum superstitio 86, 88
Ætas tanta abiit 33
Ætas mollior 88
Æreæ arma 68
Æquatur nequitia melioribus 15
Æquor ad pulsum pedibus 7
Ærumnosi inclyti quique 105
Æsculapium Epidaurii 16
Æsculapius bene barbatus 63
Æsculapius fulminatur 66
Agrestes & rudes 69
Alexander ad Matrem 114
Allia nomen infaustũ 28
Altaribus delibati potus 35
Altarium nidor 81
in Altum procurrere 5
Altius moveor 35

Amant mutuò Christ. 27
Amarissima labes 41
Ambitus solis faciunt annum 46
Ambitione lateris protegere 10
Ambulacro leni 7
Amicitia pares accipit aut facit 10
Amicitia perfecta 4
Amphiaraus 79
Anaximenes 53
Anceps malum 31
Angit acriter 9
Angeli dæmones 80
Angustum pectus 50
In Angulis garruli 93
Animare mortuos 123
Animatur è terræ visceribus 47
Animus informandus 10
Anilis superstitio 37
Aniles fabulæ 31,57
Anni innocentes inf. 5
Anni tempestates 47
Anni transitus 47
Anni revertentis 47
Antiquitas nimium fabulosa 19
Antiquitas cærimoniarum 18
Antistites veritatis 16
Antonius Julianus 97
Anxia mentis indicia 9
Apis, Bos 86
Apollo lævis 63
Apposita curatio 5
Apposita suspitio 27
Apposuit cognomen 24
Aquæ et spiritus rat. 52
Aquilius 106
Aras nullas habēt Christiani, nulla simulachra 29, 94
Araneæ suspendunt sua fila 72
Arbusta frugifera 15
Arcesilas 36, 109
Arena subsideret 6
de Arena feras devorant 92
Aresçit in pulverem 101
Argutias laudare 40
Arma Æneæ 68
Arvales 78
Asini caput 27, 85
Assiduitatis usus frequens 5
Astra ignita 66
Astrologi 46
Asylum 74, 116
Atomis concinnatus 45
Atra vorago 102
Avaritia consecrata 73
Auguria observare 19
Aviditas desiderii 5

Aura adſpirans 6
Aures darem utriq; 10
Autumnitas ſemet in temperiem dirigebat 6

B.

Bacchantur, rotantur 82
Balnearum tutela 9
Bene barbatus 63
Bellonæ ſacer 92
Belum Chaldæi 16
Blanditur ſolatia rediviva 26
Blanditur falſa 88
Blandimur nobis de noſtra frequentia 96
Buſyris Ægyptius 91
Buſta, templa 25

C.

Cæcilius 6,44
Cacitate intelligentia 122
Cæcis vulneribus occiditur 28
Cæimoniarum antiquitas 18
Calvi ſacerdotes 61
Calva Venus 116
Caluit convivium 29
Camillus exul. 15
Cana ſeges 15
Cani fluctus 7
Canuit Minerua 71
Candelabro nexus canis 29
Cantabra 89
Captivus Deus cum ſua ſibi natione 30
Capere experimentũ 33
Capita vervecum 86
Capitolium citra ſolum 17
Carcer exæſtuat 103
Carminis dulcedo 33
Carneades 36, 109
Carnem Spiritus Sanctus induitur 121
Caſtores alternis moriuntur ut vivant 66
Caſtores 82
Caſſa vota irritæ pollicitationis 33
Caſſius hiſt. 69
Catilinæ conjuratio 91
Cautè Philoſophari 36
Cautela periculis 23
Cellulæ ædituorum 77
Centauri 57
Cererem Eleuſinios 16
Chriſti adventus duplex 122
Chriſtiani ſeminudi
Chriſtianorum notæ occultæ 26
Chriſtiani confitentis oratio 91

Christianorum sacrificia 95
Christiani illiterati pauperes 44
Chimæra 57
Cibi inhumani 25
Cingulum matronæ 82
Cirtensis Fronto 28
Civis bonæ memoriæ 58
Civilem rem gerere 45
Civilia intelligere quibus non est datum 35
Claudius 21
Coæquata vorago 21
Cœlũ transcendimus 13
Cogitatio apud Christianos peccatum 103
Cogitationis tenebræ 96
Cogitatio volvitur 4
Coitio impia 26
Coitio dæmonum 92
Collidentibus nimbis 14
Commentos esse prudentiam. 44
Commerciis orbis pateret 58
Cõmeatu permisso boarum 33
Comitialis morbo rem. 92
Compage divisa 31
Compendium commune 40
Comperendinare 109
Comprimitur in cinerem 101
Concatenata sunt 45
Concinere pari voluntate 4
Concinnatus atomis 41
Concinnitas artis 71
Conducuntur stupra 77
tam Confessum, tam apertum 46
Confessæ probationis fides 40
Confessæ imperitiæ 36
Conflagratio mundi totius 99
Conscientia omnis incesti 29
Conscientia sceleris 28
Conscientiam solam timemus 103
Consecrare sacrilegium 75
Conserere sapientium modo 9
Cansidere Judex 10
Consubsidunt aliqua 111
Consumere spatium 8
Censummat virtute 50
Contemplatio implicata intimis sensibus 3
Contubernalis boni 1
In Cõtubernalib. disp. 9
Convivium caluit 29

Con-

Convivium inceſtum 92
Convivium mero non ducimus 93
Corona apud Chriſt. 110
Coronare mortuos 109
Coronas funeribus denegatis 35
Corrumpitur imbri 15
Corybantes 62
Craſtino 111
Creduli 33
Creduli incaute 40
Criſpus erroribus 7
Crucis ſignum 90
Crucis ligna feralia 28
Cruces non colimus nec optamus 89
Cruces non adorandæ ſed ſubeundæ 34
Crucē hominis noxii 91
Cruda hieme 91, 101
Cultura majorum, id eſt religio 114
Cunctatio Simonidis 36
Curatio blanda & apoſita 5
Curſus rerum 123
Cupere ſectæ veſtræ non ſpontaneos 32
Curules ludi 108
Curvi molliter litoris 7
Cyclops 68
Cybelæ Dyndima 62
Cynocephalus 62

D.

Dæmones adjuratî 80, 83
Dæmonis inſtigatio 82
Dæmonum coitio 92
Darem juſtos 32
Decedis officio judicis 40
Deciorum devotio rata 21
Declinare negotia 79
Declivis occaſui ſol 111
Decolor lacus 21, 22
Decurſa & tranſacta 3
Deductor humani generis 121
Deflexa lineamenta 48
Defungitur libido flagrans 78
Degravati 79
ſine Delectu adſentiri 39
Delectati perquam ſumus 7
Deliberat 12
Delicata confeſſio 124
Delubra deorum 18
Delubra dedicare 19
Delubra & aras non habemus 94
Demerſa infra terrā 12

Denotato ſimulachro 6
Denſata ſemina 13
Deorſum gravant 81
Deperire ſine delectu 15
Deſiderii aviditas 5
Deſtinatæ virgines 75
Determinat fata 104
Detinere mortuos per imaginem 113
Detinere memorias in ſtatuis 58
Detriumphatos Deos 76
Deus 48, 51
Deo plena omnia 96
Dei nomen 51
Deus non videtur 95
Deus inæſtimabilis 50
Deus eſt animus 52, 54
Deus in noſtra mente dicandus 94
Dii populares 54
Dii vernaculi Romani 76, 114
Deos faciles habere 16
Deos videmus per quietem 23
Deorum p. æſentia 21
Dii homines 114
Dii reges 112
Dii lignei 89
Diana alte ſuccincta 63
Diagoras atheos 24
Digeſta, coalita, formata 13
Dilapſum corpus 33
Diligentia pertinax 11
Diluere labem 41
Diluculo 6
Dimidiata fide 100
Dimidiata verba 5
Dionyſius 15
Diadorus hiſt. 69
Dirarum imprecationes 21
Diſciplina eſt Diogeni exponendi & diſſerendi 55
Diſciplina homicidii 108
Diſciplina Chriſtian. in nonnullis minor 105
Diſcriminibus arguimur 105
Diſcurrentem Deum, importunum, plenum negotii 31
Diſputare intentus 9
Diſpenſante Deo 78
Diſſerere divina 35
Diſſimulanter arguere 9
Diſtrictus per univerſa 31
Diſſipatur animal morte 14
Diſſipatur opinio 43
Dolatur Deus 71

Dolere neſcio quid 9
Dorſum maris 8
Dulcedo carminis 33
Dubia omnia in rebus humanis 11

E.

EDaces pulli 78
Edulia pecora 92
Effigiati lapides 6
Egeni Chriſtiani 34
Ejerato nomine Chriſti 84
Electi 32
Electi viri 88
Elementorum cuſtodia Deo reſervata 101
Elementorũ fœdere rupto 31
Eleuſinia ſacra 62
Emeritæ poteſtatis 70
Emeaſi viam 8
Enervis hiſtrio 108
Epoda 85
Epulas poſt multas 29
non Erogantur corpora mortuorum 102
Erupuit, ægye ſe ferre 43
Erigone 66
Evaneſcunt gradatim 83, 119
Evanui magnitudine admirationis 110
Euhémerus 59
Eunuchi 74
Euphrates 48
Examine ſcrupuloſo 40
Excutere rationem 45
Execrationis horror 84
Exempla de cœlo 49
Exiguntur de corporibus 83
Exibat ad terram 7
Experimentum cap. 33
Exploratio divina 12
Explorat ſuos Deus 105
Expoſiti infantes 91
Extimæ arenæ 7
Extorum fibras animant 81, 118
Exta conſulere 19
Exta Obſcœna 74
Exuere hominem 67

F.

FAbulæ aniles 31, 57
Fabula grandis 92
Fabulas ventilari 84
Fabulæ fallentes iter 7
Fabellis ſuis delectata 56
Factioſi 93
Fœce ultima 25
Fallere iter 7
Fama ſagax 27
Familiarius noſſe 12, 16

Farris superficie 28
Fatum 32, 104
Fatalis Necessitas 55
Fata mundi 35
Fata vulnerum 90
Favillæ, cineres 31
Febribus ureris 34
Feræ belluæ 45
Ferale naufragium 21
Feralia ligna crucis 28
Feriæ vindemiales 5
Fœtus adolescit 48
Fidem confessæ probationis imitatur 40
Fides in mendaciis facilis 57
Fide dimidiata 100
Fiducia nescio qua mendaciis suis credunt 31
Figmenta malesanæ opinionis 33
Finitimos agro pellere 75
Fiairi morte 106
Flaminius Cos. 22, 78
Flamma subducat 32
Flatibus positis 7
Flebilis hostia 91
Floribus indulgere 108
Floribus caput non nectitis 35
Fluctus elabens, retrahens vestigia in sese resorbens 8
Fluctibus canis spumasque 7
Fluctibus tonsis emicare 8
Fluminum lapsus semper exerciti 47
Fœdus elementorum 31
Fœderantur piaculo 25
Fœderantur hostia 28
Formatio mentis 44
Fortuitæ concursiones 13
Frater, soror apud Christ. 27
Fratres 94
Frater 6, 10
Fragmine offensantis ling. 5
Frequentius exiliret 8
Frequentia mortaliũ 96
Fronto Cirtensis 28, 92
Frugum repertores 59
Frustis temere cohærentibus 45
Fulgura rutilare 14
Fulmina præmicare 14
Fulmina cadunt passim 14
Fundaverant terram pondera 13
Fundatas ungulis animantes 48
Fucatur pompa facundiæ 44

Futuri hominis sanguis 91
Furiosa opinio 31
Furentes 82

G.

Gallum & Gallã 91
Gallis Mercurium 16
A Galli capta Roma 17
Galli, Cybeles sacer. 63
Garrula natio in angulis 25
Genius regis 83
Genius Jovis 88
Genitura, genius 104
Genitalia adorare 27
Gentiles ritus sacrorum 16
Gentilitas Judæorũ 30
Germanitas Thebanorũ fratrum 119
Gladiatorii ludi 108
Græculus & politus 66
Græcum & Græcam 91
Grandem fabulam 92
Grandine cæditur 15

H.

HErcules Oetæis ignibus 67
Hermes Trismeg. 117
In Hiberno 101
Hieme cruda 73, 101
Hieron tyrannus 36
Hinnitus equorum 49
Histrio enervis 108
Homerus de civitate Platonis ejectus 67
Homo quid sit, unde sit 45
Homicidium execrantur Christiani 92
Hominis novelli sanguinis 90
Honestæ voluptates 34
Honesta gaudent publico 29
Honorem præferri 27
Hostanes magus 80
Hostiæ Christianorũ 95
Humanæ formæ pulchritudo 45
Humanitatis inimici dæmones 80
Humanas vel inhumanas hostias 91
Humandi consuetudinẽ meliorem 101
Humilitas nostra 12
Humoribus siccandis 5

I.

JActatur æstu 43
Jaculationes testarum 8
Jaculum testæ 8

Farris ſuperficie 28
Fatum 32, 104
Fatalis Neceſſitas 55
Fata mundi 35
Fata vulnerum 90
Favillæ, cineres 31
Febribus ureris 34
Feræbelluæ 45
Feralenaufragium 21
Feralia ligna crucis 28
Feriæ vindemiales 5
Fœtus adoleſcit 48
Fidem confeſſæ probationis imitatur 40
Fides in mendaciis facilis 57
Fide dimidiata 100
Fiducia neſcio qua mendaciis ſuis credunt 31
Figmenta maleſanæ opinionis 33
Finitimos agro pellere 75
Finiri morte 106
Flaminius Cos. 22, 78
Flamma ſubducat 32
Flatibus poſitis 7
Flebilis hoſtia 91
Floribus indulgere 108
Floribus caput non nectitis 35
Fluctus elabens, retrahens veſtigia in ſeſe reſorbens 8
Fluctibus canis ſpumeſque 7
Fluctibus tonſis emicare 8
Fluminum lapſus ſemper exerciti 47
Fœdus elementorum 31
Fœderantur piaculo 25
Fœderantur hoſtia 28
Formitio mentis 44
Fortuitæ concurſiones 13
Frater, ſoror apud Chriſt. 27
Fratres 94
Frater 6, 10
Fragmine offenſantis ling. 5
Frequentius exiliret 8
Frequentia mortaliũ 96
Fronto Cirtenſis 28, 92
Frugum repertores 59
Fruſtis temere cohærentibus 45
Fulgura rutilare 14
Fulmina præmicare 14
Fulmina cadunt paſſim 14
Fundaverant terram pondera 13
Fundatas ungulis animantes 48
Fucatur pompa facundiæ 44

Futuri hominis sanguis 91
Furiosa opinio 31
Furentes 82

G.

GAllum & Gallæ 91
Gallus Mercurium 16
A Galli capta Roma 17
Galli, Cybeles sacer. 63
Garrula natio in angulis 25
Genius regis 83
Genius Jovis 88
Genitura, genius 104
Genitalia adorare 27
Gentiles ritus sacrorum 16
Gentilitas Judæorũ 30
Germanitas Thebanorũ fratrum 119
Gladiatorii ludi 108
Græculus & politus 66
Græcum & Græcam 91
Grandem fabulam 92
Grandine cæditur 15

H.

HErcules Oetæis ignibus 67
Hermes Trismeg. 117
In Hiberno 101
Hieme cruda 73, 101
Hieron tyrannus 36
Hinnitus equorum 49
Histrio enervis 108
Homerus de civitate Platonis ejectus 67
Homo quid sit, unde sit 45
Homicidium execrantur Christiani 92
Hominis novelli sanguinis 90
Honestæ voluptates 34
Honesta gaudent publico 29
Honorem præferri 27
Hostanes magus 80
Hostiæ Christianorũ 95
Humanæ formæ pulchritudo 45
Humanitatis inimici dæmones 80
Humanas vel inhumanas bestias 91
Humandi consuetudinẽ meliorem 101
Humilitas nostra 12
Humoribus siccandis 5

I.

JActatur æstu 43
Jaculationes testarum 8
Jaculum testæ 8

Janifrontes duæ 63, 114
Janiculum 69, 114
Januarius mensis 114
Idæa Mater 19, 77
Idolothyta 35
Ololatriæ origo 57
Ignobiles Terræ Filii 70
Ignium sepulturæ 32
Igneum flumen 102
Ignes fulminum 102
Ignis in vim abit. 98
Ignis Ætnæ 102
Ignis sapiens 102
Ignotis numinibus 18
Illuminare cæcos 129
Imbri corrumpitur 15
Imbutus es timere 16
Immortalitas posthuma 34
Impetus orationis 37
Implicata intimis sensibus 3
Implicare errorem formidolosis opinionibus 13
Impingere in lapidem 6
Impoliti, rudes 35
Imprecationes dirarum 22
Impuratus homo 72
Impetus volutatur 14
Impiatum 75, 84
Impudentes tenebræ 29
Inauratæ cruces 90
Inclinis 8
In contubernalibus disputare 9
In pueris 8
Incaute credulí 40
Incendiis orationis 83
Incendium mundi 31
Incerti querela 39
Inconsultius se viris miscuissent 77
Inconsulte obedire 72
Incumbere in alteram partem 10
Ingenium non dari facultatibus 44
Indignationis tumor 37
Indolescendum 11
Indulgere insano labori 12
Indulgere floribus 100, 108
Indus Fl. 48
Inerrare 93
Inexesa laceratione 103
Infanticidium objectum Christianis 28, 90
Infringere vires orat. 40
Ingemiscendum 25
Initia verunt ritus omnium religionum Romani. 19

ab In-

ab Inferis remeavit 38
Informandus animus 10
Inguinibus inhæreſcunt 87
Inhærentem lateri 6
Inhorreſcunt 83
Inhumani cibi 25
In flumine verborum Veracium 41
Inopinato viſos, cœlo miſſos 70
Inquietant omnes, al. Inquietabant ſomnos 118
Inquietum moleſtum Deum 31
Invidere horrorem carnificis 105
Iuotare teſtem 8
Inſinceri ſpiritus 79
Nacti ſapientiam 43
Inſolens ſtuprum 27
Inſtituta ſerpentib. ſacra 86
Inſpiratur, attolitur 14
Inſtigatio dæmonis 82
Inſtrumenta conficere 69
Inſparſis mendaciis 85
Interim, pro interdũ 42
Intẽtio mẽtis reſedit 4
Intentos vultus tenebamus 110
Intentionibus avocantur 20
Intentius diſputare 9
Intendere nihil 8
Intende templis 22
Intende mari 47
Intende in Solem 96
Intererrat locis omnibus 31
Intergreßu graviſſimæ diſputationis 40
Interprimunt 30
Intimis ſenſibus 3
Invectus in te 9
Irreligioſa prudentia 23
Iter legere 7
Iſidis ſpicæ 61
Fl. Joſephus 97
Juba, rex Maur. 70
Judæi, diſperſi, palabundi 121
Judæorũ gentilitas 30
Judæorum nequitia 97
Judiciaria cura 5
Judicium ſtabile 43
Judex religioſus 41
Judex in alteram partem propenſus 10
Juſtum ſpatium 8
Junius Cons. 21, 68
Jupiter cruentis imbribus flevit Sarp. 67, 68
Jupiter Hammon, Capitolinus, Latiaris, Feretrius 64

Jovis antrum in Creta 113
Jovis stuprum in Ganymedem 68
Jovis ludi Circ. 20
Jovis gentem 60
Jovis fulmen 68
Jovis sacra 62

L.

Labes terrena 8
Labibus terrenis 79
Labes amarissima 41
Laboris non est multi 49
Laceratione inexesa 103
Lacerari dolore 34
Lacteus ros 48
Lactescunt ubera 48
Lambunt viros med. 87
Lapides effigiati uncti & coronati 6,7
In Lapides impingere 6
Lapsus fluminum 47
Latebra Saturni 113
Latebra 69
Latere ex altero 40
Lateri tuo inhærentē 6
Latium 69
Latiaris Jupiter 91
Lege littoris stringitur 47
Lenocinia verborum 39
Lævigata testa 8
Libenter audire illis erat 57
Libido philosophandi 35
Libidines falso objectæ Christianis 27
Libidinoso ore 87
Libratio divina 46
Libram æquitatis tenere 10
Ligna feralia crucis 28
Lignei dei 89
Lineamenta varie deflexa 48
Linguæ fragmine 5
Linguæ malæ homines 87
Literarum profani 11
Literas imprimere 114
Littoris lege stringitur 47
Littoris molliter curvi 7
Lorum Veneris 63
Lunæ ambitu, senio, labore 46
Locus medius 10
Quid Loquar 47
Loquitur Deum 54
Loquitur fama 27
Quid Loquar tempestates 14
Loquitur unum Deum 117

Loquitur adſumptos in Deos 59
Loquitur Plato 99
Loquela dulcior inf. 5
Lubricis caſibus fortuna ſoluta legib. 15
Lubrica ſententia 42
In Lucem ſapientiæ emergere 4
Lucifugax natio 25
Ludi Curules 108
Ludi Jovis 82
Ludunt quicquid miraculi 80
Lumine extincto 29

M.

MAchinator Deus 13
Machinis ſimulachrum 71
Magi 80
Magorum potentatus 117
Magnum de licentia poteſtatis 123
Majeſtatis occultæ flagris cædi 119
Majeſtas & ſumma rerum 11
Majorum diſciplinam excipere 16
Malum facinus 88
Malis ſæpe benè eſt 14
Mali divitiis affluunt 106
Mancinus 78
Manum ori admovere, adorare 6
Manibus ara exſtructæ 17, 18
Mare poſitis flatibus 7
Mare inquietum 7
Mare influxit liquor 14
Mari intende 47
Matrem Phryges 16
Matrimonii unius vinculo 93
Matribus miſcentur Perſæ 92
Maturuit veritas divinitatis 110
Maxuri reges ſuos colunt 114
Mediator duorum 121
Mediocritas humana 10
Medicaminibus epotis 91
Meditatur reſurrectionē omnis natura 101
Medicinas conficiendi celeritate 32
Medius locus 10
Medios viros lambunt 87
In memorias exierūt 44
Memoriæ 19

Mendaciis fides facilis 57
Mendicantes deos 73
Mentis formatio 44
Mentis præstantissimæ numen 46
Mentis anxiæ indicia 8, 9
Mero ducere convivium 93
Mimus 108
Mimico vitio 100
Ministrorum officia 97
Miraculum nullum est 43
Miscere viris 77
Miscentur cum sororibus 92
Molestum, inquietum 31
Monile uxoris 79
Mori post mortem 26
Mortuos coronare 100
Sine More 75
Moritur omne quod nascitur 70
Mucius Scævola 106
Mugiunt tonitrua 14
Mulieribus credulis 25
Multitudo furentium 74
Multiformem 57
Multivira 74
Mundus una domus est 96
Mundi ornatus 45
Mundi conflagratio 99
Municipes deos 16

N.

Nata sunt nihil prospicere 45
Nata sententia ex disputationibus 10
Natalis Cæcilius 42, 43
Natalibus mundi 16
Natio latebrosa 25
Natura 27
Natura omnis meditatur resurrectionem 101
Natura insitos sapientiam 43
Naturale est 83
Naturalis ratio 90
Naturaliter judicant 71
Naturaliter deum vulgus confitetur 120
Naturalis sermo vulgi de Deo 51
Naturaliter vivimus 90
Naturalem Deum unum 54
Naufragium ferale 21
Naufragia, incendia 14
Navigia transmittere 79
De Navigatione narratio 8

Naviculæ ſubductæ 8
Nebulas adoleſcere vaporibus 14
Negligentiæ objurgare 9
Negotium eſt invenire Deum 80
Nepos hiſt. 69
Nept. glaucis oculis 63
Nequitia æquatur melioribus 15
Nexus infandæ cupiditatis involvunt 29
Nidore altarium ſaginati Dæmones 81
Nilus 48
Nitor argenti 71
Nobilitas apud Chriſtianos 107
Nocturna ſacra 27
Noſtrates pauperes 44
Notaculo corporis 94
Novus aliquis 10
Novelli hominis rudem ſanguinem 90
Numinibus incolis præſentibus 22
Numen regis 88
Nundinari ingenii 107

O.

OBices petrarum 9
Obire ſingulos 96
Objurgare negligentiæ 9
Obruere viventes 91
Obſcœna exta 74
Obſcuritas religionis 29
Obſtruunt pectora 83
Obtutus intuentis hebetatur 95
Octavius, Januarius 41
Oculis ſubtracta 3
Oculare cæcos 124
Offenſantis linguæ fragmine 79
Officia miniſtrorum 5
Offulæ jactu 29
Omnibus tot 11
Os libidinoſum 87
Oſculum labiis premere 6
Oſtia, amœniſſima civitas 5
Olivitas Hiberna 47
Opinioni ſuccumbere 11
Orationis impetus 37
Oraculum præſenſit 36
Oraculum ambiguum 79
Oracula efficiunt 81
Orbis provincia 96
Originē futuri nominis extinguere 91
Otioſum eſt 70

P.

PAralyticos reſtringere 122

Par

Par Thebanorum fratrum 49
Paricidium facere 91
Paricidium in obsc. 91
Partis utriusque ignarus 10
Parte Romana 123
Pascua pascuntur 104
Pauperes nostrates 44
Pauper sapiens 44
Paupertate se sublevat 104
Pecudis turpissimæ 27
Pectus angustum 50
Penates victi 116
Pergeret tardior 37
Periculis cautela 23
Periculo quaterìs 34
Periculis pensitat 105
Perinjurium est 40
Peroratum plenius 38
Perquam sumus delectati 7
Persæ 49
Persæ miscentur cum matribus 92
Perseus 59
Perseverare diligẽtia 11
Pertinax diligentia 11
Perversa quæstio 84
Pestifera tabe cœli tractus inficitur 15
Petrarum obices 9
Phalaris 15
Philosophorum supercilia 109
Philosophi adversus sua vitia facundi, adulteri, tyranni 110
Philosophorum postremus 38
Philosophia sectarum plurimarum 11
Philosophari caute 36
Philosophorum opiniones de natura deorũ 39, 52, & seq.
φιλιππιζειν Pythiæ 79
Piaculare flagitium 73
Pistorum præcipuus 38
Platonis civitas 67
Plaudere in eum 38
Plautinæ familiæ homo 37
Plebe ultima consistimus 93
Plenius peroratum 38
Plurimum quantum 67, 110
Pœnales 118
Pœnitenter omissa 78
Poetæ fallacẽs 33
Politiores homines 79
Politus Græculus 69
Pompis interesse 34

Pompa facundiæ 44
Pompis abſtinemus 107
Ponderemus ſingula 40
Populares dii 54
Poſtremus philoſophorum 38
Poſthuma immortalitas 34
Patentatus magor. 117
Præcepti cibi 35
Præfanda honore 27
Præſentia deorum 22
Præſentia inopinata 5
Præſenſit oraculum 36
Impræſentiarum 10
In præterita redire 3
Præſtigias edunt 80
Prævento carnificis officio 123
Primores Judæorũ 123
Prioribus credere 16
Proculo pejerante 70
Procupidinem amoris 81
Procurrentibus in altum obicibus 9
Procurrit longius 8
Prodicus 59
Prodigi 105
Prodigum vulgus 117
Prophetarum prædicat. 100
Projecti in terram 13
Promiſcue 27
Promiſcue ſpargitis Ven. 93
Prona in terram vergentia 45
Propudia 88
Proruere in illicita 93
Proſapia Plautina 37
Protagoras Abder. 24
Proteſilai ſorte 33
Provenit perfidia 115
Provenit generis magnitudo 120
Providentia mundus an regatur 15
Providentia divina 49
Providentiæ unitas 49, 50
Prudentia irreligioſa 23
In Publicum muta 25
Publico gaudeant 29
In Publicum excurrere 32
In Publicum dicere 56
Pudor Chriſtianor 53
Pulli edaces 78
Punitus pro facinore 28
Purpuras recuſamus 93
Purpuras deſpicere 26
Purpuræ, faſces 107
Pyrrho 109
Pythias 79

Q.

Quæstio perversa 84
Quanta de diis vestris animalia judicant 72
Quæteris periculo 34
Querela incerti 39
Quisque vestrûm tantus est 35
Quo viro non licet 73

R.

Radere dorsum maris 8
Recensere memoriam 3
Reciproci æstus 4
Recordatione revocare 3
Recti regula 44
Recursantes vices tenebrarum & luminis 46
Redire in præterita 3
Reformari 101
Reformata in deum vestrum 33
Regnum casæ 50
Reges suos colunt 57
Reges dii 112
Regis numen, genius, 88
Regula recti 44
Regulus 78
Relabens fluctus 7
Religiones traditas colere 16
Religiosam virtutem in armis exercent Romani 17
Remordet oratio 9
Renascendi conditio 100
Renasci post mortem 31
Renidens 37
Renitētibus auspiciis 79
Repromittere æternitatem 32
Requirere hilaritatem 9
Requiescere de itinere 9
Resedit intentio mentis 4
Restringere paralyticos 122
Resorbens in sese 7
Resurrectio 101
Retrahens vestigia 7
Revertentis anni 47
Revixisse 32
Ritus moresque miscere 58
Robora substrata naviculis 8
Rogis dissidentibus 119
Rogos execrantur Christ. 32
Romana civitas protegi tur

tur delubris deorum 22
Romani universos Deos coluerunt 16
Romani imperant sine vestro Deo 34
Ros lacteus 48
Rotantur, bacchantur 82
Rubori sit etiam pudica conjunctio 93
Rudes hoc studiorum 11
Runcinatur 71
Rutilare fulgura 14
Rutilius 15

S.

SAbinarum raptus 75
Sacerdotum honores 17, 28
Sacerdotes calvi 61
Sacrificia Christi. 95
Sacrorum ritus gentiles 16
Sacraria teterrima 26
Sacrilegium consecrare 75
Sagax fama 27
Salii 78
Sanguinis fœdere conjur. 91
Sapientes 52
Sapientia Christiana 4
Sapiens ignis 102
Sapere bonum 93
Sapientiam nactus 43
Saturnia urbs 69
Saturnus princeps generis deorum 69
Scenici ludi 108
Scortorum licentia 87
Scrupuloso examine 40
Scrutari 12
Scuta vetera, ancilia 73
Scylla 57
In Seculo 102
Seculo rudi 16
Secta 9
Sectæ nostræ sinceritas 111
Sectæ ipsius homo 9
Secretum de diis hominibus 114
Securus nihil sibi perire 105
Seges cana 15
Segregare à Deo 79
Segregare disceptantes duos 10
Segregatus, solitarius 9
Seminudi 26, 44
Sententiata ex disp. 10
Sensus velut in arce compositi 48
Sepulturæ ignium 32
Sepulturæ damnum 101
Serapis, Osiris 61

Serapidis ſimulachrũ 6
Sermonis concinnitas 38
Seritis liberos paſſim 93
Serunt odium 83
Servitus durior 88
Signa militaria 89
Silentium mutuum 28
Simplicitate rudi credere 57
Simul juncti diſcip. 123
Simulachrorũ origo 113
Simonides 109
Simonides Melicus 36
Sitienter ſanguinẽ lambunt 28
Socratis dæmonium 117
Socrates ſapientiæ princeps 35
Socrates ſcurra Atticus 109
Socrates veneno periit 15
Sol occaſui declivis 111
Soles alios atq; alios 14
Solem videre non poſſumus 95
Solatium calamitat. 79
Solemniſſimum tripudium 78
Solitarius deus 30
Soliditas rerum ipſarum 41
Somnos inquietant 118
Sortis incertum 29
Spatium juſtum 8
Specta de libris memorias. 19
Spicæ Iſidis 61
Spicatas aculeis 48
Stabile judicium 43
Stipatus comitatu 107
Stoicorum ſcripta 58
Structor infelix 113
Stuprum nõ inſolens 27
Stuprare 12
Stygia palus 102
Sua materia 13
Subiata ſunt 12
Subductæ naviculæ 8
Subducat flamma 32
Sublevatur aſſiduo ſaltu 8
Subripere hominem periculis 95
Subruitur moles 31
Subtilitas 40, 42
Subtractus oculis 3
Subtrahi flammis 32
Succumbere opinioni 11
Superficie farris tectus 28
Superponit 54
Superſtitio anilis 37
Superſtitioſa vanitas 4
Superſtitioſum vulgus 6
Superſtitio Rom. 30, 73

Suſpenſæ naviculæ à terrena labe 8
Suſpenſa dubia incerta 11
Suſpendere univerſa 39
Suſpenderit cœlum ſua materia 31
Suſpenſa cælo 12
Suſpectus in cœlum 45
Suſpitio infida 43
Syri Aſtarten 16

T.

Tantus quantus eſt 50
Tardior pergit 37
Tauri Dianam 16
Tauri Pontici 91
Templa, buſta 25
Temulenta vindemia 15
Tendebat arenas unda 7
Tenditur cœlum late 46
Tentare verba dimid. 5
Tenuit religionem 78
Tenor perpetuus venerationis 18
Tenebræ impudentes 29
Terræ & cœli filius 70
In terram reſolvi 32
Teſtarũ jaculationibus 8
Thales Mileſius 52
Thallus & Diodorus hoc loquuntur 69
Thebanorum fratrum par 49
Theodorus Cyrenæus 24
Thraſymenus lacus 21
Tingere plantas 7
Tirunculi initiandi 28
Tireſias 79
Tonſis fluctibus 8
Tonitrua mugire 14
Tormenta impiorum 102
Tormentis modus nullus 102
Tormentis verborum 83
Toroſi errores maris 7
Totis hominibus 71
Tranquilli progreſſi 7
Tranſacta & decurſa 2
Tripudium 78
Trivia multis manibus horrifica 64
Trophæa 90
Tumor indignationis 37
Tutela multiformis animantium 48
Tutela balnearum 9

V.

Vacillare per errorem 42
Vagandum non eſt de cetero 43
Vanitates ſuperſtitioſæ 4
Vanæ & perditæ mentis 74

Varietas ſubtilis 38
Vaſculum immundum 71
Vates deo pleni 23
Vates abſque templo 82
Vegetaret membra 6
Venerabilius ac melius 16
Venus calva 116
Ventilari fabulas 84
Ver corporis human. 102
Verba dimidiata 5
Veritatem oculis ſeſe ingerentem 45
Veritas non tantum facilis ſed favorabilis 110
Veritas obſcurior 37
Veritas divinitatis maturuit 110
Veritas obvia, ſed requirentibus 69
Veritas occultatur nobis & permittitur 15
Veritatis inveſtigandæ tædio 11
Veriſimile 11
Vernaculi dii 114
Verſutia 42
Verſus Apollo facere deſiißet 79
Veſtigiis verſis 8
Vetuſtatis adſiſtit auctoritas 57
Vervecum capita 86
Vexilla caſtrorum 89
Via in plures diffuſa 43
Viam emenſi 8
Viaticum magnum onerat 107
Vibrantur 95
Vicatim 73
Vicinia veritatis 88
Victoria de Perſis 20
Victoriam uſurpo 110
Victa numina Romani venerantur 17
Vindemia temulenta 15
Vindemiales feriæ 5
Vir eximius & ſanctus 3
Virorem occultant 101
Virtutem religioſam in armis Rom. 17
Virginitas perpetua 93
Virgilius Mantuanus 51
de Virilibus ſacerdotum fab. 87
Viſitur antrum Jovis in Creta 113
Viſimus naturaliter 99
Viſendi mei cauſa 5
Vitam perpetuum 32
Vitalia præcepta 124
Vivendi utroque in genere verſatus 10
Vivendi pulchro gen. 93

Vocabula deorum 115
Volutatur impetus 14
Volvitur cogitatio 4
Voluntaria ut est concretio Element. 14
Vorago atra 102
Vorago coæquata 21
Vota cassa 33
Vulcanus claudus 63
Vulcanus omnium primus 60
Vulgus superstitiosus 6
Vulgaris imperitiæ cæcitas 6
Vulneribus cæcis 28
ultima fæx 25
unus ullus 33
universitas, mundus universus 45
unguis fundatæ animantes 48
uuivira 74
urbanitas subtilis 43
usurpo victoriam 110
Vultus erectus 45

FINIS.

JULII FIRMICI MATERNI. V. C. DE ERRORE PROFANARUM RELIGIONUM.

* * *

QUod in fabricatione hominis artifex fecit, ut antea diximus, annuis perditorum commonitionibus ſpecialiter retexenda ſunt, inteſtificationem veritatis manifeſtis rationibus exemplorumque teſtimoniis divinationem probabimus per diabolum eſſe inventam & perfectam, ut per hoc ſpiritus maculata cogitatione, ſpe fluxæ felicitatis, perverſa diſcretione perverteret miſeros homines perpetuis calamitatibus implicitos. * * * * Quatuor Elementa eſſe principia creaturarum nemo eſt qui dubiter (id eſt, ignem, aquam, aërem & terram.) Sed hæc Elementa diverſa ſunt, vel in poteſtate contraria. [a] In errore ſunt itaque gentes, quæ cum elementis tribuant

---

JOAN. AWOWER.

NOTÆ.

a. *Cultum elementorum multis refellit Athanaſ.* ὡς ἕλλ.

b. *Athanaſ.*

buant principatum, adhuc deputant ignem, quasi summum Deum, quasi cætera ex ipso habeant substantiam calore: nescientes, quod omnia Elementa ex ipsa sint sua contrarietate conjuncta, & quod & ipsa habeant fabricatorem Deum, qui singula suis locis ordinibusque constituens creavit, quod aut mente, aut cogitatione colligimus, aut certe quod oculis cernimus divina verbi sui societate compositum, æquata corporum moderatione in hoc toto. [1] Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes, aquam colunt, aquis supplicant, aquas superstitiosa votorum continuatione venerantur. Sed in sacris suis [2 quæ mysteria vocant] addunt tragica funera & funesta calamitatis metuendæ certamina. Incestum cum sorore adulteriumque aiunt commissum, & hoc facinus severis mariti animadversionibus vindicatum. Isis [3] soror est, Osiris frater, Typhon maritus; is cum comperisset Isidem uxorem incestis fratris cupiditatibus esse corruptam, occidit Osirim, artuatimque laceravit, & per omnes Nili fluminis ripas miseri corporis palpitantia membra projecit. Isis repudiato Typhone, ut & fratrem

1. *Athanas.* πρὸς ἕλλ. Πάντων μάλιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ περιτιμήσαντες, καὶ θεὸν ἀναγορεύσαντες.

2. *Glossema.*

3. *Totam hanc fabulam singulari libro complexus Plutarchus, unde his Firm. petenda interpretatio.*

1. Ita

fratrem ſepeliret & conjugem, [1] adhibuit ſibi Nephthen ſororem ſociam, & [2] Anubin 3 venatorem. Cui ideo caninum caput impoſitum eſt, quia lacerati corporis partes artificio canis veſtigantis invenit. Sic inventum Oſirim Iſis tradidit ſepulturæ. [4] Fuerant ſane hi apud Ægyptum reges pariter ac tyranni, ſed Oſiris juſtus, præter illud, quod cum ſorore commiſit. Typhon furioſus impotens ac ſuperbus. Ideo ille colitur, iſte vitatur. Hæc eſt Iſiaci ſacri ſumma. In adytis habent idolum Oſiridis ſepultum: hoc [5] annuis luctibus plangunt, [6] radunt capita, ut miſerandum caſu regis ſui turpitudine dehoneſtati deflèant capitis,

1. *Ita legendum docet Plutarch.* περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος.

2. *Athanaſ.* Κυνοκέφαλος Ἄνουβις. *Propert.* *latrans Anubis.*

3. *Plutarch, de Iſide.*

4. *Vide Syneſ. orat. Ægypt. ſive de provid.*

5. *Athanaſ.* πρὸς Ἕλλην.

6. *Prudent. I. contra Symm.*

Iſidis amiſſum ſemper plangentis Oſirim,
Mimicaque & ridenda ſuis ſolennia calvis.

Appian. 4. de Bello Civ. Euſeb. Præpar. Evang. lib. 2. cap. 1. Plutarch. de Iſid. Lucian. de Dea Syria. Syneſ. ἐγκ. φαλακρ. *Tonderi autem ſolitos in luctu ex Plutarch.* περὶ δεισιδαιμονίας, *& aliis notum.*

1. *Herod.*

pitis, [1] tundunt pectus, lacerant lacertos, veterum vulnerum resecant cicatrices, ut annuis luctibus in animis eorum funestæ ac miserandæ necis exitium renascatur. Et cum hæc certis diebus fecerint, tunc fingunt se lacerati corporis reliquias reperire; & cum invenerint, quasi sopitis luctibus, gaudent. O misera & caduca mortalitas! ut regibus tuis per annos singulos funestas mittas inferias, neglecto Deo summo, qui omnia divini artificii moderatione composuit, & spem tuam perdis & vitam. Nec ostensi tibi luminis splendore corrigeris, nec recuperatæ libertatis quæris insignia, nec spem redditæ tibi salutis agnoscis, nec ex pœnitentia præteritorum criminum indulgentiam postulas. Frustra tibi hanc aquam, quam colis, putas aliquando prodesse

---

1. *Herod. Eut.* Ἐν δὲ Βουσίρι πόλι ὡς ἀνάγουσι τῇ Ἴσι τὴν ἑορτὴν, εἴρηται πρότερόν μοι. Τύπτονται γὰρ δὴ μετὰ τὴν θυσίην πάντες, καὶ πᾶσαι, μυριάδες κάρτα πολλαὶ ἀνθρώπων. ὅσοι δὲ Καρῶν εἰσὶ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκέοντες, οὗτοι δὲ τοσούτῳ ἔτι πλέω ποιεῦσι τούτων, ὅσῳ καὶ τὰ μέτωπα κόπτονται μαχαίρῃσι. *Lactant.* 1. *cap.* 21. Isidis Ægyptia sacra sunt quatenus filium parvulum vel perdiderit, vel invenerit. Nam primo sacerdotes ejus deglabrato corpore sua pectora tundunt; lamentantur, sicut ipsa, cum perdidit, fecerat. Deinde puer producitur quasi inventus, & in lætitiam luctus ille mutatur. *Theophil. lib.* 1. *ad Aut.*

1. *Athenag.*

deſſe. Alia eſt aqua, qua renovati homines renaſcuntur. Hanc aquam, quam colis per annos ſingulos, vis alia decoctis venarum meatibus ſiccat, aut certe funeſtus regis tui ſanguis commaculat. Illa, quam deſpicis, ignita venerandi ſpiritûs majeſtate decoratur: ut ex ipſa per veteres conſcientiæ cicatrices credentibus hominibus ſalutaris ſanitas irrigetur. Sed in his funeribus & luctibus, quæ vere ſunt funera, quæ facta ſunt, quorum extant hodie quoque reliquiæ (nam & ſepulchrum Oſiridis hodie in Ægypto eſt, & cremati corporis reliquiæ cernuntur) defenſores eorum volunt addere phyſicam rationem. [1] Frugum ſemina Oſirim dicentes eſſe, Iſin terram, Typhonem calorem: Et quia maturatæ fruges calore, ad vitam hominis colliguntur, & à terræ conſortio ſeparantur, & rurſus appropinquante hyeme ſeminantur: Hanc volunt eſſe mortem Oſiridis cum [2] fruges reddunt. Inventionem vero [3] cum fruges genitali terræ fomento conceptæ, nova rurſus cœperint procreatione generari. Pone hanc veram eſſe ſacrorum iſtorum rationem, pone propter fruges vota reddi numinibus, quid addis inceſtum, quid adulterium, quid miſerandæ animadverſionis exitium? Quid errantibus

1. *Athenag. Apol. Euſeb. præparat. Evang. lib.* 2. *cap.* 1. *lib.* 3. *cap.* 2. *Macrob. Sat.* 1. *Lactant. in* 1. *Stat. Theb. Aliter Plutarch. de Iſide, & Oſir. Vid. Suid.* δρώμενα.

2. *Lege*: redduntur.

3. *Emenda*: cum fruges genitali terræ fomento conceptæ novæ rurſus.

2. *Solennia*

errantibus hominibus & simpliciter peccare cupientibus de sacris tuis malum monstras exemplum? physica ratio, quam dicis, alio genere celetur. Quid autem celari oportuit, quod omnibus notum est? Cur plangitis fruges terræ, & crescentia lugetis semina? Ad sustentationem generis humani hæc omnia divina summi Dei liberalitate donata sunt. Agendæ sunt summo Deo gratiæ propter hoc, nec est summi Dei lugenda largitio. Deflete potius quod erratis, & quod errorem vestrum restauratis, semper luctibus plangite. Nolite annuis sacris quærere funus alienum; vestris potius funeribus parate solatia per annos singulos. O miser homo, invenisse te nescio quid gaudes, cum animã tuã ex istis sacris per annos singulos perdas. Nihil illic invenis, nisi simulachrum, quod ipse posuisti, nisi quod iterum aut quæras aut lugeas. Quære potius spem salutis, quære exordium lucis, quære quod te summo Deo aut commendet aut reddat. Et cum veram viam salutis inveneris, gaude, & tunc erecta sermonis libertate proclama, [1] εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν, cum ab his calamitatibus post

1. *Solennia verba exclamantium in sacris Isidis, invento corpore Osiridis. Scholiast. Juvenal. ad illa Sat.* 8. Exclamare libet, populus quod clamat Osiri Invento. Populus Ægypti invento Osiri dixit: εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. *Ita enim Isidem inventis Osiridis membris exclamasse putârunt. Athenag. Apolog.* τὴν μὲν τοῦ σίτου σπορὰν, Ὄσιριν ὅθεν, φασὶ μυστικῶς ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει

post pœnitentiam tuam summi Dei fueris indulgentia liberatus. [1] Phryges, qui Pessinuntem incolunt, [2] circa Galli fluminis ripas, terræ cæterorum elementorum tribuunt principatum, & hanc volunt omnium esse matrem. Deinde ut & ipsi annuum sibi sacrorum ordinem facerent, mulieris divitis ac reginæ suæ amorem, quæ fastus amati adolescentis tyrannicè voluit ulcisci, cum luctibus annuis consecrarunt. Et ut satis iratæ mulieri facerent, aut ut pœnitenti solatium quærerent, quem paulo ante sepelierant, revixisse jactarunt, & cum mulieris animus ex impatientia nimii amoris arderet, mortuo adolescenti templa fecerunt. Tunc quod irata mulier pro injuria spretæ fecerat formæ, [3] hoc ordinantes à se pati voluere sacerdotes. Sic annuis sacris cum honore terræ istius funeris pompa componitur, & cum persuadetur hominibus quòd colant terram, miseri funeris venerantur exitium. Hic quoque, sacratissimi Imperatores, ut error

---

ρέσει τῶν μελῶν ἢ τῶν καρπῶν ἐπιλεχθῆναι τῇ Ἴσιδι εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.

1. *Strabo lib.* 12. *Herod. lib.* 1. *Ammian. lib.* 22.

2. *Stephanus* περὶ πόλεων *in* Παλλος.

3. *Mater Deûm diligebat Atyn; is ab Agdesti actus in furias testulâ sibi genitalia desecat hoc in honorē Magnæ Matris imitātur Galli ejus Sacerdotes. Arnob. l.* 5. *Aug. de Civ. Dei. l.* 2. *cap.* 4. *Schol. Nicandri Ther. Tatian.* πρὸς Ἕλλ. *Ovid.* 14. *Metam. Justin. Apol. Clem. Protrept. Lucian. de Dea Syr. Euseb. præp. Evang. lib.* 2. *cap.* 4.

 1. *Illa;*

error iſte celetur, etiam hæc ſacra phyſicâ volunt eſſe ratione compoſita. Amare terram volunt fruges; amatum verò hoc ipſum volunt eſſe, quod ex frugibus naſcitur; pœnam autem, quam ſuſtinuit, hoc volunt eſſe, quod falce meſſor maturis frugibus facit; mortem ipſius dicunt, quod ſemina collecta conduntur; vitam rurſus, quod jacta ſemina annuis vicibus reconduntur. Velim nunc mihi inquirenti reſpondeant, cur hanc ſimplicitatẽ ſeminum ac frugum, cum facinore, cum morte, cum faſtu, cum pœna, cum amore junxerint? Itane non erat aliud, quod diceretur? Itane non erat, quod in agendis Deo ſummo pro frugibus gratiis faceret miſera mortalitas? Ut gratias pro renatis frugibus agas, ululas? ut gaudeas, plangis? Nec te, cum veram rationem videris, hoc aliquando feciſſe pœnituit, ſed hoc agis, ut annuis luctibus occupatus vitam ſemper fugias, mortem requiras. Dicant mihi, quid hoc frugibus profuit, ut fletus ſuos annuis ululatibus ſeminent in triſtitia, interfecti funeris calamitatibus ingemiſcant, quod dicant phyſica ratione compoſitum, lugetis et plangitis, et luctus veſtros alia ratione celatis. Novit agricola, quando terram aratro dimoveat, quando ſulcis frumenta committat. Novit, quando maturatas ſolis ardoribus colligat ſegetes. Novit, quando toſtas terat fruges. Hæc eſt phyſica ratio, hæc ſunt vera ſacrificia, quæ ab ſanæ mentis hominibus annuo labore complentur. Hanc ſimplicitatem divinitas quærit, ut homines in colligendis fructibus ordinaris temporum legibus ſerviant. Cur huic ordini miſeræ mortis figmenta quæſita ſunt? Cur celatur lachrymis, quod celari non debuit? Unde confiteantur neceſſe eſt, hæc

ſacra

ſacra non in honorem frugum, ſed in honorem eſſe compoſita mortis alienæ. Nam quod terram matrem eſſe omnium Deorum dicunt, qui huic elemento tribuunt primas partes, verè deorum ſuorum mater eſt, nec abnuimus, aut recuſamus. Quia ab hac collectos Deos ſuos, aut lapideos faciunt ſemper aut ligneos. Terram omnem circumfluunt Maria, et rurſus incluſa Oceani ambientis circulo ſtringitur. Cœli etiam rotunda ſublimitate operitur, perflatur ventis, aſpergitur pluviis, et timorem, ſuum aſſidui motus tremoribus confitetur. Quid vos maneat, qui hæc colitis conſiderate, cum Dii veſtri infirmitatem ſuam vobis quotidianis profeſſionibus prodant. Aſſyrii et pars Aſrorum aërem ducatum habere elementorum volunt, et hunc imaginata figuratione venerantur. [1] Nam hunc eundem, id eſt, aërem, nomine Junonis vel Veneris virgini

1. *Illa*, id eſt, aerem, *ſunt gloſſographi. Aſſyrios autem ſive Syros coluiſſe aërem, nomine Junonis ſeu Veneris, ex Plutarcho in Craſſo diſcimus, ubi de Dea Hierapolitana* γίνεται ἡ θεὸς τοῦτον αὐτῷ σημεῖον ἀπὸ τῆς θεᾶς ταύτης, ἣν οἱ μὲν Ἀφροδίτην, οἱ δὲ Ἥραν, οἱ δὲ τινὲς ἀρχὰς καὶ σπέρματα πᾶσιν ἐξ ὑγρῶν θεασχεῖσαν αἰτίαν, καὶ φύσιν νομίζουσι, καὶ τινὲς πάντων εἰς ἀνθρώπους ἀρχηγὸν ἀγαθῶν καταδείξασαν. Ἀφροδίτη hæc, Οὐρανία. *Herodotus lib.* 1. ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τὴν Οὐρανίην θεὸν, ἀπό τε Ἀσσυρίων μαθόντες, καὶ Ἀραβίων. *Pauſan. Atticis.*

virginis, si tamen Veneri placuit aliquando virginitas, consecrarunt. Junonem sane, nè et huic deesset incœstus, Jovis volunt ex sorore conjugem factam. [1] Effœminarunt sane hoc elementum, nescio qua veneratione commoti. Num quia aer interjectus est inter mare et cœlum, effœminatis eum sacerdotum vocibus prosequuntur? Dic mihi hoccine est, quod in viro fœminam quærunt, cui aliter servire sacerdotum suorum chorus non potest, nisi effœminent vultum, cutem poliant, et virilem sexum ornatu muliebri dedecorent? Videre est in ipsis templis cum publico gemitu miseranda ludibria, viros muliebria pati, et hanc impuri et impudici corporis labem, gloriosa ostentatione detegere. Publicant facinora sua, et contaminati corporis vitium

1. *Cic. 2. de Nat. Deor.* Aër autem interjectus inter mare & cœlum, Junonis nomine consecratur: quæ est soror et conjux Jovis, quod et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio. Effœminarunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius. *Heraclides Pon.* δύο γὰρ ὄντων κατὰ τοὺς φυσικοὺς τῶν πνευματικῶν στοιχείων, αἰθέρος καὶ ἀέρος, τὸν μὲν Δία τὴν πυρώδη φαμὲν οὐσίαν. ἡ δὲ Ἥρα, μετὰ αὐτὸν καὶ ἀὴρ μαλακώτερον στοιχεῖον. διὰ τοῦτο καὶ θῆλυ. *Philo* περὶ βίου θεωρητικοῦ. Ἥραν δὲ τὸν ἀέρα παρὰ τὸ αἴρεσθαι, καὶ μετεωρίζεσθαι πρὸς ὕψος. *Tertul. adv. Marcion. Probus in Virgil. Eclog. 6. Serv. in 1. Æneid.*

1. *Forte*

tium cum maxima [1] delectationis macula confitentur. Exornant muliebriter nutritos crines, et delicatis amicti vestibus vix caput lassa cervice sustentant. Deinde, cum sic se alienos à viris fecerint, adimpleti tibiarum cantu, vocant Deam suam, ut nefario repleti spiritu vanis hominibus, quasi futura prædicant. Quod hoc monstrum est; quodve prodigium? Negant se viros esse, & sunt; Mulieres se volunt credi, sed aliud qualiscunque qualitas corporis confitetur. Considerandum est etiam, quale sit numen, quod sic impuri corporis delectatur hospitio, quod impudicis adhæret membris, quod polluta corporis contaminatione placatur. Erubescite ô miseri [2] supinitatem, aliter vos Deus fecit. Cum cohors vestra ad tribunal judicantis Dei accesserit, nihil vobiscum afferetis, quod Deus, qui vos fecit, agnoscat. Abjicite hunc tantæ calamitatis errorem, & studia profanæ mentis aliquando deserite. Nolite corpus, quod Deus fecit, scelerata Diaboli lege damnare; calamitatibus vestris, dum adhuc tempus patitur, subvenite. * Misericordia Dei dives est, libenter ignoscit. + Relictis nonaginta novem ovibus amissam quærit unam. ** Et reverso patri prodigo filio vestem reddit, & parat cœnam. Nulla vos desperare faciat criminum multitudo: Deus summus per filium Jesum Christum Dominum nostrum volentes liberat, & pœnitentibus libenter ignoscit, nec multa exigit ut ignoscat. Fide tantum & pœnitentia

+ *Mat.* 18.

Luc. 15.

++ *ibid.*

1. *Forte*: detestationis.
2. *Alii*, Sublimitatem.

tia poteſtis redimere quicquid ſceleratis Diaboli perſuaſionibus perdidiſtis. Perſæ & Magi omnes, qui Perſiæ regionis incolunt fines, [1] ignem præferunt, & omnibus elementis putant debere præponi. [2] Hi itaque Jovem in duas dividunt poteſtates, [3] naturam ejus ad utriuſque ſexûs transferentes, & viri & fœminæ ſimulachra ignis ſubſtantiam deputantes, & mulierem quidem triformi vultu conſtituunt, [4] monſtroſis eam ſerpentibus illigantes. Quod ideo faciunt, ne ab autore ſuo Diabolo aliqua ratione diſſentiant: ſed ut Dea ſua ſerpentibus polluta, maculoſis Diaboli inſignibus adornetur. [5] Virũ vero abactoré boũ colentes, ſacra ejus ad ignis transferunt poteſtaté. Sicut Propheta ejus nobis tradidit, dicens:

1 Mix-

---

1. *Clem. Protrept.* Περσῶν δ' οἱ Μάγοι τὸ πῦρ τελιμήκασι, καὶ σφῶν τῶν Ἀσίαν κατοικούντων πολλοί. *Strabo lib.* 15. *Euſtat. in Hom. Iliad.* 5. *Socrates Hiſtor. Eccleſ. lib.* 7. *Max. Tyr. Serm.* 38. *Ruffin. Hiſtor. lib.* 2. *cap.* 26.

2. *Perſarum peculiaris Deus Sol. Jovis & Solis idem numen oſtendit Macrobius*

3. *Athenag. Apol.* οἱ μὲν γὰρ ἀέρα διχῆ, ἀρσενόθηλυν, τὸν Δία λέγουσιν. *Macrob. l.* 1. *Saturnal.*

4. *Cur Solis ſtatuæ Draconis effigies ſubjungi ſolita docet Macrob. lib.* 1. *Satur. cap.* 19, & 20.

5. *Solem Perſis cultum Herodotus, Juſtinus, Strabo, & alii prodiderunt. Herculem autem Solem multis probare conatur Macrob. Satur. lib.* 1. *cap.* 20.

[1] Μικτάβω μυστάκυ ὁ κλοπίης σύνδετε πατρὸς ἀγαυοῦ. [1] Hunc Mithram dicunt. [1] Sacra

---

1. Μικτα βοομυστα κυ .....ο.... κλοπιης συν ... δετε πατρὸς ἀγαυοῦ.] Emenda.

Μυκήταο βοὸς μύσται———

Κύκλα βοοκλοπίης συναείδετε πατρὸς ἀγαυοῦ.

Mithra vocabatur βουκλόπος. *Porphyrius in antro:* καὶ βουκλόπος ὁ θεὸς ὁ τὴν γένεσιν λεληθότως ἀκούων, *&c. Unde eo nomine paulo ante à Firmico vocatur abactor boum. quod diserte expressit Statius:* Indignata sequi torquentem cornua Mithram. *Ejus* τελετὴ *idcirco vocatur* βοοκλοπίη; *& quia quotannis in orbem redibat, propterea* κύκλα βοοκλοπίης *dixit Poëta, h.e. solenne & in orbem rediens festum. Firmicus de industria truncavit acroteleution prioris versus, ut sæpe auctores solent facere; sed posterioris versus lacunæ sunt à librariis, aut ab eo qui primus Firmicum edidit, quod literas* δυσαναγνώστους *non posset consequi.*

2. *Strabo lib.* 15. *de Persis:* Τιμῶσι τὴν ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίθραν. *Hesych.* Μίθρας ὁ ἥλιος παρὰ Πέρσαις. *Frequens in* 5. *Inscript.* Soli invicto Mithræ. Soli Mithræ. *Martian. Capel. lib.* 3. *A Mithra, qui in Solis urbe regnavit. Plin. lib.* 36. *cap.* 8.

1. *Porphyr.*

[1] Sacra vero ejus in ſpeluncis abditis tradunt, ut ſemper obſcuro tenebrarũ ſqualore demerſi, gratiã ſplẽdidi ac ſereni luminis, non videant. O cæca numinis conſecratio! O nefariæ legis fugienda commenta! Deum eſſe credis, cujus de ſceleribus confiteris. Vos itaque, qui dicitis in his templis rite ſacrificari non magorum ritu Perſico, cur hæc Perſarum ſacra laudatis? Scio hoc Romano nomine dignum putatis, ac Perſarum ſacris. At Perſarum legibus ſequatur.

* * * * ut [2] armata clypeo, lorica, thorace, a gladio & haſta conſecratur. * *

† Tertia

---

1. *Porphyrius comment. de Nympharum antro.* Primus Zoroaſtres apud Perſas, ut narrat Eubulus, ſpeluncam naturâ factam in Perſiæ montib. conſecravit, in honorem rerum omnium auctoris & parentis Mithræ, ut per ſpeluncam ſignificaret mundum à Mithra conditum. *Lactant. ad illa Stat. Theb.* 1. Seu Perſæi ſub rupibus antri Indignata ſequi torquentẽ cornua Mithrã. *Hieron. ad Lætam.* Gracchus ſpecum Mithræ ſubvertit. *Tertullianus de Corona mil. Juſtin. dial. cum Tryph.*

2. *Forte legendum*: ut armatus. *& capiendum de milite Mithræ initiari ſolito. Tertul. de corona milit.* Erubeſcite Romani commilitones ejus, tam non ab ipſo judicandi, ſed ab aliquo Mithræ milite. Qui cum initiatur in ſpelæo, in caſtris vere tenebrarum coronam interpoſito gladio ſibi oblatam quaſi martyrii monetur obvia manu capite depellere. *& de præſcript. adv. Hæret.* Signat illic in fronte milites ſuos, & ſub gladio redimit

* Tertia etiam pars eſt, qua in aſperis ſecretiſque ſylvarum agreſtiumque ferarum ſortita imperium. Ultima pars tripartitæ iſtius diviſionis æſtimat libidinum vias, quæ prava deſideria quæque præpoſteræ cupiditatis monſtrant illecebras. Ideo unam partem capiti aſſignant, ut hominis iram quodammodo denotare videatur. Aliam in corde ſtatuunt, ut diverſarum cogitationum varietatem, quas multiplici intentione concipimus, in modum ſylvarum tenere videatur. Tertia pars conſtituitur in iecore, unde libido naſcitur & voluptas. Illic enim genitalium ſeminum collecta fœcunditas naturalibus ſtimulis deſiderium cupiditatis exagitat. Quid ergo perficit iſta diviſio, diligenter aſpicite, ut cernatis, quam facile commentum ratio veritatis impugnet. Si dividitur anima, & ſubſtantia ejus diverſo efficaciæ genere ſeparatur, diſſoluto ordine ſuo, incipit eſſe quod fuerat. Aliud enim mens eſt, aliud ira, aliud libido. Animam ergo ſeparatio iſta diſſolvit, & patitur maximam ex iſta partitione jacturam, nec integram ſui ſpeciem res iſta cuſtodit, quæ per tres contrarias ſeparatim dividitur, & (ut verum dicam) fit ex ipſa diviſione mortalis. Etenim quod poteſt dividi, corpus eſt. Quod autem corpus eſt, neceſſe eſt eſſe mortale. Ergo ſi anima dividitur, corpus eſt. ſi corpus eſt neceſſe

---

dimit coronam. *Sed potius nihil mutandum, ut hæc & ſequentia de alterius numinis poteſtate accipiamus. niſi de Jovis fœminæ ſimulachro, quod triformi vultu conſtituiſſe ait, intelligenda ſint.* Μίθρην Ἀφροδίτην *Perſas coluiſſe auctor Herodotus lib.* I. 1. *Clem.*

a Sacra vero ejus in ſpeluncis abditis tradunt, ut ſemper obſcuro tenebrarũ ſqualore demerſi, gratiã ſplendidi ac ſereni luminis, non videant. O cæca numinis conſecratio! O nefariæ legis fugienda commenta! Deum eſſe credis, cujus de ſceleribus confiteris. Vos itaque, qui dicitis in his templis rite ſacrificari non magorum ritu Perſico, cur hæc Perſarum ſacra laudatis? Scio hoc Romano nomine dignum putatis, ac Perſarum ſacris. At Perſarum legibus ſequatur.

* * * * ut a armata clypeo, lorica, thorace, a gladio & haſta conſecratur. * *

† Tertia

---

1. *Porphyrius comment. de Nympharum antro.* Primus Zoroaſtres apud Perſas, ut narrat Eubulus, ſpeluncam naturâ factam in Perſiæ montib. conſecravit, in honorem rerum omnium auctoris & parentis Mithræ, ut per ſpeluncam ſignificaret mundum à Mithra conditum. *Lactant. ad illa Stat. Theb.* 1. Seu Perſæi ſub rupibus antri Indignata ſequi torquentem cornua Mithrã. *Hieron. ad Lætam.* Gracchus ſpecum Mithræ ſubvertit. *Tertullianus de Corona mil. Juſtin. dial. cum Tryph.*

2. *Forte legendum*: ut armatus. *& capiendum de milite Mithræ initiari ſolito. Tertul. de corona milit.* Erubeſcite Romani commilitones ejus, tam non ab ipſo judicandi, ſed ab aliquo Mithræ milite. Qui cum initiatur in ſpelæo, in caſtris vere tenebrarum coronam interpoſito gladio ſibi oblatam, quaſi mimum martyrii monetur obvia manu capite depellere. *& de præſcript. adv. Hæret.* Signat illic in fronte milites ſuos, & ſub gladio redimit

Tertia etiam pars est, qua in asperis secretisque sylvarum agrestiumque ferarum sortita imperium. Ultima pars tripartitæ istius divisionis æstimat libidinum vias, quæ prava desideria quæque præposteræ cupiditatis monstrant illecebras. Ideo unam partem capiti assignant, ut hominis iram quodammodo denotare videatur. Aliam in corde statuunt, ut diversarum cogitationum varietatem, quas multiplici intentione concipimus, in modum sylvarum tenere videatur. Tertia pars constituitur in iecore, unde libido nascitur & voluptas. Illic enim genitalium seminum collecta fœcunditas naturalibus stimulis desiderium cupiditatis exagitat. Quid ergo perficit ista divisio, diligenter aspicite, ut cernatis, quam facile commentum ratio veritatis impugnet. Si dividitur anima, & substantia ejus diverso efficaciæ genere separatur, dissoluto ordine suo, incipit esse quod fuerat. Aliud enim mens est, aliud ira, aliud libido. Animam ergo separatio ista dissolvit, & patitur maximam ex ista partitione jacturam, nec integram sui speciem res ista custodit, quæ per tres contrarias separatim dividitur, & (ut verum dicam) fit ex ipsa divisione mortalis. Etenim quod potest dividi, corpus est. Quod autem corpus est, necesse est esse mortale. Ergo si anima dividitur, corpus est. si corpus est necesse

---

dimit coronam. *Sed potius nihil mutandum, ut hæc & sequentia de alterius numinis potestate accipiamus. nisi de Jovis fœminæ simulachro, quod triformi vulta constituisse ait, intelligenda sint.* Μίδεαν Ἀφροδίτην *Persas coluisse auctor Herodotus lib.* 1. 1. *Clem.*

necesse est sit res mortalis. Egregia erroris istius, ac præclara comitantia. Maximum nobis beneficium est ista consequentia confertur. Commentis istarum absurditatum animas volunt esse mortales. Sic sunt sacratissimi Imperatores, elementa à perditis hominibus consecrata. Sed adhuc supersunt aliæ superstitiones, quarum secreta pandenda sunt Liberi & Liberæ, quæ omnia sacris sensibus vestris specialiter intimanda sunt, ut & in istis profanis religionibus sciatis mortes esse hominum consecratas. [1] Liber itaque Jovis fuit filius, regis scilicet Cretici. Hic, cum fuisset adultera matre progenitus, nutriebatur apud patrem studiosius, quam decebat. Uxor Jovis, cui Junoni fuit nomen, novercalis animi furore commota ad necem infantis omnifariam parabat insidias. proficiscens peregre pater, quia indignationes tacitas sciebat uxoris, nequid ab irata muliere dolo fieret, idoneis (sicut sibi videbatur) custodibus tutelam credit filii. Tunc Juno opportunum insidiarum nacta tempus, & ex hoc fortius inflammata, quia proficiscens pater, &

---

1. *Clemens Protrept.* τὰ γὰρ Διονύσου μυστήρια τέλεον ἀπάνθρωπα, ὃν εἰσέτι παῖδα ὄντα ἐν ὅπλῳ κινήσει περιχορεύοντων Κουρήτων, δόλῳ ὑποδύντων Τιτάνων, ἀπατήσαντες παιδαριώδεσιν, ἀθύρμασιν οὗτοι δὲ οἱ Τιτᾶνες διέσπασαν ἔτι νηπίαχον ὄντα, &c.

Quæ profert. Euseb. περ. παρ. εὐαγγελ. Higinus Fab. 167. Paulo aliter fabulam narrat Arnob. l. 5.

1. *Hesych.*

& ſolium regni puero tradiderat & ſceptrum, cuſtodes primum regalibus præmiis, muneribuſque corrupit, deinde ſatellites ſuos, qui Titanes vocabantur, in interioribus regiæ locat partibus, & crepundiis ac ſpeculo affabre facto animos ita pueriles illexit, ut deſertis regiis ſedibus ad inſidiarum locum puerilis animi deſiderio duceretur. Illic interceptus truciatur. Et ut nullum poſſet necis inveniri veſtigium, particulatim membra conſciſſa, ſatellitum ſibi dividit turba. Tunc, ut huic facinori aliud facinus adderetur, quia vehementer tyranni crudelitas timebatur, decocta variis generibus pueri membra conſumunt, ut humani cadaveris inauditis uſque in illum diem epulis veſcerentur. Cor viſum ſibi ſoror ſervat, cui Minerva fuit nomen, quia & ipſa ſceleris fuit particeps, & ut manifeſtum eſſet delationis indicium, & ut haberet unde furentis patris impetum mitigaret. Reverſo Jovi filia ordinem facinoris exponit. Tunc pater funeſta calamitate cladis, & acerba luctûs atrocitate commotus, Titanes quidem vario genere ſuppliciorum excruciatos necat. Nec prætermiſſum eſt in ultione filii, aut tormentum aliquod aut pœna; ſed per omnia pœnarum genera bacchatus, necem qualitercunque filii vindicavit, affectu quidem patris, ſed tyrannica poteſtate. Tunc quia diutius pater ferre lugentis animi tormenta non poterat, & quia dolor ex orbitate veniens nullis ſolatiis mitigabatur, imaginem ejus ex gypſo, plaſtico opere perfecit, & cor, ex quo facinus fuerat, ſorore deferente, detectum, in ea parte plaſtæ collocant, qua pectoris fuerant lineamenta formata. Poſt hæc pro tumulo extruit templum, & pædagogum pueri conſtituit

ſtituit ſacerdotem. Huic Silenus fuit nomen. Cretenſes, ut furentis tyranni ſævitiam mitigarent, feſtos funeris dies ſtatuunt, & annuum ſacrum trieterica conſecratione componunt, omnia per ordinem facientes, quæ puer moriens aut fecit, aut paſſus eſt. [1] Vivum laniant dentibus taurum, crudeles epulas annuis commemorationibus excitantes, & per ſecreta ſylvarum clamoribus diſſonis ejulantes fingunt animi furentis inſaniam, ut illud facinus non per fraudem factum, ſed per inſaniam crederetur: præfertur ciſta, in qua cor ſoror latenter abſconderat, tibiarum cantu, & cymbalorum tinnitu, crepundia, quibus puer deceptus fuerat, mentiuntur. Sic in honorem tyranni à ſerviente plebe Deus factus eſt, qui habere non potuit ſepulturam. Fuit etiam alius Liber apud Thebas tyrannus, magicæ artis poteſtate conſpicuus. Hic, cum muliebres animos venenis quibuſdam, & carminibus occupaſſet, pro arbitrio ſuo crudelia facinora furentibus imperabat, ut mente captas nobiles fœminas, & libidinum miniſtras haberet & ſcelerum. Qui qualia fecerit ſcelera, vel quantum matri contra filium, vel ſororibus contra fratrem imperaverit facinus, in ſcenis quotidie à tragici carminis auctoribus traditur, ut ſcelerati tyranni facinoroſa crudelitas in animis audientium funeſtis ſemper relationibus renaſcatur. Hunc Lycurgus, ſobria virorum conjuratione protectus, regno exuit, pellit patria. Neque enim effœminatus ille conſenſum virorum potuit diutius ſuſtinere. Effœminatum enim fuiſſe &

1. *Heſych.* ταυροφάγος. *Vide Suid.*

1. *Arnob*

& amatorum ſerviſſe libidinibus, Græcorum gymnaſiis decantatur. Nec fuga ejus Lycurgus tantum eſt exilioque contentus, ſed timens ne fugiens & ab aliis receptus, ludibrioſa ſcelerum ſuorum etiam in alia regione conderet ſemina, ſuccinctus ferro, patriæ dedecus minaci perſequitur edicto. Tunc Liber projectis infulis, quas pampineis coronarum circulis illigabat, cum ſemiviro comitatu fugiens (ſoli enim eum ſequuti ſunt ſtuprorum & flagitiorum & libidinum ſocii) per omnes oras vicini maris cum ſumma trepidatione deſperationis erravit. Illic inter ebrias puellas, & vinolentos ſenes, cum adhuc eum ſcelerum pompa præcederet, & alter nigro amictu teter, alter a oſtenſo angue terribilis, alter cruentus ore, dum viva pecoris membra diſcerpit, à Lycurgo comprehenſus per proximam rupem, quæ immenſum præcipitium ſaxis inviis fecerat, in mare præcipitatur, ut lacerum corpus marinis diu jactatum fluctibus, errantium populorum animos ad ſanitatis ac ſobrietatis ordinem ſevera animadverſione revocaret. Hunc finem Liberi Homerus, ut fugam & trepidationem detegeret, & ut oſtenderet mortem, ait: *Iliad. Z.*

---Διὸς-

1. *Arnob. l.* 5. Bacchanalia prætermittemus, in quibus furore mentito circumplicatis vos anguibus, atque caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus diſſipatis. *Schol. Lycoph. de Bacchis*; πειῶν οἰκείαις χερσὶ λέοντας καὶ ἔτερα θηρία, καὶ δράκοντας ὃ περὶ τὰς κόμας εἶχον ἐσπαραγμένους.

---- Διώνυσον ἢ φοβηθεὶς
Δύσιθ' ἁλὸς χεῖ χῦμα. Θέτις δ' ὑπεδέξατο
κόλπῳ
Δακρύουσα, κρατερὸς γὰρ ἔχε πένθος ἀνδρὸς
ὁμοκλῆι.

Imitatur te Lycurge, & sobrium tuum institutum sequitur, nec à salutaribus tuis legibus exorbitat etiam consul noster Posthumius. Nam sicut in libris Annalibus invenimus, bacchanaliorum scelera Ebutio quodam adolescente deferente, detecta sunt. Erant adhuc in urbe Roma integri mores, nec quisquã peregrinas superstitiones dissolutis moribus appetebat: tunc nec Senatus Consuli, nec leges Reipub. nec Consul legibus defuit: Sed investigatis omnibus, qui hujus sacri scelerata commenta tradebant, contra omnes servos imo Romanos quæstionis examine capitalis pœna de Senatûs sententia decreta est. Nec tam diu vindices gladii Consulis conquierunt, quamdiu hoc malum fuisset radicitus amputatum. O digna Romano nomine animadversio! O priscæ virtutis laudanda constantia! nec civibus suis Consul parcere voluit, cum ob purgandam patriam peregrina vitia corriguntur. Sequitur hanc sacri contagionem & imitatur ordinem funeris, à Cerere, Ennensi muliere, mors filiæ consecrata. Nam quicquid in Creta pater ob filium fecerat, hoc totum Ceres apud Ennam amissa filia, impatientia materni doloris instituit, quod quatenus factum sit, brevi sermone perstringam. Unicam Cereris filiam, quam Græci Περσεφόνην, nostri immutato sermone Proserpinam dicunt, ad conjugale

conjugale consortium plures petebant. Mater sollicite de singulorum meritis judicabat. Et cum adhuc omnibus matris sententia videretur incerta, dives rusticus, cui propter divitias Πλούτων fuit nomen, temerario cupiditatis ardore, cum moram dilationis ferre non posset, & cum de præposteri amoris conquereretur incendiis, prope Pergum inventam virginem rapit. Pergus autem lacus, in Ennæ civitatis finibus satis amœnus, & gratus, cujus amœnitas ex florum varietatibus nascitur. Nam per omnem annum vicissim sibi succedentibus floribus coronatur, illic invenies quicquid hyacinthi turget in caulem; illic comam narcissi, vel quod auream rosam desuper pingit: Illic albæ hederæ per terram molliter serpunt, & cum purpureis violis suaviter rubens amaracus invenitur: nec coronam istam albam deserunt lilia. Prorsus aptus locus, qui gratia sua, puellares animos & invitaret, & teneret. In hoc loco, cum à Plutone virgo prope vesperam fuisset inventa, vi rapitur, & super imposita vehiculo, scissis vestibus, laceratis crinibus ducitur. Nec reservati ungues contra amatorem rusticum aliquid profuerunt, nec clamor atque ululatus adjuvit, nec cæterarum strepitus puellarum. Tunc una celeri cursu, cum de civitate nemo succurreret, facta ex ipso timore velocior, matri raptum virginis nunciat. Contra raptorem indignata mater, armatam manum ducit. Nec Plutonem mulieris fefellit adventus, sed ut retorsit ad civitatem oculos, & infinitos cuneos respexit venire cum matre, funestum cœpit ex desparatione consilium. Quadrigam, quæ vehiculum trahebat, per medium lacum dirigit. Is erat profundis voraginibus im-

mersus, illic cum amata submersus virgine, miserandæ matri de morte filiæ funestum spectaculum præbuit. Ennenses, ut possent maternis luctibus ex aliqua parte invenire solatium, inferorum regem virginem rapuisse finxerunt. & ut fides figmentum sequeretur, prope Syracusas eum per alium locum cum virgine emersisse jactarunt. Templum sane & raptori, & virgine accurate collaris sumptibus faciunt & annua in templo vota decernunt, sed nullo genere matris dolor vincitur, nec muliebris impatientiæ tormenta curantur. Sed credens vere filiam prope Syracusas esse visam, Triptolemo villico suo duce, nocturnis itineribus ad Syracusanæ civitatis littus cum lugubri veste ac sordido squallore pervenit, nec illi defuit, qui credulam de calamitatibus suis falleret Matrem. Tunc ait se Pandarus, nescio quis, vidisse non longe à Pachyno navem raptorem ascendisse cum virgine. Persuasum est mulieri, quæ quolibet genere vivere filiam cupiebat audire, infinitis dotibus remunerat civitatem. Syracusani liberalitate mulieris provocati, raptum virginis consecrant, & mitigantes dolorem matris pompam miseri funeris excolunt honore templorum. Sed nec hoc sufficit matri, sed ascensa navi per peregrina littora filiam quærit. Sic fluctibus tempestatibusque jactata ad Atticæ urbis locum pervenit. Illic hospitio recepta, incolis incognitum adhuc triticum dividit. Locus ex patria & ex adventu mulieris nomen accepit. Nam [1]Eleusis dictus est, quod illuc Ceres, relicta Enna, vene-

1. *Idem tradit auctor Etymol.* Ἔλευσις.

1. *Vide*

venerat. Sicque tum ipſa diſpenſatio quod attulerat frumenta, tum quod colligendarum frugum tradiderat diſciplinam, poſt mortem ob beneficium, quod ex frugum copia naſcebatur, & ſepulta in eo loco eſt, pariter & conſecrata, & divino cum filia appellata nomine. Amat enim Græcorum levitas eos, qui ſibi aliquid contulerint, vel qui conſilio, aut virtute ſe juverint, divinis appellare nominibus. Et ſic ab ipſis beneficiorum gratia repenſatur, ut deos dicant, & deos eſſe credant, qui ſibi aliquando profuerint. Sic de Libero Niſa non dubitat, nec de novis ambigit Sparta ſyderibus, cremat & conſecrat Herculem triſtis Oëtas, & à [1] vanis Cretenſibus adhuc mortui Jovis tumulus adoratur. Additur tamen, ſacratiſſimi Imperatores, ad hujus profani erroris augmentum, quod hos homines [id eſt, Liberum & Proſerpinam,] majore quaſi authoritate defendit. Nam Liberum ad Solem volunt referre commenta Græcorum, Proſerpinam verò Liberam dicentes Lunam eſſe confingunt. Quod quam abſurdum & quam miſerũ ſit, ex ipſa veritatis poſſumus ratione colligere. Quis videt puerũ Solẽ? quis fefellit? quis occidit? quis diviſit? quis membris ejus epulatus eſt? Quis Lunam rapuit? quis abſcondit? quis Plutonis conjugẽ fecit? Sed & errorem iſtum phyſica rurſum volunt protegere ratione, indiviſam mentem, & diviſam, id eſt, τὸν ἀμέριστον, καὶ τὸν μεμερισμένον νῦν, hac ſe putant poſſe ratione venerari. Dicite mihi, ô vos mortales, quid naturalibus rebus additis funera?

1. *Vide Suid.* Πὰν Θ.

nera? quid Dei dispositionem crudelium mortium atrocitate polluitis? quid opus erat tam duro crudelique tormento? quid sibi vult ista persuasio, ut divinis rebus funestæ calamitatis ordo societur? utnaturæ syderum, quam Deus summus certis legibus fecit, mortalis calamitas luctibus jungeretur? Cui rei prodest quod facitis? miscetis terrena cœlestibus, caduca superis, tenebrosa lucentibus, dolores ac luctus hominum divinis honoribus consecrantes. Si convocato omni genere humano Sol habita concione loqueretur, desperationem vestram hac forsan oratione percuteret. Quis vos caduci homines & per dies singulos summo Deo variis generibus rebellantes ad hoc tantum facinus impegit, ut profano nefariæ cupiditatis errore & mori me dicatis vestro arbitrio & vivere? Atque utinam usitato more vel uno genere vesanæ cogitationis vestræ figmenta procederent. Utinam sine contumelia mei, sceleratæ cogitationis vestræ grassaretur improbitas. Nunc vosmet per præcipitia jactantes, mihi quoque non parcitis, nec aliquam habet vester sermo reverentiam; sed cum dedecore meo in exitium vestrum, mortemque properatis. Alii me apud Ægyptum undis Nili & rapidis [1] verticibus obstinato mentis furore submergunt. Alii amputatis virilibus plangunt. Alii crudeli morte cæsum, aut in [2] olla decoquunt, aut septem

1. *Emenda*, vorticibus.

2. *Apud Homerum* πιμπώβολα. *Iliad. α.* γέροι δ' πὰρ' αὐτὸν ἔχον πιμπώβολα χερσὶν, *quinque sunt veruum non septem. Fortassis corrigendum:*

ſeptem verubus corporis mei membra lacerata ſubfigunt. Qui paululum mihi placida fuerit oratione blanditus, quadrijugi currus aurigam me eſſe confingit. Projicite aliquando tanti furoris exitium & ſalutari perſuaſione convicti, veram ſalutis viam quærite. Inimicus Dei eſt, qui hæc aut cogitavit, aut finxit; nec facinus ejus ſimplex aut uſitata pœna comitatur, qui ſacra profanis perſuaſionibus polluit, qui de præclaro opere Dei tanta confinxit. Lugete mortuos veſtros, & ipſi ſimili morte morituri. Mittite regibus veſtris, ut vultis inferias, & orbitates eorum alio remediorum genere mitigate. Lugete Liberum, lugete Proſerpinam, lugete Attin, lugete Oſirin, ſed ſine noſtræ contumelia dignitatis. Nolo me per tumulos eorum favillaſque ducatis, nolo & errori veſtro nomen meum fomenta ſuppeditet. Ad lucem diei à Deo factus ſum, hoc mihi ſufficit ſolum. Quid me

---

gendum: aut in olla decoquunt, aut diſcerpti corporis mei membra lacerata verubus ſubfigunt. *Clem. Protr.* οἱ δὲ Τιτάνες οἱ καὶ διασπάσαντες αὐτὸν λέβητά τινα τρίποδι ἐπιθέντες, καὶ τοῦ Διονύσου ἐμβάλλοντες τὰ μέλη, καθήψουν πρότερον, ἔπειτα ὀβελίσκοις περιπείραντες ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο. *Arnob. lib.* 5.

Deſiſtimus Bacchanalia prædicare, in quibus arcana, & tacenda res proditur ſacratis, ut occupatus puerilibus ludicris diſtractus à Titanibus Liber ſit, ut ab iiſdem membratim ſectus atque in ollulas conjectus ut coqueretur.

1. *Plane*

me honesti muneris dignitate privatis? Aliud me Deus fecit, aliud esse jussit, & vos me pro libidine vestra dividitis, pro arbitrii vestri cupiditate laceratis? quicquid sum simpliciter Deo pareo, nec aliud volo de me intelligatis nisi quod videtis. Hoc Deo gratum est, hoc Deus libenter amplectitur, hoc homines ad salutis viam ducit, si projectis erroribus Dei gratiam simpliciter ac fideliter audiatis. Haec quidem sacratissimi Imperatores, prosopopoeiaco me sermone dixisse sufficiat. At ego nunc sacrarum lectionum institutione formatus, perditos homines religioso sermone convenio. Si Dii sunt quos colitis, cur eos lugetis? cur eos annuis luctibus plangitis? [1] Si lachrymis, & luctu digni sunt, cur eos divino honore cumulatis? Unum itaque è duobus facite, aut nolite eos lugere, si dii sunt: aut, si luctu eos dignos putatis ac lachrymis, Deos eos appellare nolite, ne luctibus ac lachrymis vestris, majestas divini nominis polluatur. Sed quia

1. *Plane sunt illa apud Clem. Protrep.* εἰ θεὸς νομίζετε, μὴ θρηνεῖτε αὐτὸς, μηδὲ κόπτεσθε, εἰ δὲ πενθεῖτε αὐτὸς, μηκέτι τούτους ἡγεῖσθε εἶναι θεούς. *Sunt autem Xenophanis Colophonii ad Ægyptios. Plutarch. de Isid.* Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ἢ ἐξῆς ὅτι τοὺς Αἰγυπτίους εἰς θεὸς νομίζειν, μὴ θρηνεῖν, εἰ δὲ θρηνοῦσι, θεὸς μὴ νομίζειν, ἀλλ' ὅπερ γελοῖον ἅμα θρηνεῖσθαι ἔυχεσθαι, τοὺς καρποὺς πάλιν ἀναφαίνειν καὶ τελεσθὲν ἑαυτοῖς ὅπως πάλιν ἀναλίσκωνται, καὶ θρηνῶνται. 1. *Lusian*

quia mens perdita, & sceleratæ cupiditatis laqueis implicata, nulla potest ratione revocari, persequar cætera, ut publicatis omnibus atque detectis quæ profana consecravit improbitas, misericordia Dei in nomine Domini nostri Jesu Christi lapsos erigat, fugientes ad se revocet, dubitantes confirmet, errantes corrigat, & quod est potissimum, vitam morientibus donet. In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, [1] Adonis quasi maritus plangitur Veneris, & percussor ejus circumstantibus, vulnusque monstratur. Mars enim in porci sylvestris speciem formamque mutatus, ut sibi primas partes in amore Veneris vindicaret, [2] incaute contra se ruentem

---

1. *Lucian* de *Dea Syria* : εἶδον δὲ καὶ ἐν Βύβλῳ μέγα ἱερὸν Ἀφροδίτης Βυβλίης, ἐν τῷ καὶ τὰ ὄργια ἐς Ἄδωνιν, ἐπιτελέουσι. λέγουσι γὰρ δὴ ὧν τὸ ἔργον τὸ ἐς Ἄδωνιν, ὑπὸ τοῦ συὸς, ἐν τῇ χώρῃ τῇ σφετέρῃ γινέσθαι, καὶ μνήμην τῶν πάθεος, τύπτονταί τε ἑκάστου ἔτεος, καὶ θρηνέουσι, καὶ τὰ ὄργια ἐπιτελέουσι, καὶ σφισὶ μεγάλα, πένθεα ἀνὰ τὴν χώρην ἵσταται. *Ovid. X. Metam.*

———luctus monumenta manebunt
Semper Adoni mei, repetitaque mortis imago
Annua plangoris peraget simulamina nostri.
Macrob. Saturn. lib. 1. *cap.* 2.

2. *Ovid. Metam. X.*

Forte

entem percutit juvenem. Si Deus erat Adonis cur rivalis insidias nesciebat? Si homo, cur cum superiore certabat. Sed & alium audio cum Venere conjugale habuisse consortium. Vulcanus, nisi fallor, ab his Deorum cultoribus maritus Veneris esse perhibetur. O vanorum hominum ridendi persuasio inter duos maritos adulter positus ab uno capitur, alterum vincit. Sed vide, ut adulter Deus maritum vinceret quod sibi corpus elegit, porcus esse maluit: qui, si habebat corporis mutandi potestatē, leonis debuit potius speciem formamq; suscipere. Sed leonē dicunt, qui naturas animaliū norunt, in illa agrestis animi feritate pudicitiæ servare virtutē. Meritò igitur ab adultero leonis spernitur forma & libidinosi animalis eligitur. Hic jā Evangelicæ traditionis secreta tractemus. *Mat.* 8. Ejecto dæmonio dominus porcorum gregem donat. *Luc.* 8. *Marc.* 5. Nec immerito, ut cum libidinosis animalibus per dura præcipitia fluctusque jactatus, per mortes porcorum varias, digna nece immundus spiritus carperetur. [1] Audio Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donasse, ei erat Venus nomen. Initiasse etiam Cypriæ Veneri plurimos, & vanis consecrationibus deputasse. Statuisse etiam [2] ut quicunque initiari vellet, secreto Veneris sibi

---

Forte suem latebris vestigia certa secuti
Excivere canes, sylvisque exire parantem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreius ictu,
Protinus excussit pando venabula rostro.

1. *Lucian. de Dea Syria.*
2. *Lege*: assem unum mercedis nomine, *posset etiam*.

ſibi tradito, aſſem in manum mercedis nomine Deæ daret. [1] Quod ſecretum quale ſit omnes taciti intelligere debemus, quia hoc ipſum propter turpitudinem manifeſtius explicare non poſſumus. Bene amator Cinyras meretriciis legibus ſervit, conſecratæ Veneri à ſacerdotibus ſuis ſtipem dari juſſit, ut ſcorto. [2] Sebazium colentes Jovem [1] anguem

---

tiam ferri: aſſem annuum mercedis. *Vel*: aſſem unum. *Sed prior lectio vera.*

1. *Nempe* ἀλῶν χόνδρ☉, καὶ φαλλὸς. *Cl. Prop.* ταύτης τῆς πλαγίας ἡδονῆς τεκμήριον τῆς γυνῆς, ἀλῶν χόνδρ☉, καὶ φαλλὸς, τοῖς μυσταῖς ☿ τέχνῃ ☿ μοιχικὴν ἐπιδίδοσα. νόμισμα καὶ εἰσφέρουσιν αὐτῇ οἱ μύσται, ὡς ἑταίρᾳ ἐχούσαι. *Arnob. lib.* 5. Nec Cypriæ Veneris abſtruſa illa initia præterimus, quorum conditor indicatur Cinyras rex fuiſſe: in quibus ſumentes ea, certas ſtipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitii numinis ſigna. *ubi veriſſima conjectura reſtituendum cenſeo*: in quibus ſumentes æra, certas ſtipes inferunt.

2. *V. inſcript.* Sabazium.

Q. NUNNIUS
ALEXANDER
DONUM DEDIT
JOVI SABAZIO.

Utroque enim modo ſcriptum. Cic. Arnob. Macrob. Sebadium *ſcribunt. At Heſych.* Σαβάζι☉, ἐπίκλησιν Διονύσου, παρὰ ☿ σαβάζειν. *id eſt*, βακχεύειν.

.1 anguē cum initiantur, per sinū ducunt. Adhuc primi erroris vitia grassantur, & quicquid hominem perdidit, colitur, & funesti anguis callida & malitiosa crudelitas adoratur. In sacris Corybantum paricidium colitur. Nam 6 unus frater à duobus interemptus est, & ne quod indicium necem fraternæ mortis aperiret, sub radicibus Olympi montis à paricidis fratribus consecratur. Hunc eundem Macedonum colit stulta persuasio. Hic est Cabirus, cui Thessalonicenses quondam cruento, cruentis manibus supplicabant. Considerandum itaque est quale sit numen, quod paricidalis amentia, ut parricidium 7 coleret, invenit. Quapropter quicunque hæc sacra devota mente veneratur, cuicunque placet superstitionis istius metuenda contagio, au mali

---

βακχεύειν. Idem affirmat Suid. & Harpocratio & Strabo lib. 10. & Diodor. Sic. lib. 4. Sabazii Dionysiū narrant, & ejus genus, ac sacra tradunt.

1. *Arnob. lib.* 5. Ipsa sacra, & ritus initiationis ipsius, quibus Sebadiis nomen, testimonio esse poterunt veritati, in quibus aureus coluber in sinum demittitur consecratis, & eximitur rursus ab inferioribus partibus. *Clem. Protrept.* Σαβαζίων γοῦν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυουμένοις, Διὰ κόλπου θεὸς. δράκων δὲ ἐστὶν οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων.

2. *Arnob. lib.* 5. Oblivioni etiam Corybantis sacra donentur, in quibus sanctum illud mysterium traditur: frater trucidatur à fratribus, &c.

3. *Alii*, ut paricidium celaret, invenit.

1. *Eaden*

malis suis solatium quærit, aut facinora eorum tacita collaudat cogitatione, hoc optans, hoc quærens, hoc utique magnopere desiderans, ut & sibi liceat quod diis suis licuit, ut & se ad consortium talis vitæ morum similitudo perducat. Adulterio delectatur aliquis? Jovem respicit; & inde cupiditatis suæ fomenta conquirit, probat, imitatur, & laudat, quod Deus suus in cygno fallit, in tauro rapit, ludit in Satyro, & ut liberalis in flagitiis esse consuescat, quod inclusam regiam virginem auro largiter fluente corruperit. [1] Puerorum aliquis delectatur amplexibus? Ganymedem in sinu Jovis quærat, Herculem videat Hylam impatienti amore quærentem: Hyacinthi desiderio captum Apollinem discat. Chrysippum alius, alius Pelopem videat, ut per Deos suos sibi licere dicat, quicquid hodie severissime Romanis legibus vindicatur. Adulteria omnia eorum enumerare difficile est. Quis Amymonem? quis Alopen? quis Menalippen? [2] quis Chionem, Hippothoënque corrupit? Nempe Deus vester hæc fecisse memoratur. Ille, quem volunt severis oraculis errantium hominum peccata corrigere

1. *Eadem fere apud Arnob. lib.* 4.

2. *Prius fuit: Hippogoënque. Clem. Protrep.* Κάλει μοι τὴν Ποσειδῶ, καὶ τὴν χόρον τὴν διεφθαρμένον ὑπ' αὐτοῦ, τὴν Ἀμφιτρίτην, τὴν Ἀμυμώνην, τὴν Ἀλόπην, τὴν Μελανίππην, τὴν Ἀλκυόνην, τὴν Ἱπποθόην, τὴν χιόνην. *Arnob. lib.* 4. *qui, ut Firmicus,* Menalippen, *non* Melanippen, *& fortè apud eundem* Chionas, *non* Alcyonas.

corrigere, Steropen amat, [1] Æthisam rapit, Zeuxippen stuprat, quærit Prothoën & Arsinoæ adultera cupiditate blanditur. Sed ex istocorruptarum mulierum grege una puella amatorem Deum & vitavit & vicit. Daphnen enim divinans Deus & futura prædicens, nec invenire potuit, nec stuprare. Muliebria patitur aliquis, & effœminato corpori solatium quærit? [2] Videat Liberum amatori suo post mortem etiam promissæ libidinis præmia

---

1. *Lege*: Æthusam. *Clem. Protrep.* Κάλει μοι καὶ τὴν Ἀπόλλω· Φοῖβός ἐστιν οὗτος, καὶ μάντις ἁγνὸς, καὶ σύμβουλος ἀγαθὸς. ἀλλ' οὐ ταῦτα ἡ Στερόπη λέγει, οὐδὲ ἡ Αἴθουσα, οὐδὲ ἡ Ἀρσινόη, οὐδὲ ἡ Ζευξίππη, οὐδὲ ἡ Προθόη, οὐδὲ ἡ Μάρπισσα, οὐδὲ ἡ Ὑψιπύλη. Δάφνη γὰρ ἐξέφυγε μόνη τὴν μάντιν, καὶ τὴν φθορόν. *Arnob. lib.* 4.

2. *Arnob. lib.* 5. Liber nosse inferos expetivit, sed qua iret, ac pergeret, nesciebat. Prosumnus quidam exoritur, qui se Acherusios aditus pollicetur indicaturum, si Deus uxorias voluptates pateretur ex se carpi. Deus facilis jurat potestatis futurum se ejus, sed cum primum ab Inferis compos voti redisset, viam Prosumnus edisserit, atque in limine prostituit inferorum. Interea dum Liber Stygem collustrat, ex viventium numero index decedit: emergit ab inferis Euhyius, & ut fidē impleret pacti, ficorum ex arbore ramum præsecans humani speciem fabricatur in penis, & meditatur ab ligno pati, quod in veritate promiserat. *Eadem Clem. Protrep.* &

& Greg. Nazianzenus, στηλιτευτικῷ β. Omnes itineris infernalis indicem Prosymnum dicunt. Hyginus vero pag. 189. Poët. Astron. Hypolipnum petenti Libero descensionem ad inferos monstrasse. Sed ex eodē Nazianzeno legendū Polyhypnus. Ex hac fabula ortū, ut Baccho φαλλὺς erigerent. Lucian. de Dea Syria: φαλλὺς Ἕλληνες Διονύσῳ ἐγείρουσι ἐπὶ τῶν καὶ τοῖον δὲ τι φέρουσι, ἄνδρας μικρὺς ἐκ ξύλου πεποιημένους, μεγάλα αἰδοῖα ἔχοντας. Quæ verba repetit Schol. Arist. ἐν νεφέλαις. Vide eundem in ἀχαρναῖς, & Suid. φάλλος. Inde Solennis festivitas φαλλαγωγίας, in qua φαλλὺς circumferebant, & adorabant. Theodoret. Serm. 3. Arnob. lib. 5. Notanda sunt illa apud Marium Plotium de metris, scriptorem hactenus ineditum. Ithyphallicum dictum, quod hoc sono cantantes Athenienses Libero patri, φάλλον, id est, fascinum virile ἴθυνον, id est, ciebant, dicentes, εἴθε μ' ἰθύφαλλε. Harpocration ἰθύφαλλος, inde Athenis ἰθύφαλλοι, lascivi & amori indulgentes. Demosth. Orat. adv. Cononem: καὶ ἐρεῖν ὡς εἰσὶν ἐν τῇ πόλει πολλοὶ κακῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν ὑεῖς, οἱ παίζοντες σφίσιν αὐτοῖς ἐπωνυμίας πεποίηνται, καὶ καλοῦσι, τοὺς μὲν ἰθυφάλλους, τοὺς δὲ αὐτοληκύθους. Sed Demosthenem optime interpretantur, illa quæ profert Suid. ex Semo Grammatico: οἱ δὲ ἰθύφαλλοι, προσωπεῖα μεθυόντων εἶχον καὶ χειρίδας αὐθεινὰς, καὶ χιτῶνα μέχρι τῶν σφυρῶν.

 1. Prius

mia imitatione flagitiosi coitus repræsentantem. Si quis monstruoso cupiditatis ardore in paternæ necis armatur exitium, à Jove sumat exemplum. Qui fraternum desiderat sanguinem, Corybantum sequatur institutum: & incestum desiderantibus à Jove sumantur exempla: cum matre concubuit, sororem duxit uxorem, & ut integrum facinus impleret incesti, filiam quoque animo corruptoris aggressus est. Inferiores aliquis æmulo stridore persequitur, & adversarium cupit crudeli feritate torquere? ab Apolline ex Marsiæ casibus crudelium tormentorum casus discat. Alienum aliquis desiderat, & hoc cum morte domini conatur implere? videat ut Hercules occiso Geryone Iberas abegerit boves. Si quis promiscua hominum cæde gaudet; præposteras Martis cupiditates diligenter inspiciat. Semina pene omnium scelerum[1] à diis suis peccantium turba collegit. Et ut perditus animus impune facinus posset admittere, ex præcedentibus facinorum exemplis majore se autoritate defendit. Si stupri præmia corruptor inquirit, si viam optat sollicitationis addiscere; in sinu corruptæ mulieris aurum videat Jovis. Si publicus paricida commissam sibi regni custodiam nefaria prodere cupiditate desiderat, respiciat ad eos, qui Saturnum filio prodiderunt. Quatenus jus lædatur hospitii, vel quatenus amicitiæ jura turbentur, vel quatenus mensæ conciliatio sancta violetur. Si quis ad injuriam pronus quærit esse, ordinem scelerum de Tantali casibus discat. O facinorosæ cupiditatis triste solatium

1. *Prius erat*, à pŭs suis.

1. *Vera*

solatium! O hominum deflenda persuasio! O infelicis imitationis cruenta meditatio! [1] Scenam de cœlo fecistis, & errantes animos per abrupta præcipitia crudeli calamitate duxistis, cum hominibus peccare cupientibus facinorum via de Deorum monstratur exemplis. Sed in ista criminum lege, in ista confessione scelerum gratias agamus illis, qui etiam exitia & mortes Deorum istorum nobis nescientibus prodiderunt: ut disceremus omnia per tot obstantes. Fuit enim & apud veteres, licet nondum terram illuminasset, Domini nostri Jesu Christi veneranda dignatio, in spernendis superstitionibus religiosa constantia. Diomedes pudicus ac sobrius Venerem vulnerat, Martem vincit & percutit. [2] Oeti & Ephialtæ edicto Mars bellipotens [3] temporali exilio damnatus, ferrea catenarum vincula sustinuit. Sarpedonem filium mortuum in Troja Jupiter plangit. Et mercedem fabricatorum murorum Neptunus à superbo rege non recepit. Alterius regis Apollo greges pascit. Et soli omnia videnti alius occisarum boum nunciat mortes. Castores sepelit Sparta, ardet apud Oetam Hercules, & Æsculapius alibi fulminatur, Vulcanus à patre præcipitatus pedem frangit, Lycurgum

1. *Vera est emendatio*, Scenam de cœlo fecistis. *Plane expressit illa Clementis Protrept.* οἴμοι τῆς ἀθεότητος. σκηνὴν πεποιήκατε τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸ θεῖον ὑμῖν δρᾶμα γεγένηται.

2. *Lege:* Oti. *Homer. Iliad. E. Arnob. lib.* 4.

3. *Mensibus tribus & decem. Arnob. Hom.*

gum fugiens Liber moritur, Venus in adulterio deprehensa detegitur, & post Dei nuptias Anchisæ hominis cubile sectatur. Saturnus regno timens devorat filios. Hic ex Greta fugiens in Italia à Spartanis absconditur. [1] Ob amorem catamiti Juno spernitur, & ad Endymionem Luna descendit, & contra voluntatem uxoris & filiæ Trojanis auxilium ferens deceptus Jupiter dormit. O flagitiosa confessio! ô miserabiles, deflendique cultus! ô duræ servitutis miseranda conditio! Ad istorum cultum deorum sanctos homines, & Deum devota mente colentes, sacrilegum tyrannorum traxit imperium; & ut huic facinori aliud facinus adderetur, mors est decreta nolentibus. Ad theatrum potius templa transferte, ut in scenis religionum istarum secreta tradantur, & ut nihil prætermittat improbitas, histriones facite sacerdotes. Alter dignior locus religionibus istis inveniri non poterit: illic amores Deorum vilis turba decantet: [2] illic casus morteſque saltatores, * * illic Deorum in templis ab impiis & facinorosis magistris melius mens perdita & muliebris docetur facinus. Discite etiam, sacrosancti imperatores, venerandum Alexandriæ numen unde sumpserit exordium, ac à communi nostra fragilitate detecta, ad veritatis exordium mortalitatis nostræ sermo revocetur. Cum ingrueret arescentibus frugibus malitiosa fames,

1. *Erat* catamiti. Ganymedis. *Festus.*

2. *Locus mutilus fortè ita supplendus:* illic casus, morteſque saltatores exhibeant: illis Deorum in templis.

1. Ex-

mes, Jacobi religioſi patriarchæ ſemine procreatus juvenis Joſeph. interpretatuſque ſomnium regis, totum, quicquid innuebat, oſtendit. (*Gen.* 41, & 39.) Joſeph [1 eſt Jacobi filius] qui ob pudicitiam in carcerem miſſus, ereptus poſt interpretationem ſomnii, fuit particeps regni. Nam ſeptem annorum collectis, & ſervatis frugibus, alterius ſeptennii egeſtatem divinæ manus providentia mitigavit. Huic poſt mortem Ægyptii patrio gentis ſuæ inſtituto templa fecerunt: &, ut juſtam diſpenſationis gratiam poſteritas diſceret, 2 quo modio eſurientibus & ementibus frumenta diviſerat, capiti is ſuperpoſitus eſt. Nomen etiam, ut ſanctius coleretur, ex primo autore generis accepit. *Gen.* 21. Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham indulgentia Dei ſuſceperat filium, 3 Serapis dictus eſt Græco ſermone, hoc eſt, Σαρᾶς ἀπό.

Sed

1. *Expunge gloſſema:* eſt Jacobi filius.

2. *Recte emendabis:* Quo modio eſurientibus, & ementibus frumenta diviſerat, capiti is ſuperpoſitus eſt. *Ruffin. Hiſt. lib.* 11. *cap.* 23. *ubi multis Serapidis ſtatuam, & cultum apud Alexandrinos deſcribit:* De Serapidis origine diverſa fertur opinio, alii Jovem putant, cujus capiti modius ſuperpoſitus, vel quia eum menſura modoque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Quidam in honorem noſtri Joſeph formatum perhibent ſimulachrum ob dimenſionem frumenti, qua famis tempore ſubvenit Ægyptiis. *Vide Suid.* Σάραπις.

3. *Alia origo nominis Serapidis ab antiquis traditur,*

Sed hoc invito Joseph accidit, imo mortuo. Neque enim ad hoc facinus religiosus animus, & Deo summo dicatus adduci potuisset, ut erroris illecebras ex nomine suo superstitiosis hominibus ipse præberet, præsertim cum sciret hæc esse in Dei sacrosanctis legibus, nequis hominum tale aliquid aut veneraretur aut coleret. Hic in Ægypto colitur, hic adoratur, hujus simulachrum [1] Neocororum turba custodit, & ad memoriam vetustatis errans populus ordinem sacrorum in honorem integerrimi, ac prudentissimi hominis constitutum, contentiosa hodie animositate custodit. Sed & in ipso simulachro, sicut in cæteris, ex assiduis sacrificiis immundi dæmonum spiritus colliguntur. Nihil enim operantur animæ, & cruor ex assidua pecudum cæde profusus, nisi ut dæmonum substantia, qui diaboli procreatione generantur, ex isto sanguine nutriatur. [2] Nam ita esse Porphyrius defensor Stoicorum, hostis Dei & veritatis, in multis scelera-

---

traditur. Clem. Strom. 1. *ex Nymphodoro* τὴν Ἄπιν τὴν ταῦρον τελευτήσαντα εἰς σορὸν ἀποτίθεσθαι τῷ ναῷ τοῦ τιμωμένου δαίμονος. καὶ ἐντεῦθεν Σοῤῥάπιν κληθῆναι, καὶ Σάραπιν συνηθείᾳ τινὶ τῶν ἐγχωρίων ὕστερον. *Aliorum opiniones recenset Plutarchus de Iside. Clem. Protrep. Ruffin.* 11. *Hist.*

1. *Vera est lectio:* Neocororum turba custodit. Νεωκόροι.

2. *Erat:* Nam ista esse.

ſceleratarum impietatum ſcriptis, manifeſtis nobis probationibus prodidit. In libris enim, quos appellat † περὶ τῆς εὐλογίων φιλοσοφίας. majeſtatē ejus prædicans, de infirmitate confeſſus eſt. In primis enim librorum partibus, [1] [id eſt in ipſis auſpiciis poſitus] dixit: *Serapis vocatus, & intra corpus hominis collocatus, talia reſpondit.* Dicant nunc mihi perditi homines, quis potior eſt, qui vocat, & imperat, & includit, an qui vocatur & paret? Et cum venerit, in ſuſcipientis hominis corpore poteſtate jubentis includitur? Gratias agimus, Porphyri, quod libris tuis Deorum tuorum nobis ſubſtantiam prodidiſti. Didicimus per te, quatenus Dii tui hominibus viventibus ſerviant. Serapis tuus ab homine vocatur, & venit; & cum venerit ſtatim juſſus includitur, & loquendi neceſſitas nolenti forſitan imperatur. Sic apud nos Deos veſtros, cum hominibus nocere cœperint, [2] religioſi ſermonis flagella caſtigant. Sic in corpore hominum conſtituti Dii veſtri verbo Dei

† *Vide obſerv. in fine libri.*

1. *Puto irrepſiſſe è gloſſa.*

2. *Infra:* Adhærens homini laceratur, uritur, vapulat, & ſtatim de commiſſis ſceleribus confitetur. *Cyprianus de idolor. vanitate.* Videas illos (*Dæmonas*) noſtra voce & operatione majeſtatis occultæ, flagris cædi, igne torreri, incremento pœnæ propagantis extendi, ejulare, gemere, deprecari. *Origines Homil. 24. in Joſuam.* Si inimica virtus dæmonis obſideat alicujus corpus, adhibeantur autem multæ exorciſtarum invocationes & ad hæc omnia ſurdus dæmon in obſeſſo corpore perſiſtat,

ſpiritualium flammarum igne torquentur, & qui apud vos, quaſi dii colunturꝰ apud nos religioſæ fidei medela Chriſti gratia humano ſubjacentes imperio, & tormenta repugnantes ſuſtinent, & victi pœnis ultricibus ſubjugantur. 1 Penates etiam qui ſunt explicare contendam, ne quid à me ſit prætermiſſum. Qui nihil aliud putant eſſe vitam, niſi veſcendi & putandi licentiam, hos ſibi Deos ex cupiditatis ſuæ humilitate finxerunt, nutrimenta corporis, quæ ex quotidianis epulis comparantur, hoc nomine pro ſalute hominum conſecrantes. Quia per epulas corporis reficitur infirmitas, alimenta ſolum eſſe Deum ſanxerunt, neſcientes divini oraculi veritatem. Cum enim Dominus noſter Jeſus Chriſtus cum Diabolo pro noſtra ſalute ſollicitus, divina majeſtatis ſuæ colluctatione certaret, & ut de faucibus ejus, quem gerebat, hominem liberaret, hac eum reſponſione quaſſavit. Nam cum diceret ei Diabolus: Mat. 4. *Si filius Dei es, fac ut iſti lapides panes fiant.* Reſpondens ei Dominus dixit: Luc. 4. *Non in pane tantum vivit homo, ſed in omni verbo Dei:* neſcientes itaque ſubſtantiam generis humani, quotidianas epulas hoc nomine conſecrarunt. Nam omne, quo veſcuntur homines, penus vocatur; hinc & 1 cella penaria, hinc & Dii penates, ab abjectis & proſtratis hominibus miſera ſunt cogitatione compoſita.

ſtat, facilius ferens exorciſtarum pœnas, & adhibita ſibi ex Dei nominis invocatione torménta. *Vide, quæ notamus ad Minucium.*

1. *Cic. 2. de Nat. Deorum.*

2. *Feſtus*, Penora. *Varro 4. de lingua Lat.*

1. *Cic.*

posita. [1] Vesta autem quid sit discite, ne putetis antiquum aliquid, aut cum summo terrore inventum. Ignis est domesticus, qui in focis quotidianis usibus servit. Quapropter coquos habeat, non miseras virgines sacerdotes, quæ contemnentes ignis ipsius favillas, aut prostituto corpore peccare coguntur, aut in virginitate perseverantes perdunt honestam glorioſi nominis dignitatem. Palladii etiam quid sit numen audite. [2] Simulachrum est ex ossibus Pelopis factum. [3] Hoc avarus Scytha feciſſe perhibetur: jam quale sit considerate, quod Scytha barbarus consecravit. Estne aliquid apud Scythas humana ratione compositum, & illa effera gens (hominum) & crudeli atque inhumana semper atrocitate grassata, in constituendis religionibus rectum aliquid potuit invenire? Simulachrum hoc Trojanis avarus vendidit, stultis hominibus vana promittens. Vendebatur Deus, ut prodesset emptori, & emptor suppliciter adorabat, quicquid paulo ante viderat subhastatum. Substantia autem simulachri ipsius ex ossibus Pelopis est. Si humana vis miseros homines ossa venerari, purioris sikem & castioris hominis reliquias collige. Accedat idolo quod facias ex hominis virtutibus meritum. Pelops in deliciis amatoris fuit, & diu pro-

1. *Cic. 2. de Nat. deor.*

3. *Clemens Protrept. Arnob. lib. 4.*

3. *Scribendum*: hoc Abaris Scytha, *idem error paulo post*: Hoc Trojanis Abaris tradidit. *Non avarus. vix scriptor alius meminit Palladiũ Trojanorum ex ossibus Pelopis concinnatum. Wower.*

1. *Idem*

prostituti pudoris damna sustinuit. Sed nec adulto ei scelus defuit. Is enim, cujus filiam petebat, eum fraude proditoris occidit. Proditorem etiam ipsum perjuriis aggressus est, et ne promissa redderet præmia hunc eundem per abrupta præcipitia jactavit. En cujus electa sunt ossa, ut Deus fieret, qui urbes & regna servaret. Sed nec servavit aliquando nec profuit, & quid se maneat, ex urbium, in quibus fuit, casibus videt. Incensa est Troja à Græcis, à Gallis Roma, & ex utroque incendio Palladium reservatum est. Sed reservatum non propriis virtutibus, sed humano præsidio: ab utroque enim loco homines liberant & translatum est, ne humano flagraret incendio. Tanto numini humana fuerunt præsidia necessaria, & ne arderet humanum quæsivit auxilium. Dilatum est Palladium ab incendio non liberatum. Stat sententia, manet pœna, ignis imminet, ignis urget, quem vitare non poterit. Jam parturit flamma cœlestis, jam divinæ animadversionis monstratur adventus, jam futuræ cladis nunciatur exitium, in hoc incendio Palladium latebras invenire non poterit, ignis iste scrutatur abdita, quærit absconsa: & quicquid errantes homines vanis persuasionibus perdidit, rapida flammarum populatione complectitur: Mal. 4. *Venit enim,* (inquit) *dies Domini ut ardens clibanus.* Audisti quid veniat. Nihil est quod ex te collectum in apothecis dominicis reponi possit, ardebis ut stipula, cujus inanis vilitas in cineres favillasque servatur, quam rapax ignis violentia congeniti spiritus pascitur. Hic est exitus finisque vester: hæc est pœna, quam pro deceptis hominibus Deus statuit, ut perpetuis ardeat flammis, qui

contra

contra voluntatem Dei miserum hominem aut decepit aut perdidit. Volo sane diligenter inquirere, cujus Minervæ hoc volunt esse signum. Plures enim Minervas fuisse constat, nec aliquis in ista parte dissentit. Singularum itaque genus, institutum, artem propositumque dicamus, ut ex his omnibus inveniri possit, Palladium cujus Minervæ sit nomine consecratum. [1] Quinque Minervas fuisse legentibus nobis tradit antiquitas. Una est Vulcani filia, quæ Athenas condidit, quam ex agrestibus locis ad urbanæ conversationis ordinem rustica turba comitata est. Fuit alia in Ægypto, Nili regis filia, Textrinæ artis magistra. Tertia vero patre Saturno genita est. Sed hanc viraginem fuisse commemorant: nam nunquam se intra fœminei sexus verecundiam tenuit, sed arma semper strepitumque pugnarum, & cruenta sequuta est studia bellorum. Quarta Jovis Cretici regis fuit filia, quæ occisum patri detulit Liberum. [2] Quinta Pallante patre, & Tritonide matre orta est, quæ patris

1. *Idem Clem*: Ἐισὶ δὲ οἱ πέντε Ἀθηνᾶς ὑποτίθενται, τὴν μὲν Ἡφαίστου, τὴν Ἀθηναίαν. τὴν δὲ Νείλου, τὴν Αἰγυπτίαν. τρίτην τῆς Κρόνου, τὴν πολέμου εὑρέτιν. τετάρτην, τὴν Διὸς, ἣν Μεσσήνιοι Κορυφασίαν ἐπικεκλήκασιν. ἐπὶ πᾶσι, τὴν Πάλλαντος καὶ Τιτανίδος τῆς Ὠκεάνου, ἣ τὴν πατέρα δυσσεβῶς καταθύσασα, τῷ πατρῴῳ κεκόσμηται δέρματι, ὥσπερ κωδίῳ.

2. *Erat* Titanide. *Sed male.*

patris appellata nomine, Pallas est ab hominibus nuncupata. Hæc paricidalis amentia furoris & vesanæ temeritatis instinctu, patrem Pallantem crudeli morte jugulavit. Nec simplici patris morte contenta, ut diutius malis suis fruereur, & ut de morte patris crudelius triumpharet, exuviis corporis ejus ornata est, ut paricidii facinus ex crudeli ostentatione publicaret. Hujus est palladium, proh nefas! nomine consecratum. Hæc est Pallas quæ colitur, hæc est quæ pontificali lege servatur, & cujus facinus severius damnari debuerat, ejus imago suppliciter adoratur. Apponite ignem, augete flammas, ut quotidianis sacrificiis vestris dicatur ardere. Quid enim meretur aliud paricida, nisi ut perpetua mutatione flammarum ante sententiam Dei quotidie flammis ultricibus concremetur. Busta sunt, sacratissimi Imperatores, appellanda non templa. Rogi sunt potius dicendi miserorum. Nam in honorem hominum perditorum ædes pro sepulchris miseranda hominum servitus facit. Hic crematorum corporum favillæ servantur, hic cineres mortuorum irreligiosa lege conduntur, ut acerbarum mortium casus quotidiano victimarum sanguine recrudescat, ut tristis lamentationis exitus renovatus annuis luctibus renascatur, ut sopitos fletus recentior ululatus exigatet, ut paricidia, vel incesta, vel mortes ex sacrorum ritu misera mens hominum & colere discat & facere. Amputanda sunt hæc, sacratissimi Imperatores, penitus atque delenda, & severissimis edictorum vestrorum legibus corrigenda, ne diutius Romanum orbem præsumptionis istius error funestus commaculet, ne pestiferæ consuetudinis convalescat improbitas. Quicquid

homi-

hominem Dei conatur perdere ne diutius in terra dominetur. Nolunt quidam & repugnant, & exitium ſuum prona cupiditate deſiderant: ſed ſubvenite miſeris, liberate pereuntes, ad hoc vobis Deus ſummus commiſit imperium, ut per vos vulneris iſtius plaga curetur. Facinoris eorum periculum ſcimus, erroris notæ ſunt pœnæ, ſed melius eſt, ut liberetis invitos, quam ut volentibus concedatis exitium. Ægrotantes contraria delectant, & cum corpus hominis adverſa valetudo poſſederit, contra ſalutem ſuam à laborantibus perverſa poſcuntur. Capti mens languoris vitio, morborum ſemper augmenta deſiderat, & medelas artificum aſpernit ac contemnit, reſpuit remediũ Medicinæ, & in exitium ſuum prona animoſitate feſtinat. Tunc ſi malum morbi fortius creverit, majora remedia quæruntur, & pro ſalute hominis ſollicita fortius ſe medicina opponit. Aſperi cibi, amari potus nolentibus ingeruntur: & ſi convaluerit malum, & ignis adhibetur & ferrum. Sic homo recepta ſanitate & ſalute ſibi reddita, quicquid ægrotantis corporis vitio invitus paſſus eſt, hoc totum pro utilitate ſua factum eſſe, ſtantis animi judicio confitetur. Accipite etiam, ſacroſancti Principes, nomina eorum qua ſunt ratione compoſita; lumen hoc, quod hominibus juſſu Dei, fugatis tenebris diem reddit, quod per duodecim horarum ſpatia curſus ſui ordinem dirigit, ſolem dici volunt: non quia ſolus eſt, ut quidam volunt, quia ibi & cœlum eſt & luna, & alia plurima ſydera quæ videmus; ex quibus quædam una ſerie, & cohærentia perpetua ſimulque copulata lucent, alia toto ſparſa cœlo vagos curſus ſuis metiuntur erroribus:

1 ſed ideo Sol appellatur, quia cum ortus fuerit, obſcuratis cæteris ſyderibus luceat ſolus. Luna etiam hæc eadé Lucina à nocturno lumine nomen accepit. Hanc etiam quidã dici voluerunt Dianam, quod per noctem lucens hominibus alterum pene diem faciat. A natando Neptunum dici voluerunt, ex hoc quod libenter faciebant ſubſtantiam nominis figurantes. Terrenam vim omnem atque naturam Ditem patrem dicunt; quia hæc eſt natura terræ, ut & recidant in eam omnia, & rurſus ex ea orta procedant, quæ res opulentiam terræ divitiaſque monſtravit. Frugum ſubſtantiam volunt Proſerpinam dicere; quia fruges hominibus, cum ſeri coperint, proſunt. Terram ipſam Cererem nominant, nomen hoc à ſerendis fructibus mutuatum. Ex bellorum caſibus Mavors nomen accepit, quaſi magna vertat. Minerva ſimiliter bellicum nomen eſt, quaſi aut minuat aut minetur. Venuſtas hominum Venus dicta eſt. Apollinis nomen ex humanis finxerunt caſibus, ſermone Græco, quaſi omnia commiſſa ſibi aut amittat aut perdat. Solem etiam quidam Apollinem dicunt, quia quotidie in occaſu conſtitutus ſplendorem luminis perdat. Perdere autem græci ἀπόλλυειν dicunt. Videtis ut veſtros ementitos & fictitios Deos turbulentus error excogitaverit, ut ſuperſtitionibus anilibus & formæ vobis traditæ ſunt & nomina. Sed hæc omnia veritas detexit, & ratio ſanæ mentis invenit, ut inveſtigatis omnibus atque detectis, quæ ſacrilegus

1. *Hæc omnia apud Cic. 2. de Nat. Deor. Olympiod. in Plat. Alcibiad. Fulgent. & alios.*

1. *Clem.*

gus error absconderat, veritatis semita luceret. Hæc enim omnia cum essent male composita terrori primum fuere mortalibus; dehinc consumpta novitate, quasi ex longa ægritudine convalescentibus hominibus, natus est quidam ex admiratione contemptus. Sic paulatim quod stupebat animus, ausus est diligenter inquirere, & statim in arcana fictarum ac vanarum superstitionum sagax misit ingenium. Tunc ex assiduis tractatibus latentium ratione collecta pervenit ad causas, ut profanarum religionum miseranda commenta humanum genus primum diceret & deinde contemneret, tertio recusaret. Libet nunc explanare quibus se signis vel quibus symbolis in ipsis superstitionibus miseranda hominum turba cognoscat. Habent enim propria signa, propria responsa, quæ illis in istis sacrilegiorum cœtibus Diaboli tradidit disciplina. In quodam templo, ut in interiores partes homo moriturus possit admitti, dicit: de tympano manducavi, de cymbalo bibi, & religionis secreta perdidici. Quod Græco sermone dicitur [1] ἐκ τυμπάνου βέβρωκα, ἐκ κυμβάλου πέπωκα, γέγονα μυστικός. Male miser homo de admisso facinore confiteris, pestiferum veneni virus hausisti, & nefario furoris instinctu lethale poculum lambis, cibum istum mors sequitur semper, & pœna æterna. Hoc quod bibisse

1. *Clem. Protrept.* ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλου ἔπιον. ἐκερνοφόρησα. ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυον. ταῦτα οὐχ' ὕβρεις τὰ σύμβολα; οὐ χλεύη τὰ μυστήρια.

bibiſſe te prædicas, vitalem venam ſtringit in mortem, & ſedes animæ contaminata malorum te continuatione conturbat. Alius eſt cibus, qui ſalutem largitur & vitam; alius eſt cibus, qui hominem ſumme Deo & commendat & reddit; alius eſt cibus, qui languentes relevat, errantes revocat, lapſos erigit, qui morientibus æternæ immortalitatis largitur inſignia. Chriſti panem, Chriſti poculum quære, ut terrena fragilitate contempta, ſubſtantia hominis immortali pabulo ſaginetur. Quis eſt autem hic panis, vel quod poculum? de quo in libris Solomonis ſapientia magna voce præ-

Prov.9 clamat, ait enim: *Venite, & manducate de me-*

Gen.14 *is panibus, & bibite vinum quod miſcui.* & Melchiſedech Rex Salem, & ſacerdos ſummi Dei, revertenti Abrahæ cum pane & vino benedictionis obtulit gratiam. Iſaac etiam cum Jacob benedixiſſet, cum hoc idem Eſau à patre ſuppliciter exige-

Gen.27 ret, reſpondit ei pater: *Dominum tuum feci illum, & omnes fratres ejus feci ſervos, tritico & vino confirmavi illum.* Tunc Eſau caſus ſuos miſera lamentatione deflevit, quia tritici & vini, id eſt, futuræ felicitatis perdidit gratiam. Quod autem conſecratis hominibus à Deo panis divinus iſte præſtetur, per Eſaiam dicit Spiritus Sanctus: *Sic dicit Dominus. Ecce qui ſerviunt mihi manducabunt, vos autem eſurietis, ecce qui ſerviunt mi-*

Eſa.65 *bi, jucundabuntur, vos confundemini, vos interficiet Dominus.* Non ſolum panis iſte à Deo ſummo ſacrilegis & impiis denegatur, ſed & pœna promittitur, & acerbæ mortis decernuntur exitia, ut eſurientibus divinæ animadverſionis exitus ingeratur. Sequuntur etiam hoc idem XXXIII. Pſal. veneranda

neranda reſponſa, ait enim per David ſpiritus ſanctus: *Guſtate & videte quoniam dulcis eſt Dominus, dulce eſt cæleſte pabulum, dulcis Dei cibus, nec habet in ſe miſeræ famis triſte tormentum, & de medullis hominum, præcedentis veneni virus excludit.* Hæc ita eſſe ſequentia oraculi reſponſa declarant, ait enim: *timete Dominum ſancti ejus, quia non eſt inopia eis, qui metuunt eum. Divites eguerunt, & eſurierunt, qui autem inquirunt dominum, non indigebunt omni bono.* Qui ſic in templo prætextatus incedis, qui fulgis purpura, cujus caput aut auro, aut lauro premitur, errorem tuum turpis egeſtas inſequitur, & cervicibus tuis oneroſum paupertatis imminet pondus. Illum quem deſpicis pauperem, largus & dives eſt, ſpatium illi Abraham in ſinu ſuo præparat. *Luc. 16.* Tunc tu per interjecta flammarum ab eo ſtillantis aquæ guttulam poſtulabis, nec tibi volens Lazarus lenimentum doloris tui aut dare poterit aut impetrare. Singulorum enim pari gratia merita penſantur, illi vita confertur, propter hujus ſeculi mala, tibi propter hujus ſeculi bona perpetua tormentorum pœna diſcernitur. Ut autem manifeſtius diceretur, quinam ille eſſet panis, per quem miſeræ mortis vincuntur exitia, ipſe Dominus ſancto venerando ore ſignavit, ne per diverſos tractatus ſpes hominum pravis interpretationibus fallerentur. Dicit enim in Evangelio Johannis: cap. 6. *Ego ſum panis vitæ, qui venerit ad me, non eſuriet, & qui in me crediderit, non ſitiet unquam.* Item in ſequentibus hoc idem ſimili modo ſignificat, ait enim: *Si quis ſitit veniat, & bibat, qui credit in me.* Et rurſus ipſe, ut ma-

jeſtatis

jestatis suæ substantiam credentibus traderet, ait: *Nisi ederitis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habetis vitam in vobis.* Quare nihil vobis sit cum tympanis, cibo odii miseri mortales, salutaris cibi gratiam quærite, & immortale poculum bibite. Christus vos epulis suis revocat ad lucem, & gravi veneno putres artus, & torpescentia membra vivificat. Cœlesti cibo renovate hominem perditum, ut quicquid in vobis mortuum est, divinis beneficiis renascatur. Didicistis, quid vos facere conveniat, eligite quod vultis; inde mors nascitur, hinc immortalis vita donatur. Dicis etiam: χαῖρε νύμφιε, χαῖρε υἱὸ φῶς. Quid fic miserum hominem per abrupta præcipitas, calamitosa persuasio? Quid illi falsæ spei polliceris insignia? Nullum apud te lumen est, nec est aliquis sponsus qui hoc mereatur audire. Unum lumen est, unus est sponsus hominum quorum gratiam Christus accepit. Non poteris ad te alienæ felicitatis transferre gloriam, nec poteris cœlestis numinis splendore decorari. In tenebras squalloresque projectus es: illic sordes, squallor, caligo, tenebræ, & perpetuæ noctis dominatur horror. Si vis ut tenuis saltem tibi splendor luminis luceat, erige vultus, & demersos erige oculos, & desertis his ad eum te confer qui dixit: *Joh. 8. Ego sum lux mundi*; cujus divinis præceptis continetur, ut in hac terrena conversatione opus nostrum per dies singulos luceat. Lucere autem non potest nisi immaculata nos conscientiæ ornamenta protexerint, nisi integra nos & incorrupta vita commendet, tunc orietur nobis veri luminis

minis gratia : tunc se nobis lucis auctor insinuet : tunc verum lumen & accipere possumus & videre. Sed ut sacrilegæ vocis comprimatur improbitas, quis sit vere sponsus sacrarum lectionum oraculis combrobabo ; ut probetur sponsum esse Christum, sponsam Ecclesiam ; ex quo venerando patri spirituales filii per dies singulos procreantur. In hac probatione arcana Prophetarum veneranda pandantur. Adsistat nobis sanctorum oraculorum fides. Joel divino spiritu monente sic dicit : *cap. 2. Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium, & indicite curationem, aggregate populum, sanctificate Ecclesiam, excipite majores natu, colligite parvulos lactentes, procedat sponsus de cubiculo suo & sponsa de thalamo suo.* Hoc idem Jeremias simili ratione significat, ait enim cum Hierosolymæ trucî minatur oraculo : *Et auferam de civitatibus Judæ, & de urbibus Hierusalem vocem lætantium, vocem sponsi & vocem sponsæ.* Processum sponsi etiam per Psalmos prædicat spiritus sanctus. In 18. Psalmo hoc invenitur oraculum, ait enim : *Et ipse velut sponsus egrediens de thalamo suo exultavit, ut Gigas viam currere. A summo cœli profectio ejus & decursio ejus usque ad summum ejus, & non est qui lateat à calore ejus.* Secretiora pandantur arcana, in Apocalypsi, quis sit sponsus inveniemus, ita enim scriptum est : cap. 21. *Veni ostendam tibi novam nuptam uxorem agni. Et duxit me in spiritu in montem magnum, & ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo.* Investigandum est, quid etiam nobis de hac ipsa re tradat Evangelica disciplina ; inveniemus enim in Evangelio Johannis

ita

ita esse signatum: cap. 3. *Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis, qui missi sunt ab Hierosolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante ipsum. Qui enim habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi est qui stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Hujus rei mysterium ostensum est, hujus sponsi adventum sapientium virginum chorus expectat, huic præfert lumina pervigili cura sancta virginitas, expectantibus sponsum servis fœlicium præmiorum promittitur munus. Mat. 25. Invenimus enim in Evangelio Lucæ: c. 12. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando veniat à nuptiis. Ut cum venerit, & pulsaverit aperiant illi. Felices servi illi, quos adveniens Dominus invenerit vigilantes.* Ecce venerandorum responsorum oraculis sponsus ostensus est. Quid tu tibi in acerbis casibus constitutus beatum nomen imponis? Si vis liberatus lumen sequi sponsi, projice errores, & pervigili cura sollicitus, præcedentia vitæ facinora religiosa devotione castiga, tunc te in nomine suo cum vigilantem invenerit sponsus, cum fidei tuæ merita cognoverit, dabit maximum præmium, dabit integrum munus, intrabis cum eo Cœli thalamum, videbis regna mundi, & ut eorum particeps esse possis, à piissimo & justissimo Domino immortalitatis tibi gratia conferetur. Alterius profani Sacramenti signum est: [1] Θεὸς ἐκ πέτρας.

1. *Mithra, in cujus mysteriis hoc Sacramenti signum usurpatum. Hieron. 1. adversus Jovinian.* Mithram

reges. Cur hoc ſanctum venerandumque ſecretum ad profanos actus adulterata profeſſione transfertis? Alius eſt lapis quem Deus in confirmandis fundamentis promiſſæ Hieruſalem miſſurum ſe eſſe promiſit. Chriſtus nobis venerandi lapidis ſignificatione monſtratur. Quid tu ad commaculatas ſuperſtitiones furtiva fraude venerandi transfers nominis dignitatem? Lapidem tuum ruina ſequitur, & cadentium culminum funeſta collapſio. Noſter lapis Dei fundatus manu extruit, confirmat, erigit, munit & reſtaurati corporis gratiam, perpetuæ immortalitatis ſplendore condecorat: ait enim de hoc Eſaias, innuente ſpiritu ſancto: Eſa. 28. *Sic dicit Dominus, ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem precioſum electum, ſummum angularem, honoratum, & qui crediderit in eum, non confundetur.* In Pſalmis etiam ſimile reſponſum eſt: ait enim ſpiritus ſanctus in 117. Pſal. *Lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Annon factus eſt iſte, & eſt mirabilis in oculis noſtris?* Per multos prophetas ſpiritus ſanctus nominis iſtius ordinem monſtrat; ait enim Zacharias propheta cap. 3 *Ecce ego adduco puerum meum, ortus ei nomen eſt, quoniam lapis, quem dedi coram Jeſu, ſuper lapidem ipſum unum, ſeptem oculi ſunt.* Sed ut manifeſtius conſter

---

Mithram juxta gentilium fabulas in lapide de æſtu libidinis generatum ſcribit. Juſtin. adv. Tryphon. οἱ δὲ τὸν τοῦ μίθρα μυστήρια παραδιδόντες λέγουσιν ἐκ πέτρας γεγεννῆσθαι αὐτόν.

I. Lege

conſtet, antiquiora venerandarum lectionum ſecreta pandamus. In Deuteronomio ita comprehenſum eſt: cap. 27. *Et ſcribes ſuper lapidem omnem legem hanc.* Jeſus etiam Nave juſſu divinitatis hoc ſpecialiter comprehendit, ait enim: cap. 24. *Et accepit lapidem magnum, & ſtatuit eum contra Dominum. Et ait Jeſus ad populum: Ecce lapis iſte erit mihi in teſtimonium, quia iſte audivit omnia quæ dicta ſunt à Domino quando loquutus eſt ad vos. Et erit iſte nobis in teſtimonium in noviſſimo dierum, quando receſſeritis à Domino veſtro.* Quod autem per hunc lapidem, id eſt, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & dii iſti caſuri ſint, & multitudo templorum, aperte Daniel venerandis oraculis explicavit, ait enim, cum interpretaretur ſomnium regis cap. 2. *Et ecce imago, imago nimis magna, & contemplatio ipſius imaginis metuenda, elata ſtabat contra te, cujus caput fuit ex auro bono, pectus & brachia ejus argentea, venter & femora ærea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles, quoadusque abſciſſus eſt lapis de monte, ſine manibus concidentium, & percuſſit imaginem ſuper pedes ferreos & fictiles, & comminuit eos minutatim, & factum eſt ſimul ferrum & teſta, & æramentum, & argentum, ut aurum facta ſunt minuta quaſi palea, & ut pulvis in arida æſtate, & ventilavit illa ventus, ita ut nihil remanſevit in illis. Et lapis qui percuſſit imaginem factus eſt mons magnus, & implevit totam terram.* Quis locus in terra eſt, quem non Chriſti poſſederit nomen? qua Sol oritur, qua occidit, qua erigitur ſeptentrio, qua vergit auſter totum venerandi

numinis

numinis majestas implevit. Et licet adhuc in quibusdam regionibus idololatriæ morientia palpitent membra, tamen in eo res est, ut è Christianis omnibus terris pestiferum hoc malum funditus amputetur. De idololatrarum lapide, de quo dicunt, Θεὸς ἐκ πέτρας, quid Prophetarum respondet oraculum? quis autem restitit, vel cui parcit iste lapis? Lapis autem hic sanctus, id est, Christus, aut fidei fundamenta sustentat, aut in angulo positus, duorum parietum membra æquara moderatione conjungit, id est, veteris & novi Testamenti in unum colligit gentes; aut certe corporis & animi diversitatem, inviolata homini immortalitate consociat; aut legem promulgat, aut contra peccantes testimonium perhibet: aut (quod est potius) imaginem Diaboli percutit, ut superato eo atque prostrato, & in cinerem favillasque converso, erecto sublimitatis suæ vertice, purum dominationis imperium habeat. Vos nunc Constanti & Constans, sacratissimi Imperatores, & venerandæ fidei vestræ imploranda virtus est, quæ supra homines erigitur, & à terrena fragilitate separatur, Cœlestiumque se rerum societate conjungit, quæ in omnibus actibus suis, prout potest, Dei summi sequitur voluntatem. [1] Modicum tantum supereſt, ut legibus vestris funditus prostratus Diabolus jaceat, ut extinctæ idololatriæ pereat funesta contagio. Veneni hujus virus evanuit, & per dies singulos substantia profanæ cupiditatis exspirat. Erigite vexillum fidei, vobis hoc divinitas reservavit, cujus favore

1. *Erat*: modicum talium.

favore eminentes proſtratores eſtis omnium hoſtium veſtrorum, quorum opera [1] Romanum infirmabatur imperium. Signum venerandæ legis erigite, ſancite, promulgate quod profit; Sit fauſtum fœlixque Reip. quod tot acervis cæſorum hoſtium proſtraviſtis exercitum. Felices vos quoque gloriæ ac voluntatis ſuæ Deus fecit eſſe participes, idololatriæ excidium, & profanarum ædium ruinas propitius Chriſtus populo veſtris manibus reſervavit. Ille ſpiritualibus armis malos ſpiritus, vos mala terrena viciſtis. Erigite tropæa victoriæ, & proferatur ingens titulus triumphorum: prophanarum rerum ſtrage gaudentes, exultate fortius, exultate fidenter. Felicitas veſtra cum Dei virtute conjungitur, pro ſalute hominum Chriſto pugnante viciſtis. Omnia ſymbola profanæ religionis per ordinem ſuggerantur, ut probemus nequiſſimum hoſtem generis humani de ſanctis hæc venerandiſque Prophetarum oraculis ad contaminata furoris ſui ſcelera tranſtuliſſe. Invenimus enim & ita dici: [2] ἑλιξόκερως δίμορφος. Deus iſte veſter non biformis eſt, ſed multiformis. In multas enim

1. *Erat*: firmabatur.

2. *Emenda*: ἑλιξόκερως, δίμορφος. *Vel potius*: ἥλιε δίκερως, δίμορφε. *Symbolum orgiorum Bacchi, ſive Solis. Idem enim utriuſque numen, ut multis docet Macrobius Satur. Bacchus autem* παυδίμορφος, παυδίκερως, *&* δίμορφος, *cultus ab antiquis. Diodorus Siculus lib.* 5. *Scholiaſtes Nicandri Alexiph. Orpheus in Hym.*

Κικλήσκω

nim species veteratoris forma mutatur. Ipse est basiliscus & scorpio, qui fideliũ securis vestigiis premitur: ipse malitiosus anguis, cujus caput quærit decepta mortalitas. *Job.* 40. ipse tortuosus Draco, qui hamo ducitur, qui captivus includitur: iste Deus vester Lernæi anguis crinibus adornatur, videns ut percusso domino morientium anguium turba succedat. Quid sic renascentibus hydris pullulas? quid te fœcunda scelerum sobole componis? mortis tuæ viam didicimus, scimus quibus remediis artis tuæ venena vincantur. Christi immortalem sanguinem bibimus, nostro sanguini Christi sanguis adjunctus est. Hoc est salutare remedium scelerum tuorum, quod à Dei plebe mortiferum virus excludit. Quis Deum istum, quem plangunt, cum cornibus vidit? quæ sunt ista cornua, quæ habere se jactat? Alia sunt cornua, quæ Propheta sancto spiritu annuente commemorat, quæ tu, Diabole, ad maculatam faciem tuam putas te posse transferre. Unde tibi ornamenta quæris & gloriam? [1] Cornua nihil aliud nisi venerandum signum

---

Κικλήσκω Διόνυσσον, ἐείβρομον, εὐαστῆρα, Ἄγριον, ἄῤῥητον, κρύφιον, δικέρωτα, δίμορφον, Κισσοβρυον, ταυρωπὸν----

Solem quoque taurina specie cultum Porphyrius περὶ ἄντρου. & Lactant. ad lib. 1. Thebaid. Statii, tradunt.

1. *Vide Tertul.* 3. *adv. Marcion. Augustin. de Civ. Dei. lib.* 18. *cap.* 32. Cornua in manibus ejus quid est nisi tropæum crucis?

signum crucis monstrant. Hujus signi uno extenso ac directo cornu mundus sustentatur, & terra constringitur. Et è duorum quæ per latus vadunt compagine oriens tangitur, occidens sublevatur, ut sit totus orbis tripartita stabilitate firmatus confixi operis, immortalitatis radicis fundamenta teneantur: hoc secretum nobis venerandum Prophetæ oraculum tradidit. Inveniemus enim in Habacuc ita esse perscriptum: *cap. 3. Texit cœlos virtus ejus, & laude ejus plena est terra. Et splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus erunt. Et illic constabilita est virtus gloriæ ejus, & constituet dilectionem suam. Ibit verbum, & præcedet secundum greßus suos.* En veneranda crucis cornua! en sanctæ virtutis immortale fastigium, & glorioſi operis divina compago! Tu, Christe, mundum ac terram extensis manibus, tu cœleste sustentas imperium; tuis immortalibus adhæret humeris salus nostra, tu Domine æternæ vitæ bajulas signum, tu venerando instinctu hoc nobis denuncias per Prophetas. Ait enim Esaias: cap. 9. *Ecce natus est nobis filius, imperium super humeros ejus, & vocatum est nomen ejus magnæ cogitationis nuncius.* Hæc sunt crucis cornua, quibus omnia & sublevantur pariter & continentur. His cornibus bene hominum nititur vita. Ut Amalech vinceretur extensis manibus (*Exo.* 17.) Moyses hæc imitatus est cornua, ut facilius impetraret, quod magnopere postulabat, crucem sibi fecit ex virga. Ad hæc cornua festinâ celeritate properate, ad hæc cornua humili veneratione confugite. His vos affigant cornibus, justitia, æquitas, pudicitia, misericordia, patientia, fides: ut veneranda præferentes

rentes insignia, consecrati fontis majestate gaudentes, & sepulturæ Christi participes sitis & vitæ. Aliud etiam symbolum proponamus, ut conamine cogitationis scelera revelentur, cujus totus ordo dicendus est, ut apud omnes constet, divinæ dispositionis legem perversa Diaboli esse imitatione corruptam. Nocte quadam simulachrum in lectica supinum ponitur, & per numeros digestis fletibus plangitur. Deinde cum se ficta lamentatione satiaverint, lumen infertur. Tunc à sacerdote omnium, qui flebant, fauces unguntur, quibus perunctis, sacerdos hoc leneo murmure susurrat.

Θαῤῥεῖτε μύσαι τῷ θεῷ σου σώματι.
Ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ τούτων σωτηρία.

Quid miseros hortaris ut gaudeant? quid deceptos homines lætari compellis? quam illis spem, quam salutem funesta persuasione promittis? quid illos falsa pollicitatione sollicitas? Dei tui mors nota est, vita non comparet, nec de resurrectione ejus divinum aliquando respondit oraculum, nec hominibus se post mortem, ut sibi crederetur, ostendit, nulla hujus operis documenta promisit, nec se hoc facturum esse præcedentibus monstravit exemplis. Idolum sepelis, idolum plangis. Idolum de sepultura profers, & miser, cum hoc feceris, gaudes. Tu Deum tuum liberas, tu jacentia lapidis membra componis, tu insensibile corrigis saxum. Tibi habeat gratias Deus tuus, te paribus remuneret donis, & sui velit esse participem; sic moriaris ut moritur, sic vivas ut vivit. Nam quod unguento perunguntur fauces, quis non facinus istud despecta vanitate contemnat? Habet ergo

Diabolus Christos suos, & quia ipse Antichristus est, ad infamiam nominis sui miseros homines scelerata societate perducit. Unguentum hoc reserva mortuis, reserva moritutis, ut quos laqueis tuis ceperis, eos venenato unguento oblitos lugubri ac funesto semper mergas exitio. Aliud est unguentum, quod Deus Pater unico tradidit Filio, quod Filius credentibus divina nominis sui majestate largitur. Christi unguentum immortali compositione conficitur, & spiritualibus pigmentorum odoribus temperatur. Hoc unguentum à mortalibus laqueis putres hominum artus exuit, ut sepulto primo homine, ex eodem statim homine homo alius fœlicius nascatur. Et ut hoc manifestius explicetur, sacratum lectionũ arcana pandenda sunt. Ait enim David, ut hujus unguenti gratiam traderet: Psal. 45, *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit tibi in æternum. Accingere gladium tuum circa femur tuum potentissime. Specie & pulchritudine tua intende prospere, procede, & regna. Propter veritatem & mansuetudinem & justitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ acutæ potentissimæ populi intra te decident in corde inimicorum Regis. Sedes tua Deus in seculum seculi: virga recta est virga regni tui. Dilexisti justitiam, odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis, de ædificiis eburneis, ex quibus te jucunditate affecerunt.* Immortalis unguenti secreta pervidimus, & divinæ nobis dispositionis ordo monstratus est. Regnum perpetuũ, & Cœli diadema domino nostro cũ unguenti

guenti majestate collatum est. Quis autem hic sit qui regendi orbis accepit potestatem, qui venerandi nominis majestate decoratur, aliud nobis monstrat oraculum: ait enim is idem David: Psal. 2. *ut quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus dominum & adversus Christum ejus.* Quid te sic extollis sacrilega persuasio? quid miseros homines effrænata temeritate circumvenis? unguentũ Christi cœli donat imperium, unguentũ vestrum gehennæ suscitat flammas. Sed quod impuro ore sacerdos iste, & polluta verborũ contaminatione componit, libet diligenti inquisitione discutere. Liberato Deo suo, bonũ animũ gerero socios, fiduciã bonæ spei habere persuadet. O quã miseris, quã luctuosis se laqueis involvit caduca calliditas! Quis Deũ tuũ liberat? cui hoc præstitit, quod laborat? Disce, disce quod nescis, disce quod non vides. Christus filius Dei, ut humanum genus à mortis laqueis liberaret, omnia ista sustinuit, ut captivitatis duræ jugum tolleret, ut hominem patri redderet, ut mitigata offensa hominem cum Deo prospera conciliatione componeret, ut promissæ resurrectionis fructum proprio monstraret exemplo, fecit Filius Dei quod ante promiserat, clausit januas sedis infernæ, & duræ legis necessitatem calcata morte prostravit. Per triduum recens ita ab eo justorum turba collecta est, ne diutius contra eos mortis dominaretur improbitas, ne justorum meritum ex longa desperatione concideret, fregit claustra perpetua, & ferreæ fores Christo jubente collapsæ sunt: ecce terra contremuit, & fundamentorum suorum stabilitate concussa, præ-

sentis

sentis Christi numen agnovit. *Luc.* 23. Ante præfinitum tempus præcipitat diem mundi rotata vertigo; & Sol non completo diurnarum horarũ spatio properato cursu vergit in noctem. *Mat.* 27. Ecce veli fastigia summa finduntur, & obscurioribus tenebris orbem terrarum caligo noctis abscondit. Omnia elementa Christo pugnante turbata sunt, tunc scilicet cum primum contra mortis tyrannidem humanum corpus armavit. Per triduum isti conflictatione pugnatum est, quamdiu mors superatis malitiæ suæ viribus frangeretur. Quid solita impatientia homo religiose, homo Christi desperas & deficis? Tridui moram non fers, sollicitudinem ac desperationem tuam novis precibus confiteris? Hoc te facturum esse illo die Spiritus sanctus venoranda voce significat, cum per David dicit: Psal. 44. *Æstimati sumus sicut oves occisionis. Exurge, quare obdormis Domine? exurge & ne disperdas usque in finem. Quare faciem tuam avertis? oblivisceris inopiam nostrã, & tribulationem: quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, hæsit in terra venter noster. Exurge Domine, opem fer nobis, & libera nos propter nomen tuum.* Ecce post triduum lucidior solito dies oritur, & reddita soli præteriti luminis gratia. Omnipotens Deus Christus splendidioribus solis radiis adoratur. Exultat salutare numen, & triumphales currus ejus justorum ac sanctorum turba comitatur. Tunc elato gaudio clamat elata mortalitas: 1 Cor. 15. *Ubi est mors aculeus tuus?* Tunc præcurrens salutare numen aperiri sibi cœlestes januas præcipit. Aperite, aperite & immortalia claustra convellite. Christus Deus calcata

morte

morte ad cœlum hominem, quem ſuſceperat, revocat. Hoc à venerando Propheta ſancta voce præcinitur, & ex ore Prophetico vox jubentis auditur: ait enim Spiritus ſanctus, ut nobis potentiã Chriſti jubentis oſtenderet: *Tollite portas Principes veſtras, & extollite portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Hoc angelis neſcientibus imperatur: neque enim ſcire potuerunt, quando verbum Dei deſcendit ad terram, ideo & ipſi ſollicita interrogatione reſpondent: Pſal. 24. *Quis eſt iſte rex gloriæ?* Quibus quærentibus perſpicua Chriſtus numinis ſui majeſtate reſpondit: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Cognoſcitur ſtatim à cuſtodibus cœli filius Dei, & quicquid illos ante fefellit, agnoſcunt. Vident proſtrati hoſtis exuvias, & recordati primæ diſpoſitionis ordinem, etiam ipſi cum aſcendentibus iterata pariter voce conclamant: *Tollite portas qui præeſtis illis, & extollite vos portæ æternæ, & introibit rex gloriæ.* Reverſo Filio promiſſa Pater regni ſceptra reſtituit, & ſeſſam regni æqua poteſtate concedit, ut imperet (ut regnet) ut teneat, ut perpetua numinis ſui majeſtate dominetur. Audi quid de illo Danielem ſpiritus ſanctus juſſerit dicere: cap. 7. *Videbam in viſu nocte, & ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniens, venit uſque ad veterem dierum, & ſtetit in conſpectu ejus, et qui aſſiſtebant obtulerunt eum. Et data eſt ei poteſtas regia, et omnes reges terræ et*

1. *Alterutrum ſuperfluum videtur. Fortaſſe melius*: ut imperet, ut regna teneat.

T. Tam-

et regnum et omnis claritas servivit ei. Et potestas ejus æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus non corrumpetur. Hæc eadem nobis sancta revelatione monstrantur: invenimus enim in Apocalypsi ita esse perscriptum: cap. 1. *Et conversus respexi, ut viderem vocem, quæ mecum loquebatur, et vidi septem candelabra aurea, et in medio candelabrorum similem filio hominis vestitum pudore, et erat præcinctus supra mammas zona aurea. Caput autem ejus et capilli erant albi, velut lana alba ut nix, oculi ejus ut flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, sicut de fornace ignea, et vox ejus ut sonus aquarum multarum, et habebat in dextera sua septē stellas, et ex ore ejus gladius, ex utroque acutus, et facies ejus splendebat, ut sol in virtute sua. Et cum vidissem, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus. Et imposuit dexteram suam super me dicens: Noli timere, ego sum primus, et novissimus, et vivus, qui fueram mortuus, et ecce sum vivens in sæculā sæculorum, et habeo claves mortis et inferorum.* Post resurrectionem etiam, cum discipulis suis daret certa mandata, immortalium mandatorum ordinem ista lege concluſit: Mat. 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, docentes eos observare omnia, quæcunque præcepi vobis.* Quod autem Deus Pater, participem eum regni faciens, regalis sellæ ei concesserit sedes, hoc docetur oraculo: Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos subpedaneum pedum tuorum.*

Virgam

Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominaberis in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in claritate ſanctorum, et ex utero ante luciferum genui te. Juravit Dominus, nec pœnitebit eum. Hi ſunt inimici Dei, ſacratiſſimi Imperatores, qui veritatis ordinem contraria lege conturbant, qui perverſæ cupiditatis inſtinctu ſacrilega vota concipiunt, qui profanæ mentis furore aut lignum ſemper venerantur aut lapidem. In iſto loco poſiti ordinem debemus ſanctæ diſpoſitionis aperire: ut quicquid nobis inveſtigantibus ſanctum Dei verbum, prophetica tradidit diſciplina, ad refutandas profani erroris maculas ſpecialiter explicetur, ne * ſicut nos diximus, commenti ſunt, qui ſacrilegia errantibus tradiderunt. Sic à nobis ordo veritatis curioſius requiratur. Suſpenſis itaque paululum cæteris, ad hæc explicanda, quæ vera ſunt, transferatur oratio. Vos, Domini Imperatores, ſanctarum aurium veſtrarum mihi commodate patientiam, ut totum clementiæ veſtræ, quod promittimus, explicemus. Cur Deus, id eſt, Filius Dei, homo paſſus eſt fieri, brevi ac vera pietati veſtræ ratione monſtrabitur. *Gen.* 2. 3. Cum hominem primum, id eſt, Adam, ad imaginem ſuam Deus faceret, certam illi mandatorum dedit legem. Is per fœminam, id eſt, Evam deceptus Diaboli perſuaſionibus, promiſſæ ſibi gloriæ perdidit dignitatem. Lignum erat in Paradiſo, quo promiſſorum à Deo præmiorum perdidit gratiam. De virginis terræ limo homo factus eſt: nondum enim, ut ait ſcriptura, ſupra terram pluerat. Hic contemptis mandatis Dei, humanum genus mortalitatis laqueis affixit.

flixit. Oportebat hoc totum & reformari, & corrigi; & reformatio originis debuit reformare primordia. Ex virginis terræ limo factus Adam prævaricatione propria promiſſam perdidit vitam. Per virginem Mariam ac Spiritum ſanctum Chriſtus natus, & immortalitatem accepit & regnum. Arbor ligni peſtiferum deceptis pabulum præbuit: lignum crucis vitam immortali compage reſtituit. Contempſit Adam, obedivit Deo Chriſtus. Sic divina diſpoſitione quicquid Adam perdidit, Chriſtus invenit. Nam poſt multa tempora noviſſimis temporum ſpatiis (id eſt, noviſſima pene ſeculorum hebdomade) verbum Dei humano ſe miſcuit corpori, ut hominem liberaret, ut mortem vinceret, ut fragilitatem humani corporis cum divina immortalitate conjungeret. Quid enim faceret tanta turba ſanctorum? quæ illis ſpes ſalutis? quod meritorum præmium, ſi ſub una eademque conditione ſortis ineluctabilibus mortalitatis laqueis etiam ipſa obligata teneretur? Nihil Abel, nihil Enoch, nihil Noë, nihil Sem, nihil Abrahã, nihil Iſaac, nihil Jacob de Dei ſibi miſericordia ac majeſtate promitterent: irent etiam ipſi poſt tantum fidei meritum cum cæteris omnibus pariter addictis, & omnes Dei ſanctos unum mortis exitium exciperet, nec haberet apud Deum præmium pietas, ſi una eademque omnes conditio mortis hauriret. Sed Deus Abrahæ clarius à cœli ſyderibus promiſerat regnum: ideo ex genere Abrahæ deſcendens Maria virgo Deum concipit, ut ſupradictorum hominum ſoboles immortalis ſocietatis vinculo jungeretur; & ſic humanum genus per hominem pariter & Deum æquata ſocietatis comparatione conjunctum, ad immortalitatis imperi-

imperium obedientiæ merito perveniret. Quia itaque, ſacratiſſimi Imperatores, curioſis auribus ſatisfecimus, reliqua proſequamur, ut vel ſic pollutarum aurium ſordes purificans poſſit ſermo purgare. Sequitur adhuc aliud ſymbolum, quod pro magno miſerorum hominum credulis auribus traditur; [1] Ταῦρος δράκοντος, καὶ δράκων ταύρου πατήρ. Aliquando nobis ſigna, Diabole, maculati nominis prodidiſti, aliquando infame nomen propria voce confeſſus es.

Scio qui fueris, quid uſus ſis, ſcio quid fecerit ſcelerum tuorum malitioſa perſuaſio. Hoc erat, quod Evæ, quum eam perderes, magnopere pollicebaris, cum ei diceres: Gen. 3. *Eritis quaſi Dii.* Tunc parabas tibi ac tuis templa, & delubra faciebas, & venenati oris illuviem nefariis ceremoniis conſecrabas. Serpis in templis, & occiſarum hoſtiarum miſero paſceris ſanguine. Nec venenis tuis cruor defuit, [2] nec ſemiuſtæ crematorum corpo-

1. *Clem. Alex. Protrep.* φησί τις ποιητὴς αἰνιγματικὸς ἰχθύος πατὴρ δράκοντος, καὶ πατὴρ ταύρου δράκων. *Arnob. lib.* 5. Auctorem aliquis deſiderabit rei tantæ, iſtum citabimus tritum, notumque ſenarium, quem antiquitas canit, dicens: Taurus draconem genuit, & taurum draco.

2. Non ſufficiunt tibi venena tua, etiam cruorem victimarum liguris: neq; à ſemiuſtis crematorum cadaverum fruſtis abſtines, quin diripias ex rogo, & quod omnem diritatem ſuperat, placaris infanticidiis & puerilibus Penorum victimis. Ennius: *Panei ſunt ſoliti ſos ſacrificare puellos.* Scal.

rum partes, humanarum te etiam victimarum frequenter sanguine cruentasti. [1] Et satiaris templi cruore, [2] vel ara Carthaginis rabies tua, & siccarum faucium venena nutrita sunt. Tu hæc faciens hominibus te miseris prodesse jactas, ut crudelitate tua perimas, persuasione decipias, pollicitatione prosternas. Sic tuis prospicis paricida. Fugite ô miseri homines, fugite, & contagionem istam quantacunque potestis celeritate deserite. Draco est, qui colitur. Latere non potest, proprietatem nominis sui ipse confessus est. Confessum reum pœna consequitur. Audite quid sanctus propheta divina instigatione denunciet. Oraculum hoc Esaiæ nobis fides tradidit, ait enim: cap. 27. *In illa die superinducet Deus gladium sanctum & magnum, & fortem super Draconem, serpentem magnum, et tortuosum, et interficiet Draconem.* Voluntas Dei perfecti operis substantia est. Bene Draconis lata sententia est: quicquid Deus dixit factum est, morituri Draconis hoc solatium est, ut exitium

---

1. *Omnino emendandum censeo: Et* Latiaris templi cruore *Porph.* περὶ ἀποχῆς ἐμψι. ἀλλ ἔτι καὶ νῦν τὸς ἀγνοεῖ κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν τῇ τῶν λατιαρίου Διὸς ἑορτῇ σφαζόμενον ἄνθρωπον.

2. *Plutarch.* περὶ δεισιδαιμονίας. Καρχηδόνιοι εἰδότες καὶ γινώσκοντες αὐτοὶ τὰ αὐτῶν τέκνα τῷ Κρόνῳ καθιέρευον. *Vide quæ notamus ad Minucii Octav.*

1. *Arnob.*

exitium ſuum frequens perditorum turba comitetur. Si mortis ejus dies quæritur, tunc percuſſus eſt, cum hominem Deum vidit, cumque nobis Chriſti numen apparuit. Poſt illum dient, qui ſerpentis hujus ſecutus fuerit inſtitutum, neceſſe eſt ut cum ſerpente moriatur. Deos iſtos, quos colitis ipſe finxit, ipſe compoſuit. Si pertinaces animi veſtri in iſto errore permanſerint, ardebitis etiam vos pariter cum Diis veſtris, ut quicquid autores veſtri divina animadverſione meruerunt, etiam ad veſtrum exitium hoc ſocietatis conſortio transferatur. Mihi credite nihil prætermiſit Diabolus, quod hominem miſerum aut debilitaret aut perderet: ideo ſeſe in omnes formas multiplici diverſitate convertit, ideo ſe diverſi generis calliditate compoſuit, ut variis ac multiplicibus fraudibus homines irretitos interimerit. Sacra ſua perditus carnifex, pro nefas! per lignũ ſemper renovari diſpoſuit, ut quia ſciebat ita fore, ut ligno crucis affixa vita hominis perpetuæ immortalitatis compagine ſtringeretur, ideo perituros homines ex ligni imitatione deciperet. [1] In ſacris Phrygiis, quæ matris Deum dicunt, per annos ſingulos arbor pinea cæditur, & in media arbore ſimulachrum juvenis ſubligatur. In Iſiacis ſacris de pinea arbore cæditur truncus, hujus trunci media pars ſubtiliter excavatur.

1. *Arnob. lib.* 5. Quid ſibi vult illa pinus, quam ſemper ſtatis diebus in Deũm matris intermittitis ſanctuario? Nonne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua ſibi furens adoleſcentulus manus intulit. *& quæ ſequuntur.*

tur. [1] Illis de ſeminibus factum idolum Oſiridis ſepelitur. In Proſerpinæ ſacris cæſa arbor in effigiem virginis formamque componitur, & cum intra civitatem fuerit illata, quadraginta noctibus plangitur, quadrageſima vero nocte comburitur. Sed & illa alia ligna, quæ dixi, ſimilis flamma conſumit; nam etiam poſt annum ipſorum lignorum rogum flamma depaſcitur. Erraſti miſer, & vehementer erraſti: nihil tibi poterit ignis iſte prodeſſe, fruſtra tibi ex iſta flamma blandiris, hunc ignem commentis tuis ſemper renovans. Ignis qui de facinoribus tuis exigit pœnas, perpetua tormentorum continuatione graſſatur. Divini ac liberantis ligni ordinem diſce, ut ſcias nulla tibi poſſe ratione ſuccurri. De caraclyſmo humanum genus arca lignea liberavit. *Gen.* 7. *Gen.* 22. Deinde Abraham ligna unici Filii humeris imponit. *Exod.* 14. De Ægypto recedentem populum Dei plebem lignea virga protexit. *Exod.* 15. Lignum dulcem ſaporem amaræ myrrhæ fontibus reddidit. *Exod.* 17. Lignea virga ex ſpirituali petra ſalutaris unda profertur. *Exod.* 17. Et, ut Amalech vinceretur, circa virgam Moyſes expanſis manibus extenditur. *Gen.* 28. Scalæ ligneæ patriarcha incumbentem angelum ſomniat, & per eandem alios aſcendere, alios cernit deſcendere. *Exod.* 40. Et lex Dei arcæ ligneæ creditur, ut his omnibus, quaſi per gradus quoſdam, ad lignum crucis ſalus hominum perveniret. Quapropter lignum crucis cœli

1. Erat: *de ſeminibus*, ſed falſe. *Vide Plutarch. de Iſide & Oſir.*

1. *Scribe:*

cœli ſuſtinet machinam, terræ fundamenta corroborat, affixos ſibi homines ducit ad vitam. Lignum Diaboli ardet ſemper & moritur, & ad ima tartari credentes homines cum favillis ſuis ducit. Illud etiam quale ſit ratione tractetur. Arborem ſuam Diabolus conſecrans, intempeſta nocte arietem in cæſæ arboris facit radicibus immolari. Quis tibi hoc ſcelerate perſuaſit? unde hoc peſtifera cupiditate didiciſti? Semperne te contra Dominum ſummum nefaria cupidiate componis? ideo te de cœlo ſeverum divinitatis judicium caduca humilitate præcipitat, ideo tibi Dei ſententia perpetua pœna decernitur, quod facinoribus tuis per dies ſingulos novum ſemper additur facinus, quod hominem Dei fraudulenta conaris perſuaſione decipere. Vide quid ſibi ludibrioſus hoſtis inveneris. *Gen.* 22. Abrahæ immolaturo Filium juſſu Dei aries ſupponitur, & in vicinæ arboris radicibus alligatur. *Exod.* 12. Liberaturus Deus ſummus ex Ægyptiorum tyrannide plebem ſuam, arietem nocte juſſit occidi, & ſanguine ejus poſtes liniri præcepit. Ipſum à certo numero hominum per nocturnas epulas confici jubet, & ſacrificio ipſi Paſchæ nomen imponit. Sed hoc ad imaginem futurorum providentia divinæ majeſtatis invenit, ut per ſignum, verum Paſcha nobis oſtenderet. Ideo cum de paſſione Domini noſtri divino Spiritu jubente Propheta præcineret, ait: Eſai. 53. *Sicut ovis ad victimam ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate judicium ejus ſublatum eſt. Nativitatem ejus quis enarravit? quoniam auferetur à terra vita ejus.* Alius etiam Propheta hæc eadem ſimili reſpondit oraculo:

Hierem. 11. *Domine significa mihi & cognoscam, tunc vidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad victimam. In me cogitaverunt cogitatum dicentes: Venite mittamus lignum in panem ejus, & eradamus à terra vitam ejus.* Agnum autem appellari Dominum nostrum sancta nobis revelatione monstratur. In Apocalypsi enim ita invenimus esse perscriptum: cap. 3. *Et vidi in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem, quasi occisum habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terræ. Et venit & accepit librum de dextra sedentis in throno. Et cum accepisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores prostraverunt se ante agnum, habentes singuli aureas cytharas plenas odoramentis supplicationum, quæ erant orationes sanctorum, & cantaverunt novum canticum dicentes: Dignus es accipere librum, & aperire signa ejus, quoniam occisus es, & redimisti nos Deo sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione, & nos regnum Deo nostro sacerdotesque fecisti, & regnabimus super terram.* Johannes quoque Filium Dei agni nomine appellat, ut & ipse Propheticæ pollicitationi respondeat; ait enim in Evang. c. 1. *Altero die videt Johannes Jesum venientem ad se & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui aufert peccata mundi.* Pro salute hominum agni istius venerandus sanguis effunditur, ut sanctos suos Filius Dei profusione pretiosi sanguinis redimat: ut qui Christi sanguine liberantur, majestate prius immortali sanguinis consecrentur. Neminem apud idola profusus sanguis juverit.

juverit. Et ne cruor pecudum miseros homines aut decipiat aut perdat, polluit sanguis iste non redimit, & per varios casus homines premit in mortem. Miseri sunt, qui profusione sacrilegi sanguinis cruentantur. Tauribolium vel Criobolium scelerata te sanguinis labe perfundit. Laventur itaque sordes istæ, quas colligis. Quære fontes ingenuos, quære puros liquores, ut illic te post multas maculas cum Spiritu Sancto Christi sanguis incandidet. Ut autem miseros homines ad sanam mentem revocet plena persuasio, majore autoritate opus est, ut curatis ac sanatis mentibus, nullum præcedentis pestilentiæ vestigium relinquatur. Quid itaque sunt idola, vel quam habeant substantiam, prophe-

1. *Scribe* : *Tauribolium vel Criobolium. v. inscript.*

M. D. M. I. & ATTINIS
L. CORNELIUS SCIPIO. OREITUS.
V. C. AUGUR. TAUROBOLIUM
SIVE CRIOBOLIUM FECIT :
TUSCO & ANULLINO COSS.

In aliis inscript. Tauripolium *scribitur & apud Hesych.* ταυροπόλη, ἡ ἄρτεμις. & ταυροπόλια, ἃ εἰς ἑορτὴν ἄγουσιν ἀρτέμιδι. *vide Suid.* ταυροπόλια vero Ἀρτέμιδι, *ut venatrici. Ita ex V. inscriptione patet instituta ea fuisse in honorem magnæ matris, & Attidis, cujus venationes fabulæ narrant. Verba inscrip.*

DIS,

prophetarum oraculis, ac divina voce monſtratum eſt, quæ omnia ſpecialiter dicenda ſunt, ut hoc non noſtra temeritate prolatum, ſed divino magiſterio nobis traditum, & cœleſti agnoſcatur voce ſignatum. Quæ ſit ſubſtantia ejus ſapientiæ veneranda voce monſtratur, ait enim in libris Salom: Sap. 15. *Omnia idola nationum æſtimaverant Deos, quibus neque oculorum viſus eſt ad videndum, neque nares ad percipiendum ſpiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum. Sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo*

DIS.
MAGNIS.

MATRI. DEUM. &. ATTIDI. SEXTILIUS. AGESILAUS. ÆDISIUS.
V. C. CAUSARUM. NON. IGNOBILIS.
AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR.
TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQUE. IN
ÆTERNUM. RENATUS. ARAM. SACRAVIT. DD NN. VALENTE.
V. ET. VALENTINIANO
JUN. AUGG. CONSS.

Hæc ſunt quæ ad Firmicum notabam; tumultuaria quidem opera imo frivola & inani, quam tamen meliorem illi locare tanti non duxi, veritus ne quis cum Plinio obiceret, me has horas melius perdere potuiſſe. Nam ſi excipias pauca quædam recondita & rariorus eruditionis, ambi-

go

mo enim fecit illos, & qui spiritum mutuatus est finxit illos. Nemo autem sibi hominum poterit Deum formare: cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est autem his quos colit; quoniam quidem ipse vixit, illi nunquam.

---

go sane an Firmicum iterata lectione dignum existimem; in quo tamen emendando majorem indubie laborem, quam laudem invenero. Neque enim credentibus persuasero quam fædissimis mendis contaminatum susceperim, & vere ex subverbusto, ut antiqui loquebantur, non deditium, sed in fraudem legis Æliæ Sentiæ civem Romanum fecerim, hoc est, ope ingenii omni squallore liberarim. Quod fortasse non ita manifesto legentium oculis sese offert; nam de singulis cum illis deliberare supervacuum arbitrabar, quod rectius ii facient, qui ocii sui ephemeridem nunquam à se exigunt. Non nego tamen multa residua, & latentia & aperta errata, quæ festinantes oculos meos effugerunt. Istiusmodi aliorum acumini reliqui, ut ille olim, qui Veneris effigiem inchoatam aliis perficiendam exposuerat. Inter illa hæc quoque quæ subnectam; in quibus cum hærerem consulere libuit oraculum Illustr. viri Josephi Scaligeri, qui pro incredibili in optimas literas studio, & suo in me amore ita rescripsit.

Μικτα βοομυςα κυ. . . . ο. . . κλοπιης σων. . . .
δετε πατρὸς ἀγαυοῦ Emenda:
Μυκήταο βοὸς μύςαι-----
Κύκλα βοοκλοπίης σωναείδετε πατρὸς ἀγαυοῦ.
Vide reliqua supra annotata.

quam. Quid amplius quærimus, ſapientia nos divina voce convenit, & quicquid in arcanis Dei viderat, docuit, & quod erat ſalubre, monſtravit, ne fragilis & caduca mortalitas in exitium ſuum mortemque properaret. Hoc idem in Pſalmis prænonet ſpiritus ſanctus. Invenimus enim in Pſal. 134. ita eſſe perſcriptum: *Idola gentium argentum & aurum, opus manuum hominum. Os habent & non loquuntur, oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt. Neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum, ſimiles ſunt illis qui faciunt ea.* Si artifex, qui ad oſtentationem ingenii ſimulachrum aut ſculpſit, aut fudit, divina maledicti animadverſione percutitur, quid ſperare debeat conſiderandum eſt, qui quod alter vendidit, Deum dicit. Hieremias etiam cum præcepta Deo jubente plebi daret, hac populum oratione convenit: Baruch. 6. *Dicite autem in corde veſtro, tibi oportet adorare Domine, Angelus autem meus vobiſcum eſt, legem autem exquiram ab animabus veſtris. Lingua eorum polita fabro, ipſa etiam inaurata, & inargentata faſa ſunt, & non poſſunt loqui: Et ſicut virgini hortatu amantis accepto auro fabricati ſunt coronas ſupra capita Deorum ſuorum. Eſt autem quando ſubtrahent ſacerdotes à Diis ſuis aurum & argentum, & erogabunt illud in ſemetipſos. Dabunt etiam ex ipſo & proſtitutis meretricibus, ornabuntque illos ut homines veſtimentis, Deos argenteos, & aureos, & ligneos.* Addit etiam in ſequentibus, ut omnem dubitationem trepidationis excutiat: *Supra corpus ejus & caput volitant noctua & hirundines & aves ſimiliter. Unde ſcietis quia*

non

non ſunt Dii? Non ergo timueritis eos. Aurum eſt, quod circa ſe habent ad ſpeciem, niſi aliquis exterſerit æruginem, non fulgebit. Neque enim cum conflabuntur ſent ent, pretio empti ſunt in quibus Spiritus non eſt, ſine pedibus in humeris portantur. Addit etiam ut confirmata mens fortius roboretur: *Scientes itaque ex his quia non ſunt Dii, ne timueritis eos.* Et ut ſacerdotum eorum miſerum dedecus monſtret, addit: *In domibus eorum ſacerdotes ſedent habentes tunicas ſciſſas, & capita & barbas raſas quorum capita nuda ſunt. Rugiunt autem clamantes contra Deos ſuos, ſicut in gehenna mortui.* Quod autem & reges & gentes hæc de ipſis pronunciaturi ſunt, is idem Propheta præſaga voce ſignificat, ait enim: Baruch cap. 6. *Scietur poſtea, quia falſa ſunt gentibus univerſis, & regibus. quia manifeſtum eſt, quod non ſunt dii, & nullum Dei opus ſit in ipſis. Regem regioni non ſuſcitabunt, neque pluviam hominibus dabunt. Judicium quoque non diſcernent, neque regionem liberabunt ab injuria, quia nihil poſſunt. Et cum inciderit in domo Deorum ligneorum & inauratorum, & inargentatorum ignis, ſacerdotes illorum liberabuntur: ipſi autem ſicut trabes in medio comburentur. Regi autem & bello non reſiſtent, quomodo exiſtimandum eſt, vel recipiendum, quia ſunt Dii? Neque à furibus, neque à latronibus ſe liberabunt Dii lignei & aurati, & inargentati, quibus hi, qui fortes ſunt, aurum & argentum, quo operti ſunt, auferent illis.* Tollite, tollite ſecuri, ſacratiſſimi Imperatores, ornamenta templorum. Deos iſtos aut monetæ ignis, aut metallorum coquat

flamma.

flamma. Donaria universa ad utilitatem vestram dominiumque transferte. Post excidia templorum in majus Dei estis virtute provecti; Victistis, hostes, propagastis imperium: &, ut virtutibus vestris gloria major accederet, mutato ac contempto temporum ordine, hyeme (quod nec factum est aliquando, nec fiet) tumentes, ac sævientes undas calcastis Oceani sub remis vestris. Incogniti jam nobis pene maris unda contremuit, & insperatam imperatoris faciem Britannus expavit. Quid amplius vultis? Virtutibus vestris victa elementa cesserunt. Quod autem Deus jubeat idola non fieri, sacrosanctæ legis scripta declarant, in Exodo enim sic invenimus esse perscriptum: cap. 20. *Non facietis vobis Deos argenteos, neque Deos aureos.* Et rursus in eodem libro, vocem Dei jubentis invenio: cap. 20. *Non facies tibi idolum, nec cujusquam similitudinem.* Pudorem miseris indicit Spiritus Sanctus, quia cupit errantes revocare, non perdere. Et ait per Esaiam: cap. 42. *Confundemini confusione, qui fiditis super sculptilia, qui dicitis fusilibus: vos estis Dii nostri.* Dat etiam legem, quam consecratus populus devota perpetuitate custodiat, & ita mandat: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli servies.* Et in Deuteronomio similia Dei mandata noscuntur, ait enim: cap. 5. *Non erunt tibi Dii alii absque me.* Addit etiam, ut animis eorum majestatis suæ pondus insinuet: cap. 32. *Videte, videte quia ego sum, & non est Deus præter me. Ego interimam, & vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui eripiat de manibus meis.* In Apocalypsi etiam hoc idem sancta revelatione monstra-

tur,

tur, ita enim ſcriptum eſt: cap. 14. *Et vidi alium angelum volantem medio cœlo, habentem Evangelium æternum, ut annunciaret ſuper terram per omnes nationes et tribus, et linguas, et populos, dicentem voce magna: Metuite potius Dominum, et date illi claritatem. Quoniam venit hora judicii ejus et adorate eum qui fecit cœlum et terram, mare & omnia quæ in eis ſunt.* Dominus quoque noſter Jeſus Chriſtus paterna legis inſtituta cuſtodiens, hoc idem veneranda conſtitutione promulgat, ait enim: *Mat. 22. Luc. 10. Mar. 22. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus eſt, et diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, et de tota anima tua, et de tota virtute tua, hoc primum eſt, et ſecundum ſimile huic: Diliges proximum tibi tanquam te. In His duobus præceptis tota lex pendet, et Prophetæ.* Sequitur autem hoc divinum venerandumque præceptum immortalis Domini ac ſancta concluſio, addit enim, ut manifeſtius viam ſalutis oſtendat, & ita loquitur: *Hæc eſt autem vita æterna, agnoſcant te ſolum verum Deum, et quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Sacrorum mandatorum ordinem ſcitis, quid ſequi, quid fugere debeatis, veneranda atque immortali voce didiciſtis. Audite rurſus, quod maneat contemnentes exitiũ, quibus illos calamitatibus neceſſitas venerãdæ legis aſtrinxerit: clauſula enim venerandorum mandatorum in hæc verba colligit: Exo. 22. *Sacrificans Diis eradicabitur, præter Domino ſoli.* Si ſolũ ſacrilegum hominẽ metuenda pœna percuteret: ſi peccanti ſoli minaretur ſeveritas legis, bene ſe ad ſacrilegium obſtinati furorjs temeritate firmaret: nunc etiã ſtirpi minatur &

ſoboli, & hoc agit ne qua pars nequiſſimi ſeminis relinquatur, ne quod profani generis veſtigium maneat. *Sacrificans* Inquit *Diis eradicabitur.* Conſidera quid agas miſera ac luctuoſa perſuaſio. Facinus tuum plurimos perdidit, & per omnem ſubſtantiam generis tui fœcunda pœna dividitur. Cur autem contra ſacrificantes ſic ſæviat, ordinatæ legis autoritas in Deuteronomio manifeſta ſignificatione monſtratur: *cap.* 32. ita enim invenimus eſſe perſcriptum: *Sacrificaverunt dæmoniis, & non Deo.* Ad contaminatos ac pollutos te ſpiritus ne transferas, ab inferioribus ne ſperes auxilium: ne his ſupplices, quibus Dei gratia, jam imperare debes. Ecce dæmon eſt quem colis, cum Dei & Chriſti ejus nomen audierit, contremiſcit, & ut interrogantibus nobis reſpondeat trepidantia verba, vix ſe colligit: adhærens homini laceratur, uritur, vapulat, & ſtatim de commiſſis ſceleribus confitetur. Ne hunc colas, ne huic ſupplices, ne proſtratus huic flectas genua, interdicto venerandæ legis juberis. Hinc ſeveritatis pœna, hinc animadverſionis metu metuenda ſententia. Quid Dei indulgentia libertate conceſſa jugum potius eligis ſervitutis. * *

Non deſinit Deus ſummus crimen hoc ſalutari voce pulſare, ſed miſericordia ejus errantes homines corrigere frequenti comminatione feſtinat. Audi per Eſaiam Prophetam vox divina quid dicat: Eſai. 1. *Adoraverunt Deos, quos fecerunt digiti eorum, & curvatus eſt homo, & humiliatus eſt vir, & non laxabo illis.* Et jam vos, ô profani homines, iratum numen alloquitur, & adhuc errores veſtros ſacra convenit voce, ait enim

in

in ſequentibus per eundem Prophetam: Iſa. 17. *Illis fudiſtis libamina, & illis impoſuiſtis ſacrificia. Super hæc non indignabor, dicit Dominus?* Adhuc indignationem ſuam ſalutaris Deus dilatat, ſeveritatem ſuſpendit, ſi vos forſitan peccare pœniteat, ut ſacrilegæ voluntaris exitium aliquo genere relinquatis. Ecce in ipſo indignationis impetu moderata rurſus voce, perſuadet, & irarum ſuarum comprimit ſtimulos, ait enim per Hierem. Propher. c. 25. *Nolite ambulare poſt Deos alienos, ut ſerviatis eis, & ne adoraveritis, ne incitetis me in operibus manuum veſtrarum ad diſperdendos vos.* Quid hic ad ſacrilegium pronus aures tuas obſtruis? quid hic obſtinati furoris ardore in exitium mortemque feſtinas? Liberum te Deus fecit, in tua manu eſt, ut aut vivas aut pereas. Quid te per abrupta præcipitas? in lubrico itinere conſtitutus, & in ipſo lapſu poſitus, titubantia aliquando ſuſpende veſtigia? Ecce ſententia depromitur, ecce pœna decernitur, diu criminibus tuis pepercit divina moderatio, diu facinus tuum cum diſſimulatione reſpexit, pervenis ad illud anceps, ubi ſpes, ubi vota deficiunt. Et ut manifeſtius inſtruaris, animadverſionis exitium diſce. Super hac re in Apocalypſi totus ordo reſponſi eſt, ita enim ſcriptum eſt: cap. 14. *Si quis adorat beſtiam & imaginem ejus, & accipit vota in fronte ſua, & in manu, bibit & ipſe de vino iræ Dei, mixto in poculo iræ ejus. Et puniet igne & ſulphure ſub oculis agni, & fumus de tormentis eorum in ſecula ſeculorum aſcendet. Nec habebunt requiem die ac nocte, quicunque adorant beſtiam, & imaginem ejus.* Sed & vobis, ſacratiſſimi imperato-

tores, ad vindicandum & puniendum hoc malum neceſſitas imperatur, & hoc vobis Dei ſummi lege præcipitur, ut ſeveritas veſtra idololatriæ facinus omnifariam perſequatur. Audite & commendate ſanctis ſenſibus veſtris quid de iſto facinore Deus jubeat. In Deuter: lex iſta, præſcripta eſt, ait enim: cap. 13. *Quod ſi rogaverit te frater tuus, aut filius tuus, aut uxor tua, quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus tuus, qui eſt æqualis animæ tuæ, latenter dicens: Eamus & ſerviamus aliis Diis gentium, non conſenties ei, & non exaudies eum, & non parcat oculus tuus ſuper eum, & non celabis, annuncians annunciabis de illo. Manus tua erit ſuper eum inprimis interficere eum, & manus omnis populi deinceps. Lapidabunt eum & morietur, quoniam quæſivit avertere te à Domino tuo.* Nec filio jubet parci, nec fratri, & per amatam conjugem gladium vindicem ducit. Amicum quoque ſublimi ſeveritate perſequitur, & ad diſcerpenda ſacrilegorum corpora omnis populus armatur. Integris etiam civitatibus, ſi in iſto fuerint facinore deprehenſæ, decernuntur excidia: & ut hoc providentia veſtra manifeſtius diſcat, conſtitutæ legis ſententiam proferam. In eodem libro in integris civitatibus pœnam Dominus hac voce conſtituit, ait enim: Deut. 13. *Aut ſi audieris in una ex civitatibus, quas Dominus Deus tuus dat tibi, inhabitare illic, dicentes: Eamus & ſerviamus Diis aliis, quos non noſtis: interficiens necabis omnes qui ſunt in civitate cæde gladii, et incendes civitatem igni, et erit ſine habitatore. Non ædificabitur in æternum.* Deut. 13. *Et avertetur Dominus ab indignatione iræ ſuæ,*

et

et dabit tibi misericordiam, et miserebitur tui, et multiplicabit te, si exaudieris vocem Domini Dei tui, et observaveris præcepta ejus. Misericordiæ suæ vobis, sacratissimi Imperatores, Deus summus præmia pollicetur, & amplificationis maximæ augmenta decernit. Facite itaque quod jubet, complete quod præcipit. Auspicia vestra majoribus cumulata sunt donis, initio fidei positæ divini favoris incrementa sensistis. Nunquam vos manus Dei veneranda deseruit, nunquam vobis laborantibus denegavit auxilium. Strati sunt adversantium cunei & rebellantia ante conspectum vestrum semper arma ceciderunt. Missi sunt superbi sub jugum populi, & Persica vota collapsa sunt. Nec stare diu contra vos poterit malis suis armata crudelitas. Dei virtutem utrique diverso sensistis eventu. Vobis cœlestis victoriæ corona collata, & felicitate vestra nostra relevantur incommoda. Hæc vobis Deus summus, sacratissimi Imperatores, pro fide vestra redidit præmia. His vos interim remuneratos insignibus ad arcana venerandæ legis invitat. Pura mente, devota conscientia, incorrupto animo clementia vestra cœlum semper aspiciat, à Deo semper expectet auxilium, Christi venerandum numen imploret, & pro salute orbis terrarum ac vestra, salutari Deo spirituales offerat victimas. Sic vobis feliciter cuncta provenient, victoriæ, opulentia, pax, copia, sanitas & triumphi, ut divina majestate protecti, orbem terræ felici gubernetis imperio.

---

† *Legendum*: περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας *ut apud Theodoretũ in Therapeuticis Sermonibus.*

FINIS.

INDEX IN JULIUM FIRMICUM MATERNUM. V.C.

Adam quod perdidit 65
Adonis marit. veneris 27
Aër significatus per Junonem 9
Anubis venator Ægypt. Deus 3
Animæ facultates 15
Aqua Ægypt. cultu 2
Aqua baptismi salut. 5
Cabirus 30
Christus Agnus 71, 72
Christus restituit 66
Christi ascensio & dominium 62, 63
Christus extensis manibus 58
Christus sponsus Ecclesiæ 51
Christi unguentum 60
Cibus animæ 49
Crucis cornua 57, 98
Dei crediti qui prosunt 23
Deorum clades & infortunia 35, 36
Deorum etyma & significatio 45, 46
Deorum exempla, facinorum via 31, 33, 34
Diabolus antichrist. 60
Diaboli vis fracta 55
Diaboli nomen draco 67
Dii & reges Ægyptiorum 3
Elementa quatuor 1
Esau 48
Fidei vexillum 55
Figmenta de Sole 23, 24
Flagitia Deorum 31, 32 34
Humanæ hostiæ 30
Idolorum insectatio 74, 75, 76, 77
Ignis summus 2
Ignis à Persis cultus 12
Inimici Dei 65
Joseph Serapis, Σαρᾶς ἀπὸ 37
Isis Dea Ægypt. 2, 3
Lapis Christum significans 53
Lazarus 49
Liber sive Bacchus Jovis Filius 16
Liber, Sol. Proserpina Luna 23

Liber alius, à Lycurgo pulsus 18
Ligna salutaria 70
Lignum crucis 70
Luctus redargutio 8
Lux mundi 50
Mandatorum Dei ordo. 53
Melchisedech 48
Mentium curatio 73
Minervæ quinque 43
Mithra Persarum Deus 13
Merita pari gratia pensantur 49
Muliebris cultus sacerdotum 10
Nephthe 3
Osiris 2, 3
Palladium ex ossibus Pelopis 41
Panis cœlestis 48, 49
Pelops 41
Penates & cella penaria 40
Porphyrius hostis Dei & veritatis 38
Proserpina Cereris Filia 20
Sacra Phrygia 69
—— *Isiaca* 69
—— *Proserpinæ* 70
Sacrorum ratio 7
Terra in medio 9
Typhon 2, 3
Veneris templum à Cinyra in Cypro consecrat. 28
Vesta, seu ignis 41
Vulcanus marit. Veneris 28

AUCTORUM INDEX.

Ammianus Marcellinus 7
Appianus 3
Arnobius 7, 16, 19, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 41, 67, 69
Athanasius 1, 2, 3
Athenagoras 5, 6, 12
Auctor Etymolog. 22
Augustinus 7, 57
Cicero 10, 40, 41, 46
Clemens Alexandrinus 7, 12, 16, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 35, 38,

38, 41, 43, 47, 67
Cyprianus 39
Demosthenes 33
Diodorus Siculus 30, 56
Ennius 67
Eusebius 3, 5, 7, 16
Eusta hius 12
Festus 38, 40
Fulgentius 46
Gregorius Nazianzenus 33
Harpocration 30, 33
Heraclides Ponticus 10
Herodotus 4, 7, 9, 12, 15,
Hesychius 13, 18, 29, 73
Hieronymus 14, 52
Hyginus 16, 33
Homerus 24, 25
Just. Mar. 7, 12, 14, 53.
Lactantius 4
Lactantius Interpres Statii 5, 14, 57
Lucianus 3, 7, 27, 28, 33
Macrobius 5, 12, 27, 56
Marius Plotius 33
Martianus Capella 13
Maximus Tyrius 12
Olympiodorus 46
Origines 39
Orpheus 56
Ovidius 7, 27
Pausanias 9
Philo 10
Plinius 13
Plutarchus 2, 3, 5, 9, 26, 38, 68, 70
Porphyrius 13, 14, 57, 68
Probus Interpres Virgilii 10
Propertius 3
Prudentius 3
Ruffinus 12, 37, 38
Scholiastes Aristoph. 33
Scholiastes Lycophronis 19
Scholastes Juvenalis 6
Scholastes Nicandri 7, 56
Socrates 12
Statius 13
Stephanus 7
Strabo 7, 12, 13, 30
Suidas 5, 18, 23, 30, 33, 37, 73
Synesius 3
Tatianus 7
Tertullianus 10, 14, 57
Theodoretus 33
Theophylus 4
Varro 40
Vet. Inscript. 29, 73

FINIS.